DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

MOLLA DAVUTZADE

MUSTAFA NAZIM ERZURUMİ

RÜYADA TERAKKİ

VE MEDENİYET-İ İSLAMİYEYİ RÜYET

ROMAN

Günümüz Türkçesiyle

can miras

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Arabalarımız Salacak İskelesi'ne doğru iniyordu. Başımı kaldırdım. Gözüme çarpan dehşetli bir köprü tüylerimi ürpertti çünkü ömrümde bu kadar görkemli, bu derece dehşetli bir şey görmemiştim. Bu köprü üç kat olarak inşa edilmiş. En üst katında insanlar karıncalar gibi kaynaşıyorlardı. Tren, araba, otomobil gibi ulaşım araçları köprünün birinci ve ikinci katından gelip gidiyorlardı.

"*Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet* tahayyül ettiği ideal toplumu ince ve hayli ilginç ayrıntılarla betimleyen, bugünden o güne nasıl ulaşıldığını/ulaşılacağını açıklama çabası gösteren, yazıldığı dönemde görülmemiş kimi uygulamaları ayrıntılandıran ve okurlarında böyle bir toplum yaratma yönünde arzu uyandırma kaygısı güden bir eser ve bu yönleriyle döneminde yazılan benzer eserler arasında 'en ütopik' anlatılardan biri olarak nitelendirilebilir."

Engin Kılıç

Yüzyıllar sonrası... Köprülerle, fabrikalarla, geniş bulvarlarla, dev binalarla dolmuş, on milyon nüfuslu bir İstanbul... Herkesin sadece daha verimli olmaya çalıştığı, tembelliğin, olumsuz düşüncelerin tamamen ortadan kalktığı bir cennet hayali. İlk olarak 1913'te basılan *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet*, edebiyatımızın ilk ütopyalarından biri.

#edebiyatımızınmirası #ütopya #gelecek #modernosmanlı #teknoloji #bilimkurgu

can

11,5 TL

ISBN 978-975-07-5260-5

canyayinlari.com | | | canyayinlari

9 789750 752605

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Can Miras

Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet, Molla Davutzade Mustafa Nazım Erzurumi

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Kader Matbaası, 1329 (1913)
Latin harfleriyle 1. basım: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2012
Can Yayınları'nda 1. basım: Eylül 2021, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan
Günümüz Türkçesine uyarlayan: Engin Kılıç
Düzelti: Melis Oflas
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-5260-5

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer/İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MOLLA DAVUTZADE MUSTAFA NAZIM ERZURUMİ

RÜYADA TERAKKİ VE MEDENİYET-İ İSLAMİYEYİ RÜYET

(İLERİ İSLAM MEDENİYETİ RÜYASI)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Günümüz Türkçesine uyarlayan

Engin Kılıç

ROMAN

can

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MOLLA DAVUTZADE MUSTAFA NAZIM ERZURUMİ hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. 19. yüzyılın son bölümü ile 20. yüzyılın ilk on yıllarında yaşadığı bilinmektedir. Babıâli Caddesi civarında Osmanlı Âsâr-ı Vatan Fabrikası'nı kurmuştur. Bu fabrikada çeşit boyalar üretmiş, Avrupa'dan ithal edilen ürünlerin Türkiye'de de üretilmesi için çalışmalar yapmıştır. On dört yıl boyunca kendini laboratuvarına kapatıp teknolojik icatlar üzerine kafa yormuştur. *Asr-ı Hazıra İçin Hutbe*, *Firaklı Hutbe ve Edeb-i Elhan* yazarın diğer eserleridir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Önsöz

Molla Davutzade Mustafa Nazım Erzurumi'nin 1913 tarihli *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet* başlıklı anlatısı Türk ütopya edebiyatının bilinmeyen ve erken örneklerinden biri olarak dikkat çekicidir. Kitap gibi yazarı hakkındaki bilgilerimiz de son derece sınırlıdır. 1912 tarihli bir başka kitabının, *Asr-ı Hazıra İçin Hutbe*'nin kapağından Mustafa Nazım'ın "Babıali Caddesi'nde, Orhanbey Hanı'nda, Osmanlı Asar-ı Vatan Fabrikası Sahibi" olduğunu öğreniyoruz ki metindeki birçok ayrıntıyı yazarın bu iş tecrübesiyle ilişkilendirmek mümkündür.

Bu eser, türsel bakımdan ilgi çekici özellikler gösterir. Nitekim metnin kapağında bir "içindekiler" bölümü olması, burada kitabın "fen, sanat, ticaret ve ziraat – usul, kurallar, tertip, görgü – ahlak, adap ve iyi ilişkiler – akıl yürütmeler, tartışmalar ve düşünceler" gibi birbirinden çok farklı olgulardan ve daha da ileri giderek "elden geldiğince her ilimden, her fenden" bahsetmeyi vaat eden "eğlenceli, faydalı bir kitap" olarak sunulması, türsel bir sınıflandırmaya direnç gösterecek bir metinle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Nitekim bir kurmaca olmakla birlikte metni roman, hikâye gibi geleneksel edebî türler çerçevesine yerleştirmek mümkün değildir. Eser bu dönem ütopyalarının hemen hepsinde gördüğümüz gibi klasik edebiyatın türlerinden biri olan "habname" geleneğine uygun olarak bir rüya biçiminde kurgulanmıştır, dolayısıyla eski gelenekle bir devamlılık ilişkisinden söz etmek mümkündür. Ama bir yandan da Thomas More'un *Ütopya*'sıyla başlayan bir uzlaşımın klasik ütopyaların pek çoğunda tekrarlanan formüllerini kullanır: zamansal

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve/veya mekânsal bir mesafe oluşturmak yani ütopik anlatıyı geçmişte veya gelecekte yaşanan bir zaman dilimine ve/veya farklı bir coğrafyaya yerleştirmek, tıpkı okurlar gibi bu yeni dünyayı bilmeyen başkahramana yol gösteren bir rehber eşliğinde bu dünyayı gezerek tanıtmak. Burada da bu formüle uygun olarak rüyaya dalan "ben-anlatıcı"nın rüyasında dört yüzyıl önce yaşamış büyük dedesi Molla Davut'la karşılaştığını ve onun rehberliğinde geleceğin İstanbul'una gittiklerini görürüz. Dede torun bir yandan şehri gezerken bir yandan da orada hüküm süren ileri medeniyetin ayrıntılarını ve o medeniyeti mümkün kılan "geleceğin tarihi"ni aktarırlar. Bu çerçevede metni türsel olarak bir "ütopik anlatı" şeklinde sınıflandırmak en doğrusu olacaktır.

Ütopyaların bir siyasi pozisyonu ya da programı kurmacalaştırmaları ilkesine paralel olarak *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet*'te gayet radikal bir siyasi ve ideolojik tutum benimsenir. Yazarın temel ideolojik yönelimi İslamcılıktır. Bununla birlikte metinde Osmanlıcılığın ve farklı tonlarıyla Türkçülüğün de izlerini görmek mümkün olur. Dolayısıyla o döneme ait birçok metinde olduğu gibi burada da bu farklı ve bazı bakımlardan birbirleriyle çelişen ideolojilerin seçmeci bir tavırla harmanlandığına şahit oluruz. Metinle ilgili altı çizilmesi gereken en önemli noktalardan biri de benimsenen siyasi tutumun temel referans noktasının Balkan Savaşları'nda yaşanan hezimet oluşudur. Balkan Savaşları, hem 1913'ü önceleyen dört yüzyıl boyunca benimsenen, deyim yerindeyse "emperyal siyasalar"ın içerdiği hataların vahim bir sonucu olarak sunulur hem de 1913'ü izleyen dört yüzyıl boyunca inşa edilen güçlü ve zengin ütopik Türkiye'nin itici gücü olan bir "kurucu felaket" olarak. Balkan Savaşları'nın yol açtığı büyük kayıpların neden olduğu entelektüel ve toplumsal travma, utanç ve yenilmişlik duygusu, eserin bütününe sinmiş olan rövanşist öfkenin de kaynağıdır denebilir.

Kısacası *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet* tahayyül ettiği ideal toplumu ince ve hayli ilginç ayrıntılarla betimleyen, bugünden o güne nasıl ulaşıldığını/ulaşılacağını açıklama çabası gösteren, yazıldığı dönemde görülmemiş kimi uygulamaları ayrıntılandıran ve okurlarında böyle bir toplum yaratma yönünde arzu uyandırma kaygısı güden bir eser ve bu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yönleriyle döneminde yazılan benzer eserler arasında "en ütopik" anlatılardan biri olarak nitelendirilebilir. İçeriği ve yansıttığı ideoloji bakımındansa çözülmenin ve yok oluşun eşiğinde olan bir siyasi ve toplumsal yapıyı yeniden ayağa kaldıracak bir program önerisi içerir; 20. yüzyıl tarihyazımında Birinci Dünya Savaşı'nın ve özellikle Kurtuluş Savaşı'nın gölgesinde kalmış olan Balkan Savaşları'nın yarattığı ağır travmanın etkilerini hissetmemizi sağlar; o konjonktür içinde geleceğe yönelik olarak beslenen arzuları, güçlü, nüfuzlu, zengin bir Türkiye idealini gözler önüne serer. Boğaz'ın üzerine köprü, yoğun yapılaşma, yoğun sanayileşme, nüfusu arttırma, gayrimüslimlerle ilgili politikalar gibi, bazıları bugünün koşullarında tepkilerle karşılanan ama 20. yüzyıl boyunca neredeyse bütün iktidarlarca benimsendiğini gördüğümüz kimi tercih ve uygulamaların hangi bağlam ve koşullarda ortaya çıktığının ipuçlarını da bu metinde bulmak mümkündür. Dolayısıyla "en siyasi edebî tür" olarak da tanımlanan ütopyaların Türk edebiyatındaki nadir örneklerinden biri olarak bu kitap, önerdiği devlet ve toplum modeliyle edebiyat kadar siyaset bilimi, tarih, sosyoloji, ekonomi ve benzeri disiplinler için de ilgi çekici bir perspektif ortaya koymaktadır.

Metnin yayıma hazırlanma süreciyle ilgili birkaç noktanın da altını çizmekte yarar var. Bu kitap *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet*'in sadeleştirmesini içeriyor. Çalışmaya kaynaklık eden kitap, eserin 1913 tarihli ilk ve tek baskısıdır, o baskıdan sonra ilk kez bu kitapla okurların önüne çıkmaktadır.

Sadeleştirmede aşağıdaki kurallar izlenmiştir.

Sadeleştirme, dil içi çeviri, günümüz Türkçesine aktarım vb. diye adlandırılan ve Türkçenin 20. yüzyıldaki özel tarihindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı ve bir orijinal metne yapılan, başarısızlığa mahkûm ve meşruiyeti tartışmalı müdahaleler bütünü diye de tanımlayabileceğimiz sürecin varlık sebebi, hiç kuşkusuz ortaya çıkan dilsel uçurum karşısında eski kitapları yeni okurlarla buluşturabilme ve bu yöndeki pratik zorlukları aşma isteğidir. Elimizdeki metnin orijinaline bakıldığında eserin Arapça ve Farsça kelimelerin ve gramer yapılarının yoğun olarak kullanıldığı bir metin olmadığı, eski Türkçenin kelime dağarcığına bir parça aşina olanlarca rahatlıkla okunabileceği fark

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

edilecektir. Sadeleşmiş versiyonun hazırlanmasının nedeniyse yukarıda belirtildiği gibi, özel bir Osmanlı Türkçesi bilgisi, birikimi olmayanların da metni sık sık sözlüğe bakma ihtiyacı duymadan takip edebilmelerini mümkün kılmaktır. Bu amaçla "anlaşılırlık" temel ilke olarak benimsenmiş, "netice" ya da "cemiyet" gibi artık yerleşmiş "öz Türkçe" karşılıkları bulunan, ama kendileri de kullanımdan kalkmamış kelimeler korunurken, "ekl etmek", "ızaa-i ömr", "vehle" gibi dolaşımdan kalkmış kelimelerin herkesçe anlaşılır karşılıkları tercih edilmiştir. Yazım ve güncel karşılık bulmayla ilgili olarak yararlanılan kaynakların başlıcaları Türk Dil Kurumu'nun sözlük ve yazım kılavuzu ile Mehmet Kanar'ın *Örnekli Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (İstanbul: Derin Yayınları, 2003) ve Mustafa Nihat Özön'ün *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*'üdür (8. baskı, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1989).

Engin Kılıç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet
(İleri İslam Medeniyeti Rüyası)

Yazan ve tabir eden
Molla Davutzade Mustafa Nazım Erzurumi

Bu rüyadan gaye ve maksat:
Vatan ve milletin ilerlemesini ve yükselmesini sağlamaktır.

İçindekiler:
Fen, sanat, ticaret ve ziraat – usul, kurallar, tertip, görgü – ahlak, adap ve iyi ilişkiler – akıl yürütmeler, tartışmalar ve düşünceler – elden geldiğince her ilimden, her fenden bahseden eğlenceli, faydalı bir kitaptır.

Rüyanın içeriği gittikçe tatlılaşacaktır.

Yazan
Mustafa Nazım

"Kader" Matbaası
Dersaadet Sultanhamam
1329 [1913]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu defa Rumeli'de yaşanan feci savaşlar bütün biz Osmanlıların, biz Müslümanların kalbimizi, vicdanımızı kanattı. Hıristiyanların memleketimiz hakkında öteden beri besleyegeldiği açgözlü emellerle başlanılan ve yedi aydan beri devam eden bu kanlı savaşların her gün birer şekilde meydana getirdiği acı olaylar silsilesi düşünme kuvvetimizi bozmuş, beynimizi adeta törpüleyerek aşındırmış, vicdani ıstıraplarımızı dayanılmaz bir dereceye getirmiş, adeta ne yapacağımızı şaşırtmıştır.

Bir gün kalbim son derece mahzun, hiddetimin şiddetinden sinirlerim de fevkalade sarsılmıştı. Muhakeme kuvvetim karanlık fırtınalar içinde boğuluyor, gözlerim hiçbir tarafta bir kurtuluş yolu, bir ümit yolu görmüyordu. Sabrımı ve itidalimi kaybediyordum.

Bu halin böyle devamının benim için iyi bir netice vermeyeceğini hissederek üzgün, gamlı bir halde köşeme çekildim. Orada kendi kendime bir süre söylendim. Adeta hiddetli hiddetli bağırdım çağırdım, ah vah ettim. Ağladım, ağladım: O derece ki sinirlerimde bir gevşeklik, vücudumda bir kesiklik, düşünme kuvvetimde bir uyuşukluk hissetmeye başladım. Nihayet üzerime bir baygınlık geldi. Artık iradem elimden gitmiş, gözkapaklarım gayriihtiyari kapanmıştı. Derin bir gaflet uykusuna dalmıştım:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu esnada kendimi yüksek bir dağın zirvesinde buldum. Elimde bir dürbün olduğu halde etrafı seyrediyordum. Gayet uzakta gözüme büyük bir ağaç ilişti. Altında büyük bir cemaat oturmuş sohbet ediyorlardı. O cemaati görmek, hallerini anlamak arzusuna yenildim. O tarafa doğru yürümeye başladım. Bir süre yürüdüm. Elli adım kadar yaklaştığım zaman ağacın gayet büyük, gölgeli bir kestane ağacı olduğunun farkına vardım. Biraz daha yürüdüm. Nihayet ağaca yaklaştım. Gövdesini kendime siper ederek bekledim. Cemaatten beni kimse görmüyordu. Yorulmuştum. Ağacın arkasında oturdum. Cemaatin halini merakla incelemeye başladım.

İri vücutlu, temiz elbiseli, başları kavuklu, nur yüzlü birtakım adamlar halka şeklinde dizilmiş, başlarını önlerine eğmiş oldukları halde, halkanın ortasında bulunan daha nur yüzlü, daha sevimli, gayet tatlı sözlü bir hatibin söylemekte bulunduğu sözleri tam bir huşu içinde dinliyorlardı. Ben de kulak kabartarak dinlemeye başladım.

Akıcı bir şekilde konuşan hatip diyordu ki:

"Eğer dünyada bir şey kazanırsanız onunla gururlanmayınız. O şeyin esasını daima adalet ve insaf dairesinde korumaya özen gösteriniz ki sonsuza dek kalıcı olsun.

Yaradan, insanları çalışarak hakkı görmek, ahlaklarını güzelleştirerek kulluk eylemek, dünyayı mamur eyleyerek gelişme yolunda canlı cansız bütün yaratılmışlara hâkim olmak yeteneğiyle yaratmıştır.

İnsanlar hakkaniyeti koruma konusunda her aklı başında kişi gibi kudretli bir hükümdardır. Ödül ve cezalarını iyi ve fena akımlara kapılmakla; ama aynı zamanda kendi yapıp ettikleriyle elde ederler.

İnsanlar çalışırlarsa rızıklarını, iki cihanda mutluluklarını sağlamış olurlar. Tembellik ederek başkalarına muhtaç olanlar ömürlerini, hayatlarını düşkünlük ve esaret

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

içerisinde tüketirler. Tokgözlülük hürriyet, açgözlülük esarettir. Emin bir mesleğe girerek kanaat edip çalışmak mutluluk getirir. Kanaatsizlik edip gücünü aşan işlere girişmek ise insanı alçaltır ve utandırır.

Âlimler, yazarlar, yöneticiler, akıllı insanlar bir milletin saygıdeğer kişileridir. Her hayrı besleyen birlik, her şerri besleyen ayrılıktır.

İnsanları eşit görmeyenler insanlığın değerini takdir edemeyenlerdir.

Bir milletin ilerleme ölçüsü kadınlarının iffetleri, milli adaplarına nasıl sahip çıktıkları, kanaatkârlık dereceleridir. Dinine, mezhebine sadık olan bir kavim milli kardeşlik esaslarını da güçlendirirse sonsuza dek yaşar.

İnsanların en kıymetli malları namuslarıdır. İnsanların hakkıyla insan olabilmeleri için mutlaka namus ve vicdana sahip olmaları gerekir.

Cenabıhak pişmanlığı insanlara gayet kıymetli bir erdem olarak bahşetmiştir. Biz Müslümanlara kardeşliği tavsiye buyuran İslam dininin emir ve uyarıları altındaki ihtimaller sahası gayet geniştir.

İslami ilerlemenin temel şartları kardeşlik hissiyle birbirine maddi, manevi yardımda bulunmak ve birbirinin eksiklerini tamamlayarak kendilerini ilerleme yoluna yöneltmek gibi takdire şayan bir kardeşlik esasına dayanır."

Şanlı hatip burada sözüne son verdi. Dersinde hazır bulunanlara veda ederek ayrıldı. Topluluk da yavaş yavaş dağıldı. Geriye kalan beş kişi benim bulunduğum tarafa, ağaca doğru gelmeye başladıkları esnada içlerinden biri arkadaşlarına hitaben, "Yahu! Hazır vaktimiz varken şu tatlı havadan, güzel manzaradan biraz daha faydalansak olmaz mı?" demesi üzerine diğer dört kişi, "Pekâlâ olur," dediler. Ağacın gövdesine yakın bir yere oturdular. Bir süre aralarında derin bir sessizlik oldu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sonra baş tarafta oturan ve diğerlerinden daha yaşlı, gönlü aydın bir ihtiyar başını kaldırıp diğerlerine hitaben, "Arkadaşlar," dedi, "Allah'ın hikmetine, insanların talihine, dünyanın haline bir türlü akıl ermiyor. El üstünde tutulması lazım gelen insanlar çoğu zaman hakarete uğruyor, düşkün, aşağılanmış bir halde yaşıyorlar.

Arkadaşlar! Elinizi kalbinizin üstüne koyunuz da bütün varlığınızla düşününüz: Bu asır insanlarının talihinde ne büyük değişiklik var! Şeyh Efendi bugünkü dersinde insanlığın kanun ve hükümlerini pek sade, pek basit bir şekilde açıkladı. Temiz bir öz olan insan kalplerinde bulunan yüksek özellikleri sonsuz bir servet kaynağı olarak yorumladı.

Görüyorsunuz ki insanlar bugün uğursuz bir devirde hayatlarını geçiriyorlar. İnsanca yaşamak yolunu kaybetmişler. Nefis ve arzularına tâbi olarak insani erdemleri kaldırmışlar. Kanaat kalkmış, bet bereket azalmış, aralarındaki sevgi bağları kopmuş, ahlak bozulmuş, hürmet, itaat kalmamış.

Cansız, ruhsuz, işsiz, esersiz, tembel bir halde vakit geçiriyorlar; hudayinabit otlar gibi günlük olaylara tâbi oluyorlar. Toplumsal hayatlarında bir esas, bir tat tuz yok. Çocukların oyunları gibi muhakemesiz, neticesiz bir hayatta yaşayarak gönüllerini eğlendiriyorlar.

Bu süregiden asrın ilerlemelerinden olmak üzere meydana konularak iftihar edilen eserlerin birçoğu gösterişten ibaret şeylerdir. Sefahatin, rezaletin sürdürülmesi için icat olunmuşlardır. Çoğu da insanoğlunun hayatını zehirlemek, yakmak, yıkmak, harap etmek için düşünülmüş, yapılmış, iftiharla ortaya çıkarılmıştır.

İnsan hayatı, ahlaki erdemler, toplum sağlığı, toplum hayatı, geçim, merhamet, yardımlaşma, milliyet, kavmiyet esasları gibi ciddi ve hakiki ilimlere, insanlığa layık bir şekilde asla çalışılmamıştır. İnsanoğlunun hayatının asıl

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

muhtaç olduğu bu ilimlerden bir tanesi bile hakkıyla meydana çıkarılarak insanlığa hizmet edilmemiştir. 20. asrın Avrupa ilericileri her neye çalışmışsalar çalıştıkları şeyleri gerçi gerçekleştirmişler; fakat çalışmadıkları şeylerin de büsbütün cahili kalmışlar.

Mükemmel binalar yapmışlar, süslemek için binlerce eşya vücuda getirmişler, ulaşımlarını türlü araçlarla kolaylaştırmışlar, rahatlarını sağlamışlar; büyüklüklerini ve gururlarını korumak için rütbe ve servet kazanmışlar, kısacası yapmadık bir şey bırakmamışlar; fakat bunlar hep gösteriş türünden şeylerdir. Bunları meydana getirmek için harcanan gayretlerin hangisi insan ruhunun olgunlaşmasına hizmet ediyor?

İnsanlığa düşen görevler pek çoktur; 20. asır medeniyeti denmekle övünülen bu yalancılık, ikiyüzlülük, yaramazlık zamanında insanlar okuyup öğrendikleri ilimlerin âlimi olsalar bile hayata geçirmenin cahilidirler.

Hazret-i Âdem'den beri dünyaya gelip giden insanların becerileri, erdemleri, meziyetleri diğer insanlara yardım yolunda kullanılırken, bu asrın yalancı medeniyet satıcıları dünyayı kendilerine ait kılmak için her türlü hainliği, her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmiyorlar.

Düşünmemişler ve düşünmüyorlar ki şimdiye kadar gelip giden ve galip olmanın getirdiği güçle, şiddetli bir zulüm ve inatla âlemi ellerinde bir oyuncak gibi oynatan zorbaların kendileri de, evlat ve torunları da, hatta ataları bile yok olmuştur.

20. yüzyılın rahatlığına kapılanların bilimsel ölçüsü ve zihinsel uğraşları gördüklerini beğenmekten ibaret kalıyor; onlar mantıksız, hesapsız birtakım hayallere kapılarak ömürlerini, hayatlarını o gösteriş selinin hücumları önünde son nefeslerini verinceye dek sürükleyip gidiyorlar.

Dünyaya yaşamak için gelen insanlar yaşama hakkı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

na sahip oldukları halde kendi hayatları hesabına tam özgürlüklerini elde etmek ve insanca, mertçe yaşamak için çalışacakları yerde, aksine gündelik olaylara, arzu ve heveslerine tâbi olup ilkesiz, idaresiz, usulsüz ve düzensiz bir gidişle ne kendilerine, ne diğer insanlara ne de toplumsal çevrelerine bir hayırları, bir faydaları olmayarak tatsız, lezzetsiz bir hayat geçiriyorlar."

Gönlü aydın ihtiyar burada biraz bekledikten sonra arkadaşlarına hitaben, "Yahu! Söylemek hakkı sırf bana, dinlemek hakkı da ancak size ait olduğunu kim söyledi ki hiç itiraz etmeden beni bu kadar söyletip dinlediniz!" demesi üzerine muhataplarından biri, "Molla Davut, siz söylediniz, biz de dinledik, faydalandık, havanın güzelliği, yerin münasipliği, konuşmanın önemi sayesinde sevinç ve kederle karışık, yarı tatlı yarı acı bir vakit geçirmiş olduk," deyince hep gülüştüler. Bunun üzerine başta oturan zat hemen ayağa kalkıp arkadaşlarına, "Artık gidelim," deyince hep birden kalkıp benim bulunduğum tarafa yöneldiler. Ben korkmaya başladım. Telaş ederek kendimi onlara göstermemek istedimse de içlerinden biri nasılsa beni görüp arkadaşlarına haber verdi. Beşi birden bana doğru gelince ben de karşılarına çıkmaya mecbur oldum.

Beni bir süre tepemden tırnağıma kadar dikkatle incelediler.

İhtiyar olan zat bana, "Sen burada ne geziyorsun?" diye sordu.

Ben de cevaben dedim ki:

"Biraz hava almak, gönlümü teselli etmek için bu dağlarda dolaşıyorum."

"İsminiz?"

"Nazım."

"Nerelisiniz?"

"Erzurumlu."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Hangi kavme mensupsunuz?"

"Türk kavmine."

"Erzurum'da kimlerdensiniz?"

"Molla Davutzadelerden."

Molla Davut kelimesini işitince ihtiyarın rengi attı. Arkadaşları gülüşerek şaka yollu birbirlerine anlayamadığım bir şeyler söylediler. İhtiyar biraz daha yanıma yaklaşarak sordu:

"Büyük dedeniz Molla Davut hakkında ne biliyorsunuz?"

"Atalarımızdan miras kalan elimizde bir soyağacı varsa da şimdi yanımda bulunmadığı için bu konuda size kesin bir şey söyleyemem."

"Atalarınızın kabirleri nerededir?"

"Erzincan Kapısı Mezarlığı'nda."

Benden bu cevabı alınca ihtiyar, arkadaşlarına bakarak, "Yahu," dedi, "bu bizim evlat! Dört yüz sene sonra benim atalarımın namını ve namusunu iftiharla taşıyan bu Nazım benim torunum. Allah'ın lütfuna, cömertliğine hamdolsun ki bu anda beni torunumla görüştürdü. Arkadaşlar, bu dakikada ben, tebrike şayan bahtiyarlardanım. Dört asır sonra torununun torununun torununu görebilmek hakikaten bahtiyarlık değil midir?"

"Evet, büyük bahtiyarlıktır," deyip o dört zat şaşkınlık ve hayret içinde bulundukları halde dedemi tebrik ettikten sonra sevimli ve nurlu yüzleri, güzel simalarıyla bana da iltifat eyleyince hemen gidip saygıyla her birinin ayrı ayrı ellerini öptüm.

İçlerinden birinin, "Yahu! Bizden sonra geçen şu dört yüz senelik zamanda yaşanan değişimleri bir noktada toplayarak o zamandan bu âna kadar gerçekleşen ilerlemelerle gerilemeler arasındaki zıtlıkları tartışmak ve aralarındaki farkları bulup meydana çıkarmak zannolunduğu kadar kolay bir şey değildir," demesine cevaben de-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dem Molla Davut'un o zata bakıp, "Yedi Uyurlar hikâyesine benzeyecek değil mi?" demesi benim de zihin gemimi düşünceler denizine gönderdi, derin derin düşünmeye başladım. İki-üç asırdan beri ters giden talihimiz yüzünden midir nedir, biz Osmanlıların başımıza gelen acı olaylar zincirini ve bunların neden olduğu perişanlığı şöyle bir aklımdan geçirdim; korkuya ve dehşete düştüm. Dedeme ve arkadaşlarına karşı utancımdan titredim. Kendi kendime, "Bu zatların bu kadar iltifatına karşı eğer şimdiki durumumuzdan, işleri idare tarzımızdan, ahlakımızın bozukluğundan şayet kendilerini haberdar edecek olursam ihtimal ki mükemmel bir dayak yedikten sonra türlü hakaretlerle huzurlarından da kovulurum. Şimdi benim için doğru yol ne olursa olsun deyip onların da geçmişte işlemiş oldukları hatalardan bahsederek bugün başımıza gelen felaketlerin asıl sorumlularının kendileri olduğunu saklamaksızın, çekinmeksizin açıktan açığa yüzlerine karşı söyleyerek kendimi savunmaktır. Tabiidir ki herkes kendi hatasını daha iyi bilir. Onun için onlar da vaktiyle işlemiş oldukları hataları hatırladıkça bizim kusurlarımıza, eksiklerimize hoşgörüyle bakmaya mecbur olacaklardır," deyip karşılık vermeye hazırlandım.

Tam bu esnada içlerinden birinin dedeme, "Molla Davut, müsaade buyurunuz da torununuz içinde yaşadıkları asrın durumuna dair bilgi versin de dünyadaki yenilikler hakkında biz de haberdar olmuş olalım," demesi üzerine dedem bana hitaben dedi ki:

"Söyle bakalım oğlum, nasıl yaşıyorsunuz? Ne haldesiniz? İran, Afgan, Türkistan, Belucistan, Çin, Hindiçini, Siyam, Cava, Açe, Mısır, Sudan, Zengibar, Fas, Tunus, Trablus Müslümanlarıyla birlik bağlarınız ne durumdadır? Onlar üzerindeki hâkimiyet hakkınız ne derecededir?"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Dedeciğim, sizi gücendirmek istemezdim. Fakat ne çare ki huzurunuzda hakikati söylemeye mecburum: Vaktiyle sizin işlemiş olduğunuz hataların belasını, sıkıntılarını şimdi biz çekiyoruz."

Benim bu açık ve doğru olan sözüm üzerine o beş kişi birbirlerinin yüzüne bakıştılar. Kim bilir ne düşündüler. İhtimal ki vaktiyle yaptıkları hataları hatırladılar. Biraz mahcup olur gibi oldular. Bunun üzerine dedem mazlum bir tavırla sordu:

"Söyle bakalım oğlum, biz zamanımızda ne gibi hatalar yapmışız?"

"Efendim, siz kuvvetinize güvenerek Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da birçok memleketler, geniş araziler ele geçirmişsiniz. Gerçi aldığınız, istila ettiğiniz bu yerleri zamanınızda adalet ve hakkaniyet dairesinde iyi yönetmeye ve korumaya çalışmışsınız. Eğitimde ve sanatlarda her türlü ilim ve fenleri elde ederek zamanınızda pazı kuvvetinizle, adalet ve cömertliğinizle dünyayı kendinize itaat ettirmişsiniz. Fakat asla düşünmemişsiniz ki fetih ve istila etmiş olduğunuz bu yerlerin ahalisi hep farklı unsurlardan oluşmaktadır. Bunlar kendi bölgelerinde çoğunluk olarak var kaldıkça bir fırsat bulur bulmaz milli menfaatlerini gözeterek bağımsızlık isteyeceklerdir. Bu farklı unsurlar günün birinde Haç için birleşerek önemli bir güç oluşturarak, Avrupa Hıristiyan kavimlerinin de yardımlarıyla vaktiyle o kadar kan dökerek ele geçirmiş olduğunuz o Osmanlı memleketlerini yine kan dökerek Osmanlıların elinden alacaklardır.

Evet, gerçi siz o vakit büyük büyük fedakârlıklar yaparak o memleketleri fethetmiş, ele geçirmişsiniz. Onları zamanınızda iyi yöneterek hoş bir vakit geçirmişsiniz; fakat yalnız onları ele geçirmekle, hoş vakit geçirmekle yetinmişsiniz. Belirttiğim sakıncaları asla dikkate almamışsınız.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Eğer o vakit siz, ele geçirmiş olduğunuz yerleri, sınırları dahilinde birtakım bölgelere bölerek büyük büyük kuvvetler oluşmasına engel olacak olan girintili çıkıntılı memleketlerden gerektiği kadarını gayrimüslim unsurlara terk edip de sizin işinize uygun memleketlerdeki gayrimüslimleri adalet ve insaf dairesinde yerlerinden kaldırarak ve bırakacakları gelirlerine, mülklerine, arazilerine karşılık kendilerine gelir, mülk ve arazi vererek oralarda iskân etmiş ve daha da memnun olmalarını sağlamak üzere idare ve geçimlerine, hüner ve marifetlerini ilerletmelerine yardım etmiş olsaydınız hem onları memnun etmiş olurdunuz hem de Osmanlı topraklarını doğudan, batıdan, kuzeyden, güneyden akın akın gelmekte bulunan Müslüman oğlu Müslüman Osmanlılarla doldurarak ahaliyi yekpare bir bütün haline koymuş bulunurdunuz.

Bugün müthiş bir düşmanımız olan bir Hıristiyan devletinin, Asya'daki bağlarını tamamen kesip de bütün Asya'yı niçin Müslümanlara, Hintlilere, Çinlilere mal etmediniz?

Asya'da, Afrika'da ne kadar kuvvetiniz varsa hepsini de birleştirip memleketimizi sağlamlaştırmaya ve sonsuza kadar korumaya yarayacak nice büyük fırsatlar elinize geçmişken niçin o fırsatları kaçırıp da Avrupa'ya geçtiniz?

Siz Avrupa'yı uyandırdınız. Kendinizi ve bizi sürekli temasa mecbur ettiniz. Beş kıtadan ibaret olan yerkürenin üç kıtasında sahip olduğumuz geniş toprakları gerektiğinde koruyacak olan bir avuç Türk kavminin birtakım büyük güçlüklerle karşılaşa karşılaşa nihayet âciz kalacağını niçin düşünmediniz?

Avrupa'nın büyük devletleri hep Hıristiyan oldukları için gelişme yolunda ilerleye ilerleye nihayet bir gün gelip de birleşerek gözlerini hemen Osmanlı topraklarına çevireceklerini ve Osmanlı'nın güçsüzleşmesi halinde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ise Asya'da ve Afrika'da yerleşmiş bulunan elli kadar İslam devletini istila edeceklerini hiç aklınıza getirmediniz mi?"

Dedem burada birdenbire sözümü kesip haykırarak, "Nazım," dedi, "sen buraya geçmişimizi eleştirerek bizi suçlamak için mi geldin?"

"Estağfurullah! Sizi suçlamak haddim değil. Bizim hatalarımız sizinkilere nispeten dağlar kadar büyüktür. Yalnız şurasını belirtmek isterim ki hatalar önce sizden çıkmaya başladı. Başlangıçta sizin yaptığınız o hatacıklar sizden sonra tamir edilemediği gibi hataların da eklenmesiyle günden güne büyüdü. Nihayet büyük hata halini aldı. Bugünkü halimize bakarak bizi kınamada pek ileri gitmemeniz için vaktiyle sizin yapmış olduğunuz hataların kötü sonuçlarını şimdi bizim çekmekte olduğumuzu söylemeye mecbur oldum."

Bunun üzerine oturmaklığımı emretti. Arkadaşlarına da oturmalarını söyledi. Hep oturduk. Dedem durumumuzun iç yüzünü araştırmaya başladı. Ben de bilgim dahilinde olanları ayrıntılarıyla anlattım. Nihayet sıra büyük Rumeli savaşına geldi. Savaşın sebeplerini anlattım. Söz savaşın başında statükonun korunacağına dair büyük devletlerin verdikleri sözü, bizde yenilgi emareleri görülmeye başlar başlamaz geri aldıkları bahsine gelince beş kişiden birinin gözlerinden çıkmaya başlayan yaşlar beyaz sakalının tellerinden süzülerek yağmur gibi aşağıya damlıyordu.

Dedem bunu görünce ona hitaben, "Metin ol," dedi, "Türk kavmine ağlamak yakışmaz. Nazım'ın verdiği bilgilerden anladım ki Türklük ölmemiş lakin sersemlemiş. Yardımsız, düşmanların mallarına, paralarına muhtaç bir halde kalmış, çırpınıyor. Yine anlıyorum ki Türkler kendilerini çürük bir sandalla kaptırmış oldukları bir felaket girdabından kurtuluş sahiline çıkma kararlılığıyla uğraşı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yorlar. Yalnız sandalın içinde kurtuluş sahilini gerektiği gibi bulabilecek akıllı bir kimse yok. Herkes kendi fikrini kabul ettirmeye çalışıyor. Nihayet sandal herkesin arzusuna uyarak orsa boca dönüp duruyor. Doğru bir yol bulup çıkamıyor. Fakat sonunda yolunu bulacak, aldığı dersleri inceleyecek, uyanacak. Ama uyanması şarttır. Yalnız uyandıktan sonra milli hayatlarını kurtarmak için bir Türk yurdunda birkaç bin Türk'ün damarlarındaki kanların hızlı akışı yeterlidir.

Artık bundan sonra Türklerin korkacak bundan daha büyük felaketleri kalmamıştır. Nazım'dan işittiğimize göre Karadağ gibi en küçük bir hükümet kralının bütün Avrupa'ya karşı isyan ederek büyük devletlerin vermiş olduğu bir kararı hiç olmamış sayıp kendi icraatından ayrılmayışı açıkça gösteriyor ki Avrupa'nın büyük devletlerinde siyaset namına bir şey kalmamıştır. Anlaşılıyor ki Avrupa ne kadar ilerlemişse bu ilerleme sayesinde ancak zevk ve sefahatini artırmış. İnsafı, vicdanı yok etmiş. Bugün dünyayı yalnız para kuvvetiyle tehdit ediyor. Yine anlaşılıyor ki Avrupa düzgün yolları, mükemmel ulaşım araçları olmayan bir arazide uzun süre savaş zorluklarına dayanabilecek bir halde değildir. Yine anlaşılıyor ki Avrupa'nın çalışıp ilerleyişi ve Türkleri devamlı savaşlarda bunaltmaları cesur Türklerin cesaretlerini kırmak ve kendilerini tembel, fakir ve çaresiz hale düşürmek içindir. Yine anlıyorum ki asırlardan beri devam edegelen bu keşmekeş içerisinde günden güne kuvvetlerini kaybeden Türklerin ümitsizliğe ve kedere düşmelerinden kaynaklanan sinirlilik, bütün milletin bütün fertlerini bir noktada birleştirmeye engel oluyor. Gözleri o kadar yılmış ki devletin ve milletin kurtuluşu hakkında söz söyleyenlerin bile sadakatlerinden şüphe ediliyor.

Bu defa Rumeli savaşında uğranılan mağlubiyeti kamuoyundaki anlaşmazlığa bağlamak doğru değildir. Bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

milletin fertleri arasında pek çok fena adamlar bulunabilir. Ancak bir milletin fertlerinin hepsinin birden bir fenalık hakkında birleşeceklerini düşünmek yersizdir. Benim inancıma göre Türkler bir şeye girişmeden önce pek iyi düşünmelidirler. Sonra milletin kurtuluşunu, mutluluğunu sağlamak için aralarındaki ayrılığı bir an önce kaldırmaya, el ele verip anlaşarak, birleşerek hareket etmeye son bir gayretle çok çalışmalıdırlar. Bu da birkaç şekilde olabilir.

Öncelikle her yerde mahalle imamlarıyla ihtiyarları bir araya toplanıp memleketin kurtuluş ve mutluluğunu sağlamak için her şeyden evvel gerekli olan milli gayret, vatan sevgisi ve milli servetin ne demek olduğunu, bunlardan vatana ve kendilerine ne gibi faydalar sağlanacağını milletin fertlerine anlayabilecekleri bir dille anlatmalıdır.

İkinci olarak hükümet bütün Osmanlılar adına bir borçlanmaya gidip alınacak paraları nüfus mevcuduna göre her mahalleye paylaştırmak ve o mahallenin ihtiyar heyeti, ahaliden ticaret usulünü bilen veyahut bir fen veya sanat sahibi olup da sermayesi olmayan veya sermayesinin azlığından şikâyet eden ticaret ve sanat erbabının vicdan ve namuslarına güvenerek o adamlar vasıtasıyla mahalle adına bir ticaret veya sanat dolabı kurmalı veyahut da o mahallede şayet öyle usta ve işten anlayan kimseler yoksa diğer mahallelerin yine bu şekilde kuracakları sanat veya ticaret kuruluşlarına ortak olmalıdır.

Bu şekilde borç alınan paradan bütün millet hem faydalanır hem de bir köşede unutulup kalmış birçok sanat ve ticaret erbabı meydana çıkmış olur. Birçok işsiz güçsüz kimselere iş bulunur. Milletin bütün fertleri her tarafta ticaret, sanat duygusuyla çalışan, gayretli bir kitle haline gelir. Kurulacak bu ticarethanelerin mallarını kendi malları olmak itibarıyla bir an önce satmaya son derece gayret ederler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Keza hükümet hazine arazilerini, ormanları, madenleri işleterek istenen sonucu on senede elde etmeyi taahhüt edecek olan namuslu ve Osmanlı müteahhitlere ihale etmeli ve bu süre zarfında kendilerine fevkalade kolaylık göstermelidir.

Kısacası memleketi yeni bir ilerleme devrine sokmak için kamuoyunu karıştırmalı ve ahaliyi, yeteneklerine göre her fenne, her zanaata ve her ticarete yönlendirmelidir. Bu işte biraz maddi zarara uğrayacak olsa bile bu uğurda harcanan paraların yarısı ve hatta çeyreği yerlerinde birer temel tutsa o zararı fazlasıyla telafi edeceği gibi, gelecek için de fevkalade önemli temeller elde edilmiş bulunur."

Dedem bu sözleri söyledikten sonra kısa bir süre durdu. Sonra tekrar söze başlayarak dedi ki:

"Arkadaşlar, bilir misiniz gönül ne diyor? Bir memleketin ilerlemesi ve yükselmesi için ciddi bir adamın girişimleri yeterli olur.

Yolunu kaybetmiş bir kafilenin önüne düşüp de aradıkları yolu onlara göstermek ne kadar kolay bir şeydir! O cemaatin yollarını bulup da gidecekleri yere varmaları ne büyük mutluluktur. İşte bunun gibi bizim evlatlar da yollarını kaybetmişler. Yollarını bulabilmek için bir rehber istiyorlar. Yoksa bir fırtınaya daha tutulacak veyahut yollarını bulamayıp da yanlış yollara sapacak olurlarsa artık tükenip yok olmaları kaçınılmazdır."

Dedemin sağ tarafında oturan zat, "Molla Davut, biz temenni edelim ki şimdiye kadar işlenmiş olan hataların en sonu bu olmuş olsun! Bundan sonra hemen Cenabı Allah kendilerini korusun; yardımını esirgemesin de bir daha hata yapmasınlar!" deyip ayağa kalktı. Dedemden sonra diğer üçü de ayağa kalkarak izin istediler. Yine o zat dedeme hitaben, "Molla Davut, sizi misafirinizle yalnız bırakalım da baş başa verip enine boyuna bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

süre sohbet ediniz," dedikten sonra veda edip gittiler. Biraz sonra gözden kayboldular.

Büyük pederim elimden tutup yüzüme bir süre dikkatli dikkatli baktıktan sonra dedi ki:

"Nazım, keyifsiz misin? Benzin pek solmuş, yüzünde ümitsizlik ve keder belirtileri görülüyor. Daha genç ken saçların ağarmış, pek zayıflamışsın."

"Evet efendim, gerçekten pek zayıfladım. Dört asır önce siz pek rahat, pek ferah bir zamanda yaşadınız. İnsan Osmanlıların o zamandaki parlak günlerini gördükçe ömrü artardı. Ya şimdi biz öyle miyiz? Bir zamanda yaşıyoruz ki her gün bir felaket, her gün bir fenalık görerek hayatımızdan adeta beziyoruz. Yaşamak istemiyoruz. Bu halleri gördükçe her an kederlenen bir insanın hiç beti benzi yerinde olur mu? Kalbinde, gönlünde ferah eseri bulunur mu?"

Benim bu sözlerim üzerine dedemin gözleri yaşardı. Hüznünü, kederini benden gizlemek için ayağa kalktı. Bana, "Arkamdan gel," dedi.

Emirleri gereğince kendisini takibe başladım. Ne o bana ne ben ona hiçbir şey söylemeksizin dağın başında bir süre dolaştıktan sonra birdenbire durarak, "Nazım," dedi, "Cenabıhak insanlara öyle bir talih, öyle bir kader vermiştir ki kazayla düşüp perişan olmuş olanlar Allah'ın lütfuyla yeniden ayağa kalkarlar. Siz bir-iki asırdan beri daima düşmeye mahkûmdunuz. Fakat inşallah bu âna kadar yaver gitmeyen talihiniz bundan böyle döner! Bundan sonra yükselme, ilerleme sizin hakkınızdır. Dünyayı hâkimiyeti altında idare eden ezelî kanunun hükümleri değişmezdir. İnşallah çekilmesi kaçınılmaz olan çile nöbeti bundan böyle sizden başkalarına geçmiştir!" Burada dedem bir miktar sessiz kaldı. Sonra tekrar bana hitaben, "Nazım, ileri İslam medeniyeti âlemini görmek ister misin?" deyince hayret ettim ve, "Ne söylüyorsunuz efen-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dim! Öyle bir âlemi görmek mümkün olursa hiç görmek istemez miyim?" cevabında bulundum. Bunun üzerine dedem iki elimi elleri içine aldı.

Gözlerini gözlerime dikti. Az bir süre sonra bir baygınlık içinde kendimden geçtim.

Kendimi dedemle beraber gayet güzel bir çayırda buldum. Burasının neresi olduğunu kendisine sordum.

Cevaben, "Dikkat et," dedi.

Etrafıma dikkatle bakınca kendimizin Hazreti Yuşa Dağı'nın tepesinde, Boğaziçi'ne nazır, güzel manzaralı bir yerde bulunduğumuzu anladım ve memnun oldum.

Dedem bana bakarak güldü ve, "Ne hissediyorsun?" dedi.

"Kendimde bir saflık, bir hafiflik, düşüncemde bir keskinlik, gönlümde, vicdanımda bir rahatlık hissediyorum. Her ne tarafa baksam gördüğüm şeylerin güzelliğine doyamıyorum. Gönlüme geliyor ki bütün âlem benden memnun oluyor, ben de onlardan haz duyuyorum. Güneşin ışığı sanki nurlar saçıyor. Ağaçlar, çiçekler, otlar gülüyorlar. Zevk ve sefalarından dans ediyorlar. Ben ömrümde hiç böyle bir eşref saat görmedim."

"Hakkın var oğlum, İslam dininin yüce hükümleri doğrultusunda iş gören bir milletin dünyevi hayatı işte böyle saf, pak, nezihtir ve her fenalıktan uzaktır. Öyle bir millet böyle bir imkânlar âlemine layık olur ve bunu hak ederler. Zavallı çocuk! Hem sen daha ne gördün? Henüz bir dağın eteğindeyiz. Hele bir defa İstanbul'a geçelim de bak neler göreceksin. Gördüklerine asıl o vakit hayret edeceksin."

"Dedeciğim, burada gönlümü o kadar ferahlatan şey nedir?"

"Özgürlük, adalet, eşitliktir. Oğlum, iyi bil ki insanın gönlünü sıkan, hayatının tadını kaybettiren haksızlık, adaletsizlik, eşitsizlik âlemde hüküm sürdükçe uğursuzluklar,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

felaketler adeta yağmur gibi yağar. İnsanların gönlünü bir sis, bir duman kaplar. Aksine adalet, insaf hüküm sürerse kalplerde bir ferahlık, vicdanlarda hakkı teslim etme duygusu uyanır. Nazım, Cenabıhak canlıları ve cansızları yaratmış. İnsanlara da öyle keskin bir akıl, bir zekâ vermiş ki insanlar o akıl ve zekâ sayesinde dağları delip içindeki madeni çıkarırlar. Dağları, toprakları altüst edip düzelterek ziraat ederler. İlimleri ve fenleri öğrenerek bunların sayesinde her neye çalışırlarsa başarılı olurlar.

Oğlum, Cenabı Allah her şeyi insanlar için yaratmıştır. Haram ve mekruh olan şeylerden uzak durduktan sonra her türlü ilim, fen ve sanattan faydalanmak senin hakkındır. Eğer elinden gelirse çalış da uç. Zemini del de yerin altında istediğini yap. Görülmedik, işitilmedik şeyler bul. Bu dünyada yaşamak hakkın olduğu gibi çalışıp bir eser sahibi olmak, insanlara yadigâr olarak bir eser bırakmak, dünyada nam salmak, çalışkan bir adam olarak ahrete gitmek de nimetlerin en büyüğüdür; çünkü Allah çalışanları sever, tembelleri ise asla sevmez.

İslam dinine uygun olarak yaşayan bir kavmin medeniyetini gör de gördüklerini, dinin adap ve sünnetlerine sarılmayanlara, İslamiyet ilerlemeye engeldir diyenlere anlat."

Dedem burada sözünü kesti. Bulunduğumuz yerden hareketle yürümeye başladık. Yolumuzun gittiği tarafta uzaktan, etrafı düzgün duvarlarla çevrili gayet geniş bir bahçe görülüyordu. Gittikçe bahçeye yaklaşıyorduk. Nihayet vardık. Kıra açılan kapısından içeri girdiğimiz zaman hayretimden tüylerim ürperdi. Burası bu âna kadar gördüğümüz bahçelere asla benzemiyordu. Cennet bahçelerinin cahili olduğum için bunu onlara da benzetemem.

Her gördüğüm şeye hayret dolu gözlerle alık alık bakıyordum. Beni bu kadar şaşırtan bu düzeni acaba in-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sanlar mı kurmuş diye düşünüyordum. Dedeme sormaya mecbur oldum:

"Efendim bu bahçe kimindir?"

"Milletindir. Bu bahçede görülen düzene dair sana biraz bilgi vereyim: Bak, zeminde cam gibi parlak, sedef gibi işlenmiş olan kabartmalar elektrik ışığı gibi parıldıyor. Bahçenin gözü okşayan genel görünümü zemine işlenmiş.

Ağaçların esen rüzgârlardan salıntıları ve yapraklarının titreyişleri, havada uçuşan kuşlar, suni dağlardan inen ve fıskiyelerden yükselen sular hep zemine yansımış. Yer yer üzerlerine yansıyan gölgeler kayboldukça görülebilen beyaz, parlak sedefler adeta pırlanta yağmurunu andırıyor."

Dedem burada sustu, ben sağ tarafa baktım: Oldukça geniş bir gül ormanı gözlerimi okşadı. Güllerin her çeşidinden oluşan bu ormanın yaydığı hoş kokular insanı adeta mest ediyor. Meğerse dünyada ne kadar çeşit gül varmış! Hep çeşitlerine, renklerine, mevsimlerine, boylarına göre de ayrılmış. Zemini yeşil kadife gibi çimenler üzerinde rengârenk güller açılmış. Hele henüz açılmak üzere bulunan goncalara insanın baktıkça bakacağı geliyor.

Sol tarafa baktım: Bir çiçek korusu gözüme ilişti. Binlerce çiçekler, mevsimlerine göre kimi açmış, kimi açılmış da dökülmüş, kimisi de açılacak. Türlü renklerin güzel ve zarif manzaralarına, bir kat daha renk ve güzellik bahşeden minare gibi yüksek sütunların etrafına dikilmiş bulunan sarmaşıkların yükseldikçe dallarından örülerek vücuda getirilen şerefeler etrafından zemine doğru sarkmış ve baştan aşağı çiçeklerle donanmış bulunan dalların gösterdiği güzel manzaralara bakıp da hayran olmamak mümkün değil. Hele bu gül ve çiçek ormanlarının arka taraflarından havaya siper çekmiş suni dağların ta zirvelerinde, on beş yirmi metre yüksekliğe kadar çıkan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fıskiyelerin kol kalınlığındaki sularının yükseldikten sonra büyük bir şemsiye gibi açılıp adeta bir pırlanta kubbe oluşturarak aşağıya doğru elmas yağmuru gibi damla damla inişi kadar güzel, göz okşayan bir manzara düşünmek imkânsızdı.

Bu suni dağların engebeli yerlerindeki pınarlardan çağlayan suların yer yer birleşerek oluşturdukları çağlayanların şırıltıları ve bahçenin her tarafında ötüşen kuşların nağmeleriyle hazin sesleri, taştan katı kalplerin bile âşıkane hislerini uyandıracak derecede hoş ve şaireneydi.

I Iangi ağaca, hangi fidana dikkatlc bakılsa bir çarpıklık, bir eğrilik, dal ve budaklarında göze hor görünecek bir şekilsizlik, bir uyumsuzluk görülemiyordu.

Bahçenin öte tarafında yer yer meyve ağaçları da dikili bulunuyordu. Tarıma ayrılmış tarlaların kahverengi, yumuşak toprakları dikkatimi çektiğinden bu toprağın bu hale nasıl geldiğini dedeme sordum.

Cevaben dedi ki:

"Bir tür bitki vardır ki bağların, bahçelerin bozulma zamanında tarlalara dikilir. Bu bitki pek arsız olduğundan kısa sürede büyüyüp zeminden bir arşın kadar yükselir. Kışın yağan yağmurlar, karlar, soğuklar bu bitkiyi çürütüp bahar mevsiminde gördüğün şu hale getirir. Bu bitki gübreden pek çok faydalı olduğundan her türlü ekinin verimini son derecede arttırır.

"Efendim, bu bahçeyi acaba kaç kişi idare ediyor?"

"Bu bahçeyi bir müdür ile bir memurdan başka idare eden insan yoktur. Gerisi hep maymunlar, hayvanlar, kuşlar, böceklerdir."

Bunu işitince şaşırdım. Dedem açıklayarak dedi ki:

"Oğlum, canlı mahlukların hepsinde bir his vardır. Hangi mahluk olursa olsun, onun hissi uyandırılıp da bir işe alıştırılırsa, o işte sadık bir hizmetkâr gibi kullanılır. Bu bahçede çalışan hayvanların özel eğitim alanları vardır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Herhangi cinsten olan bir mahluk yeni getirildiği zaman ondan evvel getirilerek terbiye edilmiş olan kendi cinsinden diğer birinin yanına verilerek vazifesi başına gönderilir. Vazifesini öğrenmiş olan usta hayvana mükemmel, acemiye de adi yem verilir. Birkaç gün devam eden bu besleme usulünden acemi hayvan, eğer vazifesinde gayret gösterecek olursa mükemmel yem yiyeceğini hayvani içgüdüleriyle anladıktan sonra usta hayvan gibi hareket etmeye başlar. Gitgide vazifesinde ustalaşarak diğer hayvanlar gibi o da bu bahçenin düzeniyle ilgilenir. Hatta karıncalar bile bu usulle terbiye edilir.

Oğlum, bu bahçede çok kaldık. Bunun her tarafını gezip her şey hakkında bilgi alacak olursak haftalarca vakit harcamak lazım gelir. Biz şimdi gidip asıl görülecek şeyleri görelim."

Dedem yürümeye başladı. Ben de kendisini takip ettim. Bahçenin denize nazır bir kapısının önüne geldiğimiz zaman bir maymun gayet büyük ve kehribar gibi sarı ve gösterişli armutlarla dolu bir arabayı çekip götürüyordu. Maymun bizi görünce arabayı bırakıp bizi selamladıktan sonra arabadan aldığı iki armudun birini dedeme, diğerini de bana verdi. Maymunun bu nezaketine hayret ettim. Armudu yedim. Gayet leziz, sulu ve şeker gibi tatlıydı. Kapıdan çıktık. Biraz yürüdük. İnce bir demiryoluna rastladık. Dedem sağ tarafa doğru gitmeye başladı. Orada birçok sahipsiz, hayvansız arabalar vardı. Bir tanesini makaslardan birine sürdükten sonra dönüp bir tanesini daha sürdü. Arabaları demirlerin üzerinde iterek kapıya kadar getirdi. O vakit dedem tarif ederek dedi ki:

"Bunların birine ben bineceğim, diğerine de sen bineceksin. Bindiğin zaman önündeki pervanenin her iki tarafındaki kolları tutup çevirir çevirmez araba hızla yürümeye başlar. Durdurmak istediğin yerde ayaklarını şu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

demire bas, araba derhal durur. Pervaneyi çevirip araba hareket ettikten sonra pervaneyi bırak. Ne vakit arabanın hızı azalırsa pervaneyi tekrar çevir, araba yine hızlanır."

Arabalara bindik. Pervaneleri çevirdik. Hızla gitmeye başladık. Sağ tarafa bakıyordum: Bizim bildiğimiz harap Boğaziçi değil. Her iki tarafa boydan boya enli, mükemmel rıhtımlar yapılmış, bir taraftan bindiğimiz arabalar, diğer taraftan elektrik tramvayları durmadan adam taşıyorlardı.

Rıhtıma nazır sekiz-on katlı binaların her üçer katında gayet geniş balkonlar yapılmış, bu binaların arka tarafındaki dağlar güzelce düzleştirilerek üzerlerine yer yer köşkler inşa olunmuş, sık ve güzel ormanlar vücuda getirilmişti. Manzaranın güzelliğine, bu düzenin nasıl oluşturulduğuna şaşmamak elde değildi.

Büyük bir hızla gidiyorduk. Çengelköy, Beylerbeyi, Üsküdar sırtlarından Selimiye'ye doğru gittiğimizi anlıyordum. Üsküdar mezarlıklarının hizasından geçtiğimiz zaman Adalar olanca görkemiyle kendilerini gösteriyordu. Dikkat ettim: Adalar'a tren gidiyordu. Denizde dubalar var, tren karadan dubaların üzerine yürüdükten sonra trenin makineleri dubaların yanlarındaki çarkları hareket ettirerek tren büyük bir hızla Adalar'a gidiyor, aynı şekilde yine geri dönüyordu. Adalar'a baktım: Fabrika bacaları etraflarını kara bulut gibi sarmıştı.

Arabalarımız Salacak İskelesi'ne doğru iniyordu. Başımı kaldırdım. Gözüme çarpan dehşetli bir köprü tüylerimi ürpertti, çünkü ömrümde bu kadar görkemli, bu derece dehşetli bir şey görmemiştim. Bu köprü üç kat olarak inşa edilmiş. En üst katında insanlar karıncalar gibi kaynaşıyorlardı. Tren, araba, otomobil gibi ulaşım araçları köprünün birinci ve ikinci katından gelip gidiyorlardı.

Bu köprü Harem İskelesi'nden Kumkapı'ya uzatılarak Asya'yı Avrupa'ya bağlamıştı. Vapurlar geçeceği va-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kit köprünün yalnız birinci ve ikinci katları açılıyordu. En yüksek, direkleri en büyük vapurlar bu açılan yerden serbest serbest girip çıkıyorlardı. İnsanların çıktığı üçüncü kat ise asla açılmıyordu.

Nihayet gayet büyük bir meydana vardık. Arabalarımızdan indik. Dedemin cebinden küçük bir defter çıkarıp üzerine bir şeyler yazdığını, bir-iki yaprağını koparıp arabalardaki kilitli çantaların gözlerine bıraktığını görünce bunların ne olduğunu sordum. Cevaben dedi ki:

"Cebimdeki defter Millet Bankası'ndan almış olduğum itibar defteridir. Her nereye gerekirse verilecek paranın miktarını bir yaprağa yazıp koparark veririm. Bu memlekette itibar defteri insanın elinde bulundukça para taşımaya gerek yoktur. Bu araba şirketi bir hafta içinde biriken paraları ve itibar kâğıtlarını toplar, bankalarla hesap görür."

"Peki, ama para veya kâğıt vermeyenler olursa?"

Bu sorum üzerine dedem kaşlarını çatarak cevap verdi:

"Bu kadar düzene girmiş olan bir memlekette hırsızlık, fenalık düşünmek yersizdir. Hırsız hırsızlığı ihtiyaçlarını sağlamak için yapar. Halbuki bu memlekette güzel ahlak son derece gelişmiş olduğu gibi fakir, muhtaç bir kimse de yoktur; çünkü herkes gereğinden fazla para kazanıp refah içinde yaşıyor. Bu memlekete dışarıdan kimliği belli olmayan bir kimse zor girer. Onun için burada hırsız, edepsiz, haksız adam aramak boşunadır.

Biz şimdi köprüden geçip İstanbul'a gideceğiz. Bak; binlerce ahalinin içinde bir polis senin yabancı olduğunun ne çabuk farkına varıp kimliğini anlamaya çalışacaktır."

Bunu duyunca korkmaya başladım. Dedeme, "Aman efendim! Beni öyle polisle korkutmayınız," demem üzerine dedem, "Sen korkma, gel," dedi. Köprünün ikinci katından geçen bir elektrikli tramvaya binip o tarafa geç-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tik. Tramvaydan indik. Kendimizi geniş, güzel bir meydanda bulduk. Müthiş bir kalabalığa karıştık. Meydanlığın ortasında kale gibi yüksek bir binaya doğru gidiyorduk. Etrafı ve kubbesi bütünüyle camdan yapılmış olan bu binanın bir polis merkezi olduğunu levhasından anladım. Binanın alt katına girdik: Telgraf ve telsiz telgraf aletleri ve sesi elli kat artıran gramofonlar ve daha birçok çeşit çeşit makinelerle doluydu. Bu makineler dairenin içinde sürekli bir uğultu meydana getiriyorlardı. Makineleri kullanan birkaç memur işleriyle meşgul oluyordu.

Dedem memurlardan birine giderek bir şeyler söyledi. Bunun üzerine memur önündeki beyaz madenî bir makineye bazı işlemler yapınca makineden beyaz bir ışık çıktı. Işık beni tamamen taradıktan sonra tekrar söndü. Doğrusu ya, korktum. Dedemden bunun ne olduğunu sordum. Meğerse röntgen ışığıyla benim hem bir hastalığımın olup olmadığı muayene edilmiş hem de fotoğrafım alınmış.

Bu iş bittikten sonra memur bizi diğer bir masada çalışan memura gönderdi. O da elektrikli bir aletle vücudumu sarstı. Yarı baygınlık gibi bir hal hissettim. Bir-iki şey sordu. Ben de cevap verdim. Oradan çıktık. Asansör gibi bir şeyle yukarı çıktık. Orada bir memur daima ahaliyi izliyor, diğer bir memur da evrakları yokluyordu. Aşağıda muamelesi yapılan iki kâğıdı memura verdim. Yüzüme baktı. Ufak bir cep defteriyle bir kâğıt getirip kâğıdı bana imza ettirdi. Defterin bir yaprağına da aşağıdan getirdiğimiz fotoğraf kâğıdını koydu. Bir makinede sıkıştırdıktan sonra açıp deftere birkaç şey yazdı. İsmimi sordu. Nazım olduğunu söyledim. Parmakla basıldıkça istenilen harfleri sıraya getiren bir makinede ismimi yazdı. Bunu deftere ve diğer evraka bastı. Defteri bana verdi.

Masadan çeyrek altın para büyüklüğünde beyaz maden üstüne kırmızı mineli ve ay şeklinde bir maden par-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çası çıkarıp bana verdi. Bu ay göğse takılacak ve ortasındaki yıldızların adedine göre hükümet onu taşıyanın itibarını onaylamış olacakmış. Herkesçe tanınmak için bu kimlik işareti herkesin göğsünde ve eğer o kimse hükümet memuru ve büyük rütbeli ise başında bulunacakmış.

Köprünün sonuna doğru yürüyorduk. Karşımızda gayet geniş, ferah bir meydan göründü. Bilmiyorum, burasını karmakarışık bir halde gördüğümden bir şeye benzetememişsem de sonradan meydanın sağ ucunda Ayasofya ve Sultanahmet cami-i şeriflerinin büyük bir görkemle kutsal yüzlerini gösterdiklerini görünce memnun oldum.

Nihayet biz de meydanda bir aşağı beş yukarı sel gibi akan insan deryasına karıştık. Malta renginde asfalta benzeyen bir maddeyle dümdüz bir hale konulmuş olan bu meydanın zemini henüz yıkanmış mermer gibi tertemizdi.

Gayet düzenli bir şekilde ayrılmış olan yolların her iki tarafına çiçekler, çimenler ve bir cins kısa ağaçlar dikilmişti. Hele yolların başlarında kısa ve fakat gayet sanatkârane yapılmış bulunan mermer sütunlar, gayet zarif pavyonlar, çeşmeler, yer yer havuzlar, fıskiyeler, elektrik direkleri meydanın güzelliğini bir kat daha artırıyor ve izleyenlerin kalplerini ferahlatıyordu.

Meydanın ucunda uzaktan bir daire şeklinde görünen hep onar katlı koca koca binaların görkemleri ve her katın cephelerine boydan boya yapılmış geniş ve şık balkonlara benzeyen sokaklarda birtakım insanların gezinmekte olduklarının hissedilmesi insanı hayrete düşürüyordu. Köprübaşındaki bu meydanın görkemini seyre o kadar dalmıştım ki dedemin benden epeyce uzaklaşmış olduğunun farkına bile varmamıştım. Düşünüyor ve kendi kendime diyordum ki:

"Şu manzarayı, şu düzeni vücuda getiren yaradılış

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

güzelliği acaba Âdem zamanından beri gelip giden insanlardan hiçbirine nasip olmamış mı? Yalnız bu asır adamlarına mı kısmet olmuş? Hele bizim yaşadığımız âlemle bu âlem arasında ne kadar zıtlık, ne kadar başkalık, ne kadar uyuşmazlık var.

Evet bakıyorum: Dünya yine o dünya. Hava, su, güneş, diğer şeyler yine hep evvelkiler. Onlarda hiçbir değişiklik yok. Fakat gördüğüm şu düzen nedir? Anlaşılan bu asrın insanları cidden, hakikaten çalışmışlar, gayret etmişler, emeklerini bu şekilde meydana koyarak dünyayı süslemişler, düzenlemişler. Bundan hem kendileri faydalanıyor hem de dışarıdan geleni hayrette bırakıyorlar.

Demek oluyor ki bu adamlar her türlü eşyanın doğal niteliklerini arayıp bulmuşlar, yeraltında saklı olan madenleri keşfetmişler, Cenabıhakk'ın insanlara bahşetmiş olduğu bunca nimetlerden hakkıyla faydalanmışlardır. Hiç şüphe yok ki bu adamlar bizim gibi ağır, tembel, hayatın dayanılmaz ıstıraplarına katlanarak yaşamıyorlar. Herhalde onlar yine bizim gibi hissiz, gayretsiz, servetsiz, anlayışsız, kuvvetsiz, vatanı umursamaz, merhametsiz, cahil adamlar değildir. Bunlar fevkalade çalışkan, bilgili, anlayışlı, hünerli, vatansever, dürüst insanlardır ki bu âlemde bu derece büyük bir yenilik gerçekleştirmeyi başarmışlardır.

Bunların böyle dünyaları mamur olduğu gibi ahretlerinin de mamur olacağına, insanlara daima çalışmayı tavsiye buyuran İslam dini adil bir şahittir."

Ben böyle söylenip dururken kulağıma hafif bir uğultu geldi. Uğultu giderek artınca korkmaya başladım, hemen dedemin yanına koşarak bunun ne olduğunu sordum:

"Korkma," dedi. "Bu ses bir çeyrek saat devam eder. Şimdi öğlen paydosu zamanıdır."

"Bu öğlen paydosu nedir?"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Oğlum, şu sol tarafa gidelim. Hem gider hem de anlatırım. Şimdi bu gördüğün İstanbul, eski İstanbul değildir. Bir vakitler İstanbul ahalisinin yaşadığı sefahat artık rezalet derecesine gelmiş olduğundan hem İstanbul'u bozdu hem de Anadolu'yu, Rumeli'yi berbat etti. Ahalisi öyle bir hale gelmişti ki vatan ve millet sevgisini sırf nefsani arzulardan ibaret bir şey zannederlerdi. Bu arzuyu da bir şeytanın ayartmalarına feda ediyorlardı. İstanbul da dahil olduğu halde bütün Osmanlı memleketi her gün birer tehlike altında ve zayıf, perişan bir halde yaşıyordu.

Asya'nın doğusunda Çinliler, batısında Osmanlılar bulundukları zamanın siyasi gereklerinden olarak mülklerine sahip olamadıklarından dolayı çökmeye ve yıkılmaya mahkûm olmuşlardı. Halbuki Osmanlıların asli unsurlarıyla Çinliler arasında bir ırk bağı olduğundan bu iki kavmin aydınları bir yere gelip Avrupa'nın kendilerine karşı gerçekleştirmeye hazırlandığı gaddarca saldırıları ve bunların sebep olacağı vahim sonuçları dikkate alarak, Japonların, Tatarların, Kürtlerin, Türklerin, Hintlilerin, Acemlerin, Afganların kısaca bütün Asya kavimlerinin aydınlarını bir yere toplayarak, Asyalıların ve Afrikalıların o gün karşı karşıya oldukları büyük tehlikeyi bunlara anlatarak, bu tehlikenin önlenmesi ve Asya'nın geleceğini güvence altına alacak önlemleri görüşmeyi kararlaştırdılar.

Evvela Japonlara, sonra da Hintlilere başvurarak bu fikirlerini açıkladılar. Onlardan bu girişimin değerli ve isabetli olduğu yolunda takdir dolu cevaplar alınca diğer kavimlere başvurdular. Onlardan da olumlu cevap aldıktan sonra birbirlerine yardım ellerini uzattılar. İyi düşünerek Asya'nın geleceğini güvence altına almak amacıyla aralarında birlik kurmayı kararlaştırdılar. Bu birliğin temellerini kararlaştırmak ve sonsuza dek sürmesinin şartlarını hazırlamak için Asyalı ve Afrikalı temsilcilerden oluşan bir büyük meclisin İstanbul'da toplanmasına oy-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

birliğiyle karar verdiler. Her kavim, her millet bu karar uyarınca temsilcilerini seçerek İstanbul'a gönderdiler. Üyeleri beş yüzü aşan bu Uluslararası Büyük Meclis, kurulması gerekli bu birliğin esaslarını hazırladı. Karşılıklı antlaşmalar yapıldı.

Ondan sonra bu Büyük Meclis genel bir anayasa düzenledi. Asya ve Afrika memleketlerinde yaşayan çeşitli kavimler artık bu anayasayla idare olunacak, her memleket ahalisi kendi hükümdarlarının hâkimiyeti altında yaşayacak, bu memleketlerin üyeleri ilçe ve sancaklarından seçilmiş genel meclisleri memleketin ve ahalinin ihtiyacına göre düzenleyecekleri kanunları İstanbul'daki Büyük Genel Meclis'in inceleme ve onayına sunduktan sonra yürürlüğe koyacaktı.

İşte oğlum, bugün gördüğün İstanbul'un şu düzene girmesinin birinci sebebi bu birlik olmuştur. Sen İstanbul'un nüfusunu bir buçuk milyondan az bilirsin. Halbuki bugün bu büyük İstanbul şehrinin nüfusu on milyondan fazladır."

Hayret ettim. Dedeme dedim ki:

"Peki efendim, bizim bildiğimiz dünyayı hâkimiyetleri altında idare eden, etmek isteyen Avrupalıların o müthiş kuvvetleri bu birliğe, bu düzene engel olmadı mı?"

"Oğlum, haksızlık, adaletsizlik, zulüm dünyada hangi kavmi, hangi milleti kalıcı etmiştir ki Avrupa milletlerini de kalıcı etsin?

Bugünkü Avrupa şimdi fakirlik, sefalet içindedir. Ahalisinin büyük kısmı Asya'ya, Afrika'ya, Amerika'ya göçmüştür. Memleketleri eski işittiğin gibi değildir. Düzenini, servetini kaybederek bugün yok olmaya mahkûm bir haldedir."

"Efendim, o vakit İngilizlerin, Fransızların, Almanların, Avusturyalıların, İtalyanların, Rusların pek müthiş kuvvetleri vardı. Asyalıların ise hiçbir dayanakları yoktu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hep Avrupalılara muhtaçtılar. Hal böyleyken nasıl oldu da Avrupalılar Asya ve Afrikalılara bu kadar meydan vererek kendilerini yok olmaya mahkûm ettiler?"

"Nazım, sen iyi düşünmüyorsun. Haksızlığı, adaletsizliği, vicdansızlığı çıkar bir yol zanneden zalimler alıştıkları zulüm ve şiddeti kullanarak kendilerini bir süre kuvvetli, emin gösterirler; halbuki zaman bukalemun gibidir, sırası gelince onların kuvvetlerini az zaman zarfında altüst eder.

Avrupalılar içinde Macarlar en birinci mevkiyi elde etmişlerdir. Başlayan bir dünya savaşı Avrupalıların foyasını meydana koydu: Bütün Avrupalıların toplam yedi yüz milyar franklık ticareti vardı. Meğerse bunların sırf altın akçe olarak yalnız kırk milyar frank paraları varmış. Gerisi hep kâğıttan ibaretmiş. Bir dünya savaşı çıkar çıkmaz kâğıda itibar kalmayınca Avrupa'nın bütün serveti derhal yüzde beş buçuğa iniverdi. Bunun üzerine her iş birdenbire zankadak durdu. İç ayaklanmalar baş gösterdi. Bu esnada hükümetler birbirlerini yiyip bitirdiler. Birbirini takip eden birçok olay da Avrupalılara pek pahalıya mal oldu."

Bu konuşmamız bir çeyrek saat devam etmiş olmalı ki İstanbul'un her tarafından duyulagelen uğultu birdenbire kesildi. Biz de köprü üzerindeyken uzaktan meydanın sonunda bulunduğunu gördüğümüz o büyük binaların önüne gelmiştik. Orada durup dönerek arkamıza baktım; bir saniye önce insan deryası halinde bulunan o geniş meydanda insandan eser kalmamıştı. Yalnız birkaç kişi görünüyordu ki onlar da yakındaki sokaklara doğru hızlı hızlı gitmekteydiler.

Dedem benim baktığımı görünce, "Haydi oğlum," dedi, "biz de gidelim. Şimdi bu meydan kadınlarla dolacaktır. Artık erkeklerin buraya gelmesi yasaktır. Bizim tam iki buçuk saat dinlenme zamanımız vardır."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Efendim, bu sözünüzden bir şey anlamadım. Bu meydan şimdi kadınlarla dolacaktır buyurdunuz, bu nasıl olur?"

Gülerek:

"Evet oğlum, adalet kanunlarında kadınların da eşit haklara kavuşmaları kabul edilmiştir. Ancak kadınlarla erkeklerin bir arada gezip dolaşmaları, ticaret ve sanatla uğraşmaları genel ahlakı bozduğundan ve bu bozulma sebebiyle hiçbir düzenin oluşmasına imkân bulunamamasından dolayı erkeklerle kadınların geçim ve ilerleme şartları ayrılmıştır. Her iki taraf birbirinin aynı eşit haklara kavuştuklarından, kadınların da erkekler gibi ayrıca cemiyetleri, kendilerine özel usulleri, kuralları, düzenleri ve ilerleme yolunda türlü iş girişimleri vardır.

Kadınlar hiçbir şekilde iddia edemezler ki kadınlarla ilgili bir hak esirgenip kendilerine verilmiş olmasın. Ancak kadınlarla erkekler arasında her konuda eşit haklara uymamak ve kadın olmaları itibarıyla kendileri erkekler kadar haklara sahip olamamak hakkını yine kendi meclisleri onaylamıştır. Bununla beraber bu asrın kadınları erkeklerinden çok daha rahat yaşamaktadırlar. Bunu genel olarak kadınlar da kabul ediyorlar.

Kadınlardan öyle âlimler, öyle bilginler çıkmıştır ki yazdıkları eserleri okudukça insan hayrete düşer. Kadın yazarların, mucitlerin, girişimcilerin haddi hesabı yoktur.

İşte şimdi İstanbul'da ne kadar erkek varsa hepsi de işlerinin başından kimi evlerine, kimi lokantalara, kimi camilere, kimi kıraathanelere, kimi de otellere çekilmeye mecburdur. Tam iki buçuk saat devam eden bir süre zarfında İstanbul adeta bir kadın dünyası halini alır; memurlar, tüccarlar, sanatkârlar, satıcılar, alıcılar, bankerler, sarraflar, kısacası ne kadar meslek varsa bunları yürütenler hep kadınlardan ibarettir. Yalnız birkaç meslek vardır ki onlara kadınlar dahil olmadığından kadınlara kapalı kalmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu memlekette herhangi bir mesleğe girecek olan bir kimse karısıyla veyahut yakın akrabasından bir kadınla mutlaka ortak olmalıdır ki erkekler kanunen kendilerine ait olan zamanda birbirleriyle alışveriş yaparak ve işleri idare ederek onlara ayrılan zaman sona erince herkes yerli yerine çekildikten sonra erkeklerin yerine aynı meslekteki kadınlar gelip birbirleriyle alışverişlerini, resmî ve gayriresmi işleri güzelce idare etsinler."

Dedem beni hayrete düşüren bu sözleri söyledikten sonra gayet büyük, beyaz bir binanın kapısından içeri girdi. Geniş ve uzun bir yoldan gitmeye başladık. Her tarafı aydınlık, fevkalade sağlam ve düzgün yapılmış bir çarşıda bulunduğumuzu anlıyordum. Epeyce gittikten sonra sağ taraftaki bir kapıdan içeri girdik. Kendimizi dört-beş yüz kişiyi alacak derecede geniş ve kare şeklinde bir salonda bulduk. Burada hiçbir kimse olmadığı gibi oturacak ne bir sandalye ne de bir masa mevcut değildi.

Burasının zemini, duvarları, tavanı baştan aşağı beyaz bir maddeyle sıvanarak mermer gibi bir hale getirilmiş. Her yer beyaz, hiçbir yerinde bir leke yoktu. Güzelliğin bu derecesine şaşırdım.

Dedem kapıdan girilince sağdaki duvara gidip önceden görmemiş olan bir kimsenin asla farkına varamayacağı ve endam aynasının iki katı kadar büyük bir dolabın kapağını yine belli olmayan bir düğmeye hafifçe basarak açtı. Oradan karşılıklı iki sandalyesi bulunan gayet uyumlu ve şık bir masa çıktı. Sandalyenin birine dedem, diğerine ben oturduk.

Masaya dikkat ettim: Üstünde üzeri yazılı yekpare bir cam vardı. Yazılara baktım, lokantanın adresiyle listesi olduğunu anladım.

Dedem, "Nazım, listeye bak da ne yemek istersen bana söyle," dedi.

Listeyi gözden geçirdim. Baş tarafında "Mor Koyun

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Süt Lokantası" ibaresi yazılıydı. Alt tarafında sütle pişirilmiş birçok yemeğin isimleri varsa da hiçbirinden bir şey anlamadım. Yalnız "kuzulu koyunun ana sütü" ibaresini anlayabildiğimden dedeme bunu söyledim. O da yayla yoğurdu seçmişti.

Dedem masanın kenarındaki bir düğmeye bastıktan sonra başını masaya eğerek benim de işitebileceğim bir sesle istediğimiz sütle yoğurdun getirilmesini söyledi. Başını masanın çıkıp geldiği dolap gibi yere doğru çevirdi. Bir dakika geçmemişti ki oradan önce hafif bir tekerlek ve ardından bir zil sesi işitildi. Ondan sonra üstünde birkaç billur kâse olan mükellef bir tepsi gelip o yerin önünde durdu.

Dedem kalkıp tepsiyi alarak önümüzdeki masanın üzerine koydu. Ben arsız çocuklar gibi derhal kâsenin kapaklarını açmaya başladım.

Dedem, "Oğlum, önce sünnet-i şerifeyi yerine getirelim de ondan sonra yemeye başlayalım," deyip gayet zarif bir sürahi olması lazım gelen içi berrak su dolu billur bir kabı aldı. Bir köşeye götürdü. Duvarda bir düğmeye bastı. Kendi kendine bir kapak açıldı. Orada ellerini yıkadı. Sonra gidip ben de ellerimi yıkadım. Dedem zembereğine dokunur dokunmaz kapı kendi kendine kapandı.

Ellerimi yıkadıktan sonra dönüp lokantaya baktım ki içerisi hıncahınç dolmuş, duvar taraflarına derhal birtakım masalar konulmuş, herkes yemek yemek için hazırlanıyordu. Birtakımları da salonun orta yerine hemen getirilmiş olan sandalyelere oturmuş oldukları halde sıra bekliyorlardı. Ben bu hali görünce dedeme, "Efendim, meydanda bu kalabalığa yemek verecek, hizmet edecek kimse göremiyorum. Bunlara kim hizmet edecek?" sorusunu sormaya mecbur oldum.

"Hizmet edecek kimseye lüzum var mı? Bizim ye-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

meğimiz kendi kendine nasıl önümüze geldiyse onların da yemekleri yine öylece onların önlerine gelecektir."

Bizim masamızın başına geçip oturduk. Peçeteleri temiz bir kutudan çıkardık. Ben bir kâsenin kapağını açtım. İçinde ince uzun bisküviler biçiminde birtakım ekmekler bulunduğunu gördüm.

Yine kâse tarzında dört köşeli, derince bir kabın kapağını kaldırdım. Üstünde içleri sütle dolu, gayet zarif büyücek süt fincanları vardı. Fincanın birini aldım. Altında mecidiye büyüklüğünde yuvarlak ve kömür gibi siyah bir şeyle birkaç bakır telin önümüze bağlı bulunduğunu gördüm. Elimi dokundurdum, bir sıcaklık hissettim. O zaman anladım ki elektrikle ısı yayan bir düzenektir. Ekmeklerden bir tanesini alıp süte batırdıktan sonra ağzıma atar atmaz daha çiğnemeye vakit kalmadan ekmeğin ağzımda eridiğini hissettim. Gayet leziz ve hoşa giden bir şeydi. Sütü iyi seçmiş olduğuma memnun oldum.

Bu esnada etrafımı incelerken garip bir hal dikkatimi çekti: Biraz evvel sakin sakin bir halde bulunan halk yemek yemeye başlar başlamaz ortalıkta bir neşe ve sevinç baş göstermeye başlamıştı. Gülüşüyorlar, şevk ve keyifle söyleşiyorlardı. Yemeğin hakkıyla tadını çıkarıyorlardı. Yemeğe başlayınca dedemde de bu hal belirdi. Gülerek bana dedi ki:

"Mor Koyun Lokantası'nda bir öğlen yemeği esnasında, dört yüz senelik bir ihtiyarı karşısına alarak yemek yemek bir torun için mutluluk verici olsa gerektir. Hele benim için böyle bir yerde torunumla karşı karşıya oturup yemek yemek büyük bir bahtiyarlıktır."

Dedem sevinçle gülüyordu. Onun bu haline eklenen bu yerin güzelliği, sütün lezzeti, takımların zarafeti, benim de gönlümde bir neşe uyandırdı. Ben de gülmeye, ferahlanmaya başladım. Kendimi o dakikada dünyanın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

en mutlu insanlarından zannediyordum. Kendi kendime diyordum ki:

"Cenabıhakk'ın insanlara en büyük ihsanlarından biri de cömertçe vermiş olduğu rızkı sevinçle karşılayarak şükran hakkını yerine getirmek hissidir. Hayatın lezzetini sağlayan yegâne şey lezzetle yemek yemektir.

Halbuki biz yediğimiz yemeklere hürmet etmediğimiz ve onların şükran hakkını yerine getirmediğimizden dolayı geçim yollarımız daralmıştır. Yemeklerimizde tat tuz kalmamıştır. Yemek esnasında biz hiçbir sevinç göstermeyiz. Hemen bir an evvel yemeğimizi yiyip kalkmak isteriz. Bizim o halimizi, bu insanların da şu hallerini görüp de hayret etmemek mümkün müdür?"

Yemeğimiz sona erdi. Dedem takımları toplayıp tepsinin içindeki yerlerine yerleştirdikten sonra yine o dolabın içine koydu. Merakla gidip dolabın içine baktım. Dar bir demiryolunun üzerinde birçok arabacıklar vardı. Bu arabacıklar öyle düzenlenmişlerdi ki yemeği getirip dolaba veren araba orada duruyordu. Yemek yendikten sonra tepsi içine konulup da düğmesine basılınca orada kendi hareket ederek karşı tarafa gidiyordu.

Dedem tepsiyi arabaya koydu. Düğmesine basar basmaz araba hareket etti. Sonra masanın başına döndük. Bu defa da masa üstündeki düğmeye basıp masaya doğru eğilerek şu sözleri söyledi:

"On yedinci masa. Hesabımız kaç kuruş?" diye sordu ve Millet Bankası'na mahsus itibar defterinin 18, 6, 4, 110, ... numaralarını söyledikten sonra masayı aldığımız yere sürdü. Masa duvarın içinde kayboldu, dolabın kapağı kapandı.

Bulunduğumuz noktadan hareket edip de lokantanın tam orta yerine geldiğimiz vakit kapılarının kapanmış ve dışarıya bakan pencerelerine perdeler çekilmiş olduğunu gördüm. Bu esnada lokantanın içinde püfür

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

püfür bir hava dolaşıyordu. Başımı yukarı kaldırdım. Tam on katlı olan bu koca binanın en üst katından aşağıya doğru tatlı bir rüzgâr geliyordu.

İleriye doğru gittik. Beyaz ve kalın camdan yekpare gibi yapılmış gayet zarif bir vezneyle yanındaki yazıhanenin önünde durduk. Veznede on altı, yazıhanede yirmi yaşlarında iki kişi bulunuyordu. Sırtlarında beyaz çuhaya benzeyen gayet güzel bir kumaştan, bizim bildiğimiz elbiselerin biçimine benzemeyen bir biçimde ve fakat insanı gayet güzel gösteren birer kat elbise vardı. Kendileri gayet yakışıklı, pek nazik ve terbiyeli kişilerdi. Simalarından güzel ahlak sahibi oldukları anlaşılıyordu.

Veznede oturan delikanlıya dedem bir kâğıt uzattı. Yemek yediğimiz masada telefonla masanın ve Millet Bankası'na ait evrakının numaralarını söylediği zaman veznedar deftere kaydetmiş olmalıdır ki dedemin defterindeki o numaraların kaydına bir işaret koydu. Ve aldığı kâğıtlardan posta pulları büyüklüğündeki zımbalı kuponlardan iki tanesini koparıp aldı, gerisini de dedeme iade ederek, "Hak sizi sevindirsin!" dedi.

Oradan ayrıldık. Yine o lokantanın içinde oraya geldiğimiz yoldan başka bir yoldan gidiyorduk. Fakat ben büyük bir şaşkınlık ve hayret içinde düşünerek yürüyordum.

Dedem bunun farkına varmış olduğundan, "Nazım," dedi, "ne düşünüyorsun?"

"Nasıl düşünmeyeyim efendim? Bu düzeni gördüm de hayrette kaldım. Zamanımızda şu düzenin yüzde birini olsun göremedik, meğerse biz insan gibi yaşamanın yolunu bilmiyormuşuz. İnsan olduğumuz halde insanlığa aykırı her türlü fenalığı yaparak bir keşmekeş içinde hayatımızı geçiriyormuşuz! Haydi biz Osmanlıları şöyle bir tarafa bırakalım çünkü Avrupalılar asırlardan beri devam eden cahilliğimizden, duygusuzluğumuzdan faydalanarak ülkemizde çıkardıkları türlü sıkıntıları vesile edip her

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işimize müdahaleden geri durmadıkları için, bizi perişanlıktan perişanlığa uğrattıklarından böyle düzgün bir medeniyet meydana getirmeyi başaramadık; fakat onlar ne yaptılar? Sayılamayacak derecede kalabalık olan Avrupa nüfusu içinde gayet zeki, âlim, bilgin birkaç bin kişinin çalışarak icat ettikleri, meydana çıkardıkları her türlü vasıtayı elde ederek, gerçi akıllara durgunluk veren bazı medeniyet eserleri ortaya çıkarmayı başardılarsa da insan hayatına fevkalade elverişli olarak böyle bir süthane vücuda getirebildiler mi? Bu medeniyet asrında yaşayan insanların güzel ahlakı derecesinde bir ahlak sahibi olmayı başarabildiler mi?"

"Oğlum, insanlar iki kuvvetle yaşarlar: Biri ruhi hayat, diğeri de ahlaki hayattır. Bir insanda bu iki kuvvetten biri eksik olacak olursa o kimse insanca yaşamak hakkına sahip olamaz.

Allah tarafından Müslümanlara bahşolunan dinî kanunlarda dünya işleri için kendilerine o kadar geniş yetkiler bahşolunmuşken İslamlar kendi eksiklerini dinî hükümler dairesinde ıslah edip düzeltemediklerinden, hudayinabit otlar gibi kendi çevreleri dahilinde yaşayanların ahlak ve âdetlerine tâbi olarak ve kendi dinlerinin emrettiği, zamanın icap ettirdiği hususlardan faydalanma yolunu araştırmayarak karanlık yollarda fena bir gidişle düşe kalka yürümeye çalışıyorlar.

Oğlum, içinde yaşadığımız şu âlem bir olgunluk âlemidir. Bu âleme gelenler kazandıktan sonra gitmeye mecburdur. Cenabıhak kazanmak için insanlara birçok şeyler bahşetmiştir. İnsanlar bu ilahi bağışın şükrünü yerine getirmek için o nimetlerden faydalanmalarının karşılığını çalışarak vermeleri lazımdır.

Tabiatın sırları arasında yer alan çeşitli özellikleri insanların, Cenabıhakk'ın kendilerine bağışlamış olduğu akıl ve bilgi sayesinde keşfettikleri ve onlardan faydalan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

maları için kavuştukları bu kadar sınırsız nimet, insafla dikkate alınınca bu âlemin insan için bir imtihan âlemi olduğu derhal anlaşılır.

Oğlum, şu sözüme iyi dikkat et; sen bir insan olarak dünyaya geldin. Cenabıhak senden hiçbir şey esirgemeyerek her türlü ilerlemeyi başarman için sana büyük bir yetenek bahşetmiş. Eğer çalışırsan her iki dünyada mutlu olursun, yok eğer çalışmazsan hor görülür, aşağılanırsın.

İşte şu imkânlar âlemi insanların gelişme derecesini gösteriyor. Bu mükemmelliğin temeli hiçbir vakit arzu ve heveslere uymayıp her türlü vazifeni, her yapacağın şeyi iyice düşünüp ona göre hareket etmendir.

İşte görüyorsun ki bu âlemin insanları sahip oldukları ahlaki erdemleriyle gece gündüz çalışıp Âdem devrinden beri tabiatın sinesinde gizli kalmış olan bunca tabii eseri keşfederek meydana çıkarmışlar ve bu gayretleri sayesinde insanlığı ilerleme basamaklarının en yüksek kademesine kadar yükseltmişlerdir.

İhtiyar, genç, erkek, kadın, herkes bu âlemde hiç durmayıp çalışarak ihtiyaçlarını kimseye muhtaç olmaksızın kendi emekleriyle karşılayarak geçinip gidiyorlar.

Şu lokantadaki hale bir kere ibretle bak: Herkes kendi yemeğini hiç kimsenin hizmetine muhtaç olmaksızın kendisi yiyor. Cenabı Allah'ın kendilerine bağışlamış olduğu rızıktan hakkıyla faydalanıyor. Bunlar çalışmışlar, kazanmışlar ve bu kazanma sayesinde ilimlerini, sanatlarını, görgülerini ilerletmişler, ahlaklarını güzelleştirmişler, dinlerine güçlü bağlarla bağlanmışlar, yaşamak ilmini öğrenmişler, toplumsal hayatlarını düzenlemişler, şimdiyse mutlu bir hayat yaşamakta bulunmuşlardır."

Dedem burada sözünü kesti. Ben ise hakikaten faydalı olan bu bahsin uzamasını arzu ediyordum. Bu mesele hakkında kendisini biraz daha söyletmek için dedim ki:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Efendim, benim için pek önemli olan bu dersi pek kısa kestiniz. Muhakeme kuvvetim bunu pek iyi kavrayamadı. Benim anladığıma göre siz demek istiyorsunuz ki iyi bir adam olmak ve mutlu bir ömür geçirmek için evvela iyi düşünmek, iyi çalışmak lazımdır. Halbuki bir mesele hakkında iyi düşünmek için her şeyden önce o meseleyle ilgili bazı şeyler görmek ve haklarında temel bilgiler edinmek gerekir. Aslı ve esası olmayan bir şey hakkında nasıl iyi düşünülebilir?"

Bu sözüm üzerine dedem dik dik yüzüme baktıktan sonra dedi ki:

"Nazım, insanlar birer hazinedir. Birer hakikat cevheridir. Doğumundan ölümüne kadar işleyen bir makinedir. Bu kıymetli hayatı idare etmek için her insanda akıl ve izan gibi bir kuvvetli hükümdar mevcuttur. Bu hükümdarın bir de düşmanı vardır ki o da nefsin arzularından ibarettir. İşte insanlar birbirine düşman olan bu iki amirin kumandasına tâbidir. Bu iki hâkimin hangisi galip gelirse insan onun hâkimiyeti altında yaşar.

Örnek olmak üzere seni bir hakikat üzerinde düşündürmek isterim: Eğitim çağında ebeveynin seni okula gönderdi. O vakit hiçbir şey bilmiyordun. Hocandan ders ala ala nihayet bilgi sahibi oldun değil mi?

Yine ebeveynin seni daha küçük yaşındayken yaşıtın olan diğer küçük çocuklarla karıştırmayarak özel hocalarla eğitmiş olursa büyüdüğün vakit bilgi ve ahlaki terbiye bakımından yaşıtların arasında bir yabancı gibi kalırsın değil mi?

İşte oğlum. İşte insanlar tıpkı bunun gibidir. Asırlarında, toplumsal çevrelerinde gördükleri terbiye ve ahlakı benimseyerek iyi veya fena akımlara kapılırlar ve bu iki akımın hükmü altında yaşayıp giderler.

Keza bir makine birbirine tepki verecek iki karşıt gücün etkisi altında bulundukça düzgün işleyemediği gi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bi, bir insan da hem iyiliğin, hem fenalığın hüküm sürdüğü bir yerde düzgün bir şekilde yaşayamaz.

İnsanın insanca yaşayıp insanlığa layık bir hayat geçirmesi için, niyetlerinde ve yaptıklarında kararlı ve etkili olması lazımdır; çünkü herkes vicdani muhakemesiyle iyiyi fenadan ve fenayı iyiden ayırmakta olduğundan insan herhangi haklı bir mesele hakkında vicdanın gösterdiği doğru yolu takip eder ve o yolda ne kadar zorlukla karşılaşsa, karşısına ne kadar muhalif fikir ve kuvvet çıkmış olsa da, hayatını tehlikeye koyarak o mesele hakkında yine bildiği, vicdanının hükmettiği sözleri söylemekten çekinmez. Doğruyu savunma konusunda gözünü hiçbir şeyden sakınmayıp karşısına bir ordu bile çıksa yine karşılık vermeye çalışır. Çünkü o, kuvvetlerin en büyüğünün hak olduğunu vicdanında muhakeme ederek anlamıştır.

Oğlum, bu âlem öyle insanlar görmüştür ki, başlangıçta bir çobanken çobanlık bilgisiyle fikrinin, vicdanının arzusuna uymakta ısrar etmiş ve sonunda herkesi kendisine itaat ettirmeyi başarmıştır.

Dünyada hakkını koruyup savunanlar yaşarlar. Mutlu bir hayat geçirirler. Hakkını koruyup savunamayanlar ise hem dünyanın düzenini bozarlar hem de insanlar arasında türlü küfürlere, hakaretlere hedef olarak varlıktan yokluğa mahkûm olurlar.

İşte şu âlemde meydana gelen kavgalar, çekişmeler, savaşlar, vuruşmalar, sel gibi insan kanı akıtmalar hep çıkarların korunması ve hakların savunulması içindir.

Bu dünyada yaşayan insanların yerde, gökte, havada, suda, ayda, güneşte, kısacası her şeyde görme hakkı, geçinme hakkı, faydalanma hakkı vardır.

Vaktiyle insanların topluca yaşama usulünü kabul etmiş olmaları, her ferdin her şeyde olan hakkını koruma ve savunma konusunda birlikte hareket etmeleri gibi

gayet makul bir temele dayanır. İşte bu sebeple insanlar yerküreyi kendi milliyetlerine, kavmiyetlerine göre birtakım bölgelere ayırmışlardır. Bu milliyetler, bu kavmiyetlerdir ki herkesi bizzat kendisinin ve dolayısıyla ait olduğu milletin, kavmin namusunu, haklarını korumak için seve seve savaş meydanlarına gönderir.

Haklarını koruyamayanlar her yerde değersiz, düşkün olarak yaşarlar; önce kalbini, vicdanını, sonra da malını mülkünü ve en sonunda yaşama hakkını galip bir kuvvete satarlar. Bu türlü insanlar insanlığın en adi tabakasına inmiş olurlar ki onlara esir tabirinden başka verilecek bir isim olamaz.

Bir insan şu âleme insaflı bir gözle bakacak olursa görür ki canlı ve cansız her mahluk kendi ekseni dahilinde görevini yerine getirmekte ve doğal halini yaşamakta bulunduğu halde, yaratılanların en şereflisi olan insanlar arsızlıkları, utanmazlıkları nedeniyle pek çok fenalıklar yaparak ne yazık ki yaradılış şerefi ve üstün özellikleriyle orantılı bir mükemmellik derecesine yükselemiyorlar.

Bunun sebebi de, daha önce söylediğimiz gibi, insanların kendilerinin ne olduğunu bilip anlamak zahmetine bile katlanmaksızın haşarı atlar gibi meydanı boş ve geniş buldukça istedikleri gibi koşmak istemeleridir. Gerçi böyle meydanı boş bulan haşarı atlar koşarlar, çifte atarlar, yemi, otu kendine ayırmak isterler fakat nihayet dışarıdan kurnaz bir adam çıkar, hileyle, aldatarak kendisini yakalar. Ağzına gem vurur. Sırtına yük yükler. Açlıktan telef olunca kadar sürür, götürür.

İnsanlar da tıpkı böyledir. O gibi haşarılar yakayı ele verdikten sonra son derece pişman olurlar fakat ne fayda ki dizgini düşmanın eline geçtikten sonra kendi kuvvetiyle kendini kurtarmak mümkün olmaz.

Eğer insanlar bu haşarı hayvanlar gibi ne yaptığını, yaptığından ne netice çıkacağını muhakeme etmeksizin

deli gibi her rast geldiği yola saparsa, bilmediği ve tanımadığı her işe burnunu sokarsa nihayet bir gün yaptıklarına karşılık hem dünyada hem ahirette layık olduğu cezalara çarptırılır.

Oğlum, bu sözleri sana bu lokantada söylemekten maksadım şunu anlatmaktır ki bu sözlerin burada gördüğün şu âlemle, şu insanlarla asla ilgili değildir; zira bu âlem kusursuz bir âlemdir, burada yaşayan insanlar da kusursuz insanlardır. Bu insanlar vicdan ve hakikat aleviyle aydınlanmışlar ve dünyanın çirkefinden uzak durarak akıl ve zekâlarını sırf iki şeye adamışlardır ki onlar da Hakk'ı tanıyıp kulluk vazifelerini ona layık olacak bir şekilde yerine getirmek ve insan oldukları için yaşadıkları süreyi olgunlaşma yolunda geçirmekten ibarettir.

Bu adamlar şeytanın ayartmalarıyla, nefsin azdırmalarıyla insanlığı lekelemezler. Daima çalışırlar. Çalışmayı hayatın erdemi sayarlar. Hayat zevklerini iyi yemek yemekte, şık ve temiz giyinmekte, eser ortaya çıkarmakta, birbirlerine terbiye ve nezaket çerçevesinde davranmakta, birbirleriyle iyi ilişkiler yürütmekte ararlar. İşte bu sebeptendir ki servetlerinin toplamı haddinden fazla bir dereceye gelmiştir.

Sen tabii ki bilmezsin; fakat ben iyi bilirim ki bu adamlar hiçbir sebeple yalan söylemeye tenezzül etmezler. İkiyüzlülük, yalancılık, bozgunculuk denilen fenalıklar bunlarda asla bulunmaz. Kıskançlık hissi yanlarından bile geçmemiştir. Her fert kişisel çıkarını toplumun çıkarında arar. Kişisel çıkarlarının artması için daima toplumun çıkarının yükselmesini arzu ederler. Tatlı söylerler, tatlı dinlerler. Hep birbirlerinin yardımcısı olarak yaşarlar. Sade giyinirler, her işlerinde sadeliği severler.

Kısacası şu asırda yaşayan bu insanlar insanlığın yüce saflığına layık olan usul ve kuralları bulmuşlar, uygulamışlar, doğru yola, kurtuluş yoluna girmişlerdir. Hiç

şüphe yoktur ki onlar Allah'tan memnun oldukları gibi, Allah da onlardan razıdır.

Akıl ve izanınla iyi düşünürsen bulursun ki insanın kusursuzluğu insanların çalışkanlığı sayesinde hedeflenen en üst dereceye yükseliyor. Ömrün, hayatın değeri artıyor. Mutlu yaşanıyor. Çalışmayanlar ise her şeyini yitirip yok olmaya mahkûm oluyorlar. Çalışkanlık insanlığın yüceliğini, tembellik de bozulup yok oluşunu getiriyor."

Dedem, "Oğlum, su dairesine geçelim de orada yatar uyuruz," dedi.

Ben onun bu sözünden bir şey anlayamadım. Şaşırdım. Zaten acayip bir âlemde dolaştığım için kendi kendime:

"Su içinde de otel olabilir a!" dedim. Nihayet gayet aydınlık, geniş, dayalı döşeli bir yere girdik. Zeminine çiçekli camların kalın cinsinden cam döşenmiş. Camların altında elektrik ışıklarının verdiği parlaklığa ve güzelliğe hayran olmamak elde değil. Çevresi birer arşın uzunluğunda billur sütunlarla süslü. Zeminden tavana kadar gayet kalın camlardan sandık tarzında yapılan bölmelerin içerilerine su doldurularak duvarlar oluşturulmuş. Bu cam duvarların arasından geçerek yüksek ve büyük bir kubbe altına girdiğimiz zaman dünyada suyun gösterdiği güzel manzaralarla yarışacak bir güzellik daha olamayacağına karar verdim.

Kubbenin altında ve salonun ortasında yer alan büyük bir havuzun etrafındaki fıskiyelerden çıkan kol kalınlığındaki sular bu havuza dökülüyordu. Havuzun ortasında da her birinin etrafında küçük havuzları bulunan on tabakadan ibaret diğer büyük bir fıskiye vardı. Bu fıskiyeden fışkıran suların tabakadan tabakaya ve nihayet büyük havuza dökülmeleri, bunların hepsinin birden oluşturduğu şarıltı ve üzerinde gezdiğimiz zeminin altında yer alan ince bir su tabakasındaki suların akışı in-

sanda su cennetinde bulunuyor gibi bir düşünce oluşturuyordu.

Burasını da gördükten sonra dedem, "Gidelim," dedi. Biraz daha yürüdük. Ufak ufak bölmelere rastladık. Dedem yüzüme baktı. Ben bunların ne olduğunu özellikle sordum. Dedem o bölmelerin birisine geçip oturdu. Diğerini de bana gösterdi. Gittim, baktım. Bu bir yataktı. Fakat bizim bildiğimiz yataklar gibi değildi. Bu bölmelerin orta yerlerinde uyku makinesi denmeye layık acayip bir alet ve üstünde fevkalade güzel bir battaniye var. İnsan kendini uyku makinesine teslim etmezden önce battaniyeyi açıp tepeden tırnağa kadar büründükten sonra makinenin ayak koyacak yerine çıkılıyor ve o vakit makine tamamen kalkıyor. İnsan ayaktayken arkasından bir alete temas ediyor. Sonra ayakları altından biraz ileri doğru yürüyor. O vakit insan kendisini mecburen makineye teslim ediyor. Makinenin baş tarafı yavaş yavaş aşağıya doğru iniyorsa da yine ayaklarla bir hizaya gelmiyor. İnsanı baştan ayağa biraz meyilli olarak yatırıyor.

Makinenin yaptığı işi önce dedemde gördükten sonra ben de aynı usul üzere kendimi pek rahat bir yatakta buldum. İki dakika geçmemişti ki uykuya daldım. Ne kadar uyuduğumu bilemiyorum. Makinenin sarsıntısından birdenbire uyandım. Dedem de uyanmıştı. Bana sordu ki:

"Nasıl? Nazım, rahat ettin mi?"

"Pek rahat ettim efendim," dedikten sonra her ikimiz de makinelerimizden çıktık. Etrafıma dikkatle baktım: Yüzlerce insanın bizim gibi yatak makinelerinden kimi çıkmış kimi de çıkmak üzere bulunmuş olduklarını hayretle gördüm. Oradan gene geri döndük. Kubbeyi geçtik. Uzun yollardan giderek nihayet bir bahçeye çıktık.

Dedem bana, "Bu bahçede aptes almak için her türlü malzeme mevcuttur. Sen burada dur, beni bekle," de-

yip gitti. Gerçekten de dedemin dediği gibiydi: Bahçenin ortasında mevcut geniş bir havuzun etrafında kısa kısa musluk taşları ve bunların önlerinde tahtadan yapılmış iskemleler bulunduğunu görerek gelip aptes aldım. Sonra dönüp kapının önünde dedemi bekledim. Çok geçmeden geldi.

Bana, "Haydi gidelim, öğlen namazını Ayasofya'da kılalım," dedi. Fakat biraz düşündükten sonra tekrar, "Hayır hayır, burada kılalım; zira buranın bir hatibi vardır. Gayet güzel hutbe okur. Belki ona rast geliriz de faydalanırsın," deyip yürüdü.

Ben de kendisini takibe başladım. Birtakım yollardan geçtikten sonra geniş bir merdivenden yukarı çıktık. Etrafa dikkat ettim: O büyük havuzlu kubbenin etrafındaki mahfillerde bulunduğumuzu anladım. Biraz ileri gidip bir kapıdan içeri girdik. Kendimizi öyle bir cami-i şerifin içinde bulduk ki sanki beyaz bir nurdan yapılmıştı.

Cami-i şerifin inşasında ve süslemesinde mimarinin göstermiş olduğu sanatı dil ve kalemle tarif etmek mümkün değildir. Kabartma yazıların gölgeleriyle ayrımları son derecede güzel ve sanatkâraneydi. Cami-i şerifin büyüklüğünce yekpare olarak dört parmak kalınlığında gayet sık dokunmuş olan halısının saman rengi zemin üzerindeki zarif ve göz okşayan çiçekleri dokuma sanatlarının en güzel örneği olarak gösterilmeye layıktı.

Mihrabın süslemeleri, minberin görkemi, caminin bütününün ruhaniliği insanın ruhunu okşuyordu. Uygun dört yere oturmuş bulunan hafızların dindar bir tavırla ve güzel nağmelerle Kuran okuyuşları dinleyenleri kendilerinden geçirmekte olduğu gibi İslam dininin ne yüce ve şanlı bir din olduğunu da gösteriyordu.

Cami-i şerif hizmetlilerinin İslam adabı dairesinde hizmetlerini ve cemaatin Cenabıhakk'a olan tevekkülle dolu iman bağlarını görüp de şimdiye kadar geçirdiğimiz

hayattan mahcup olmamak ve bu hayatın insanlarına gıpta etmemek acaba mümkün müydü?

Namaza kalkıldı, sünnetleri kılındı. Müezzin kamet okudu. İmama uyuldu. Farz eda olundu. Son sünnetler kılındıktan sonra camiden çıktık. Aşağıya indik. Yine o daire içinde uzun bir yoldan gidiyorken birçok kimselerin öbek öbek oldukları halde yüzlerini duvara dönerek bir şeylere bakmakta olduklarını görünce biz de durup o öbeklerin birisine karıştık. Duvara kalın harflerle yazılmış bir yazı gördüm. Okuyarak haberleri veren bir şirketin adresi olduğunu anladım. Kulak verdim. Yazının altından bir ses geliyor ve o ses diyordu ki:

"Devletlerarası İnsan Hakları Cemiyeti'nin son kararından ibarettir: Eğer savaşların önü alınamayıp da savaşmak kaçınılmaz olursa savaşta ne öldürücü silahlar ne de patlayıcı maddeler asla kullanılmayacaktır.

İnsanlık âlemi içinde hâlâ daha açgözlü emeller peşinde gezen bazı açgözlü cahiller eksik olmadığından, onlar da ahlaklarını düzeltinceye kadar kullanılmasına izin verilen savaş araç gereçleri aşağıdakilerden ibarettir:

1. Gözleri kamaştırıp bir ay göz rahatsızlığına neden olacak keskin bir ışık veren aletlerin bugünkü derecesi;

2. Balon, uçak ve benzeri hava araçları vasıtasıyla atılıp düşmanın üzerine yağmur gibi serpilen, yalnız insanların üstündeki elbiseleri yakıp cilde ve vücuda asla etki etmeyen kimyasal maddelerin şimdiki derecesi;

3. Kendilerine özel aletleriyle zemine serpildikten az bir süre sonra koku zerreleri yayarak düşmanın askerini bayıltmak veyahut geçici bir süre sağlıklarını bozmak için kullanılan kimyasal maddelerin şimdiki derecesi kesinlikle aşılmayacaktır."

Devletlerarası İnsan Hakları Cemiyeti'nin yukarıdaki üç maddeden başka savaşlarda daha ne gibi şeylerin kullanımına izin verildiğine dair birkaç uyarısı daha var-

dı ki onlar da savaş sırasında orduları oluşturan insanları boş yere öldürmeyip savaşamayacak duruma getirmek için icat edilmiş bulunan çeşitli maddelerin nasıl kullanılacağını beyan ve ilandan ibaretti.

Bunu anladıktan sonra biraz ötede yine o duvara asılı bulunan bir yazıyı okumak üzere bulunan halka karıştık. Yazının yanındaki telefonla gelen sesi dinlemeye başladık. Diyordu ki:

"Hükümet her sene toplam gelirlerin yüzde yirmi altısını harcarken bu harcamayı bu sene yüzde yirmi ikiye düşürmüştür. Bu yüzden ortaya çıkan yüzde dört fark sermayeye dönüştürülerek kaldırılan memuriyetlerden açıkta kalan veyahut kadro dışına çıkarılan memurların, hayat boyu verilecek olan maaşlarını karşılamaya ayrılmıştır. Bu sermayeyi hükümetten alarak bir şirket kurmaya talip olanlar yarın Beyazıt'ta Genel Ticaret Cemiyeti'nin inceleme komisyonunda ikinci defa yapılacak görüşmelerde hazır bulunmaları ilan olunur."

Bunu işittikten sonra dedeme dedim ki:

"Toplam gelirlerin kalan yüzde yetmiş sekizi ne oluyor?"

"Oğlum, bunların ne olduğunu sonra söylerim. Hükümet bu kadar büyük gelirleri nereden buldu da masraflarını bu derece azalttı? Şimdi sana bu noktayı açıklayayım: Burada ve bütün Osmanlı topraklarında yaşayanlar yalnız bir kâğıt üzerine vergi verirler. Her sene başında her vilayet, sınırları dahilinde bir heyet çıkarır, şehirleri, kasabaları, köyleri gezer. O heyet bütün mahalle ve köylerin ihtiyar heyetlerine oraya geleceği günü ve saati önceden bildirir. O heyetin geleceği güne kadar önceki senenin işlemlerini aralarında bitirirler. Heyet geldiği gün her mahalle veya köy ahalisi ihtiyar heyetinin odasında toplanır. O gün için mahalle ve köy ahalisi bir ziyafet de düzenler. Heyet gelir gelmez ihtiyar heyetlerinin üyele-

riyle mahalle veya köyün ileri gelenlerinin önünde, önce o mahalle veya köyde yaşayan bütün nüfusun emlaktan, araziden, ticaretten, ziraattan, sanattan toplam ne kadar gelirleri olduğunu her ferdin kazancına göre hesap ederek, o mahalle ve köyün bir sene zarfında ne kadar net geliri olduğunu anladıktan sonra hükümetin bu gelirden ne miktar vergi talep ettiği derhal anlaşılır.

Aslında gerek hükümetin, gerek mahalle veya köy ihtiyar heyetlerinin defterlerinde isimlerin üzerine konmuş olan önceki senenin vergileri de yazılı olduğundan şikâyet ve itiraza yer kalmaz. Bunun üzerine o seneye ait vergi kâğıtları iki nüsha olarak doldurulur. Birini o memur heyeti imza edip vergi sahibine verir. Diğerini de vergi sahibi imzalayarak heyete verir.

İşte bu şekilde hükümet senede bir kere o mahalle veya köy ahalisinin vergi işini böyle bir günde bitiriverir. Memur heyeti de oradan kalkıp, diğer mahalle veya köylere gidip aynı şekilde işlem yaparak hükümetin gelirlerini meydana çıkarır.

Memur heyeti gittikten sonra mahalleli o sene işlerini hangi bankaya gördüreceklerini ve kira gibi gelirlerin tahsilinde hangi yolu izleyeceklerini aralarında danışıp kararlaştırır.

Sonra herkes toplam gelirinden borcu oranında bir meblağı ya bankaya karşılık gösterir yahut ticaretinden her ay borcu oranında ödemede bulunmayı taahhüt eder veyahut da mülk ve arazisinin gelirini tahsil ettirdiği şirkete havale eyler.

Vergi muamelesi bu şekilde olup bittikten sonra hükümet ülke çapındaki toplam gelirlerinin miktarı oranında pul bastırıp yüzde beş ıskontoyla bankalara, bankerlere, sarraflara ve çeşitli kuruluşlara satar. Bu pullar aynı nakit para gibi her yerde dolaşıma girer. Herkes elindeki vergi kâğıtlarına vereceği verginin miktarına göre pul ya-

pıştırıp sene sonuna kadar ihtiyar heyetine teslim etmeye mecburdur.

Borcunu ödemeyenler ve ödeyemeyenler hakkında yapılacak işlem ihtiyar heyetlerine aittir. Hükümet sene sonunda önceki senenin vergilerinin tamamıyla ödendiğini, vergi kâğıtlarındaki pulları inceleyerek anladıktan sonra alıp iptal eder.

İşte oğlum, bundan önce hükümet vergilerin nasıl toplanacağı hakkında her ne düşündü, ne önlem aldıysa hiçbirinden bir fayda göremedi. Şimdi bu şekilde işlem yaparak hem büyük büyük faydalar görmekte hem de pek az memur kullanmaktadır.

Hükümet bu vergi meselesini mahalle ve köy ihtiyar heyetlerine bırakıp faydasını gördükten sonra bu heyetlere belediye, bayındırlık, eğitim, ticaret, ziraat ve güvenlik işleriyle ilgili de yetkiler verdi.

Bir kimse mahallesi veya köyü dahilinde herhangi bir mesele hakkında ihtiyar heyetinin vicdani kanaatini belirten bir kâğıt elde ettikten sonra o kimsenin işi pek kolaylaşır.

İhtiyar heyetlerinin başlıca vazifesi ahali ile hükümet arasında görülecek her meselede taraflara yardım etmek, kolaylık göstermek, asayişi gözetmek, her şeyin hakikati hakkında ahaliyi ve hükümeti aydınlatmaktan ibarettir.

İşte bu ihtiyar heyetleri hükümetin iş ve işlemlerinin yüzde altmışını üstlenmiş olduğundan ahali ile hükümet arasında pek az iş kalmıştır. Onun için ahalinin hükümete büyük sevgisi vardır.

Şimdi gelelim hükümetin gelirlerine: Hükümet her sene toplam gelirlerinin yüzde onunu ayırarak Milli Yardım bankalarına verir. Bu paralar milletin ihtiyaç sahipleri için, maazallah bir afet veya felaket olduğunda harcanması gerekli yerlerde harcanır. Vakıflar miras bölüş-

türme, hazine ve yetim idareleri de paralarını aynı bankalara koyar.

Bu Milli Yardım bankaları trenler yapar, memleketin bayındırlık işlerini üstlenir, küçük şirketler kurdurur. Yardıma muhtaç olan düşkün, hasta ve sakatları toplayıp yapabilecekleri işlerde kullanır. Kısacası bütün Osmanlı topraklarında köyleri köylere bağlayan yolları yapan, köprüleri ve makineli ulaşım arabalarını üretip hazırlayan, nehirlerde kanallar açan, ziraata para veren, köyleri düzenleyip köylülerin ihtiyaçlarını karşılayan hep bu bayındırlık kuruluşlarıdır. Gerçi bu işleri gören daha birçok şirketler varsa da bu Milli Yardım bankaları Osmanlı Devleti'nin her tarafında en büyük ve en zengin işleri üstlenip sonuçlandırmakta olduğundan her bakımdan diğer şirketlerden üstün ve tercihe şayandır.

Yirmi sene önce kurulmuş olan bu kuruluşlar şimdi yüzde yüz derece ileri gitmiş ve bu âna kadar etmiş olduğu masrafları tamamen çıkarmıştır. Bundan böyle kazancının kârının her sene ne kadar artacağını artık sen tahmin et."

Dedem bana bunları açıkladıktan sonra oradan ayrıldık. O koca binanın her tarafında yer yer ilanlar yayınlandığından halk bunları okuyarak kimi borsa fiyatlarını defterlerine kaydediyor, kimi daire içerisinde bir aşağı bir yukarı telaşlı telaşlı dolaşıp duruyordu. Dairenin içinde sürekli bir uğultu hüküm sürüyordu.

Dedem sol tarafa doğru yürümeye başladı. Ben de kendisini takip ettim. Oradan dışarı çıkmaksızın büyük bir kapıdan, evvelce gördüğümüz binalardan daha büyük ve daha düzgün, on beş katlı ve yine üzeri camlı büyük bir meydanlığa girdik. Bu meydanlığın dört bir yanında küçük boyutlu sac levhalardan yapılmış, altları tekerlekli binlerce seyyar dükkân görülüyordu.

Buraya girince dedem, "İstanbul'da," dedi, "ticaret

hayatının ilerilik derecesini burası gösterir. Senin mesleğin ticaret olduğundan buradan pek çok faydalanabilirsin," dedikten sonra kalabalığa karıştık.

Binanın alt katındaki seyyar dükkânların önüne gittiğimiz zaman önünde hiç kimse bulunmayan dükkânların birinde büyük harflerle "VAN VİLAYETİ ŞEYHLER KÖYÜNÜN ÜRÜNLERİNDEN NUMUNELER" ibaresi yazılı bir levha dikkatimi çekti. Dükkânın içine göz gezdirdim: Hep bir biçimde küçük ve şık kutular içine yüzlerce ürünün numuneleri konulmuş, her kutunun üzerine içindeki numune hakkında gerekli bilgileri içeren kâğıtlar yapıştırılmıştı.

Bu dükkânı görünce kendi kendime dedim ki:

"En uzak memleketlerin bile, ta uzak köylerine varıncaya kadar ürün numunelerini bu ilerleme mahşerine doğrudan doğruya göndererek bütün dünyayla rekabete kalkışması ve bir köy ahalisinin ticarette bu derece ileriye gitmiş olması açıkça gösteriyor ki İstanbul'da hayretle görülen şu ilerleme yalnız buraya mahsus değildir. En ücra köylere varıncaya kadar bütün Osmanlı topraklarında yaşayan herkes bu ilerleme tufanına kapılarak ilerleme yolunda koşup duruyor.

Güya biz de ticaretle uğraşıyoruz. Aymazlık deryasına dalmış, hayır ve şerrini bilip anlamaktan âciz bulunmuş olan bizim gibi bir milletin kişisel menfaatleri peşinde gezerek türlü hile ve dolaplarla şu aldatmalar âleminde yapmaya çalıştığımız ticaretle ticaretin şu ileri derecesi arasında ne büyük fark var?

Ürün numunelerine dikkat ettim: Hepsinde bir fevkaladelik gördüm. Levhasında okuduğum kırmızı buğday numunesinden biraz aldım. Taneleri benim bu âna kadar gördüğüm buğday tanelerinin hepsinden büyük ve ağırdı.

O dükkâna bitişik diğer bir dükkânda da Malatya'nın

"Hüsn-i Mansur" ilçesinin kuruyemiş numuneleri vardı. Her yemişten birçok çeşitler gözü okşuyordu. Orada kayısının tam on beş çeşidini saydım.

Onun yanındaki dükkâna geçtik. Orada da "Bingöl" yağlarının çeşitleri vardı. Bu şekilde yürüdükçe her dükkânın önünde ya bir kasabanın veya bir köyün tarım ürünleri sergilenmiş olduğunu görmek insanı gururlandırıyordu. Her dükkânın önünde, üzerinde bir elektrik düğmesi olan yüksekçe bir masa ve bu masanın üzerinde de bir telefon makinesi bulunuyordu. Ürünleri görüp de haklarında bilgi almak isteyenler hemen o düğmeye basıp telefonla o koca binanın kim bilir kaçıncı katında, kaç yüzüncü ve kaç bininci odasındaki komisyoncuyla hemen görüşür ve şayet pazarlık uyarsa buluşularak derhal alışveriş gerçekleştirilirdi.

Bu dükkânları bu şekilde seyrederek giderken birdenbire her tarafta çanlar çalınmaya başladı. Bir taraftan da top sesleri işitiliyordu.

Dedem, "Öğlen paydosu bitti. Şimdi sokağa çıkabiliriz," dedi. O zaman anladım ki süt lokantasında yemek yememiz, su dairesinde yatıp uyumamız, namaz kılmamız, gezip dolaşmamız iki buçuk saat içinde gerçekleşmiştir ki bu asırda saatlerin, ömürlerin de bereketine hayret etmemek elde değildi.

Çan ve top sesleri kesildi. Kalabalık içinde biz de yürüyorduk. Yan yana inşa edilmiş bulunan yedi büyük kapının birinden öğlen paydosundan evvel bulunduğumuz o geniş meydanlığa çıktık.

Buradan o koca köprü pek görkemli, pek güzel görünüyordu.

Artık yorulmuştum. Bir yerde bir miktar oturarak dinlenmek ihtiyacını hissediyordum. Dedeme, "Dedeciğim, pek yoruldum, bir kahveye otursak da biraz dinlensek," dedim. Dedem yüzüme bakıp gülerek dedi ki:

"Oğlum, bu koca şehirde ne bir kahvehane ne bir çayhane ne de tek bir nargile ve biraz tütün bulmak mümkün değildir. Çünkü çay, kahve, nargile, tütün içen hiç kimse yoktur. Onlar sefahat zamanlarının ahmakça, aptalca eğlenceleriymiş. Şimdi öyle şeylere kimse rağbet etmez. Bu memlekette misafir olanlar, vücutça biraz rahatsız bulunanlar, bir geçerli mazereti olanlar öğlen paydosundan evvel veyahut sonra gidip memleketin, yaz ise halk bahçelerinde, kış ise sıcak halk salonlarında ücretsiz olarak bir miktar oturabilirler. Yoksa iş zamanlarında birkaç arkadaşın bir yere gelip de boş sözlerle vakit kaybetmeleri hem pek ayıp hem de kesinlikle yasaktır. Eğer öyle bir şey olacak olursa insan polisler tarafından derhal cezalandırılır.

Şimdi biz ikindi ezanına kadar dolaşmaya mecburuz. Ondan sonra yazıhanelerin çoğu paydos eder. Bazı ticarethaneler vardır ki geceleri açık bulundurulur. Bunların bulunduğu caddeler başka yerlerdedir."

Dedem sözü bu noktaya getirdikten sonra kendisine bir soru sormak hatırıma geldi. "Efendim," dedim, "İstanbul bu derece düzenli bir hale girmiş olduğu halde kadınlar bu düzenden niçin faydalanamıyorlar? Niçin mahrum ediliyorlar?"

"Oğlum sen hiç iyi düşünmüyorsun. Bu memleketi bu derece imar etmiş, düzenlemiş olan insanlar mümkün müdür ki kendi aile fertlerinden olan kadınların, hanımların rahatlarını, şu düzenden faydalanmalarını düşünmüş olmasınlar. Hem kadınları o kadar çok düşünmüşlerdir ki onlar sadece kadınlıklarından dolayı yalnız birkaç konuda erkeklerden ayrı tutulmuşlardır. Yoksa genel hukuk bakımından erkeklerin kavuştukları her hakka onlar da aynen kavuşmuşlardır. Gel oğlum, ben seni bir sokağa götüreyim de gör anla," dedikten sonra dedem o meydanlıktan biraz meyilli bir sokağa saptı. Ben de ken-

disini takibe başladım. Oradan iki taraflı ve sekizer, onar katlı binalarla çevrili geniş bir caddeye girdik. Bu cadde tenhaydı. O koca binaların altında elle yürütülen birer kişilik birtakım arabalar sırayla dizilmiş duruyordu. Dedem bana, "Sen yoruldun. Şu arabaların birine bin, birine de ben bineyim. Oturduğumuz yerde konuşalım. Bu şekilde oturmakta bir sakınca yoktur," deyip her ikimiz de yan yana bulunan birer arabaya binerek konuşmaya başladık. Dedem dedi ki: "Oğlum, şimdi her iki taraftaki şu koca binalara dikkatle bak. Bunların her üç katında geniş birer yol vardır. Bu yollarda tramvaylar, otomobiller, ayak ve el arabaları hiç durmadan gidip gelirler. Bunlardan başka aşağıdan yukarıya asansörler de vardır. İkindiden sonra bu ulaşım araçları akşamdan sabaha kadar devamlı insan taşır.

Şu karşıki caddeye bak. Sonunda görülen o kuleli evin yanından bir caddeye sapılır. O caddede, yine bu caddenin evlerinde olduğu gibi her üç katta birer geniş yol vardır. Görüyorsun ki bu caddenin tam ortasında, her katın bir köprüsü vardır ki iki karşılıklı yolları birbirine bağlar. İşte bu yollarla köprüler bütün İstanbul tarafının yer üstündeki caddelerini birbirine bağlamıştır.

Şu gördüğümüz cadde gibi, bu binalara bitişik ve arka taraflarındaki binalarda diğer caddeler vardır ki bu yüzde bulunanlar sadece erkeklere mahsustur. Öbür taraftaki caddeler de sırf kadınlara aittir. Bu binalarda yaşayan erkekler için edep ve terbiye dairesinde ne gibi eğlence yerleri, okuma salonları varsa, kadınlara ait olan arka taraf binalarla caddelerde de yine o tarzda kendilerine mahsus eğlence yerleri vardır.

Hayatını bu memlekette geçiren bir ailenin işlerini iyice anlayabilmek için aile kurma usulünün ta başından başlayarak bilgi vermek lazım gelir.

Bir erkek evleneceği, bir aile kuracağı zaman her

şeyden önce geçim yollarını dikkate alır. Geçimini sağlayacak imkânları düşünür. Mesela bakkal esnafından biri evleneceği zaman alışverişte bulunduğu ve sayelerinde itibar kazandığı müşterilerinin hakkındaki itibar derecesini (bu itibar derecesi konusunu sonra ayrıca açıklarım) bir yere toplar.

Mesela beş bin sevgi, güven, itibar derecesi kazanmışsa bunu bir kâğıda yazar. Sonra bir, beş ya da on sene zarfında bulunduğu meslekte ne miktar para kazandığını, ne miktar sermayeye sahip olduğunu da kaydeder. Üçüncü olarak gerek iyilikten ve gerek fenalıktan hiçbir şeyi gizlemeksizin ahlakını, tabiatını da yazar. Dördüncü olarak evleneceği kız veya kadının ahlak ve tavırlarının nasıl olması arzusunda bulunduğunu ve geçimine ortak olup olmayacağını, kısacası karısıyla mutlu bir hayat yaşamak için kendisince gerekli olan noktalar hakkında ayrıntılı açıklama yapar.

Bu şartları çok sayıda kopya kâğıdına çoğaltarak akraba ve yakınlarına verir. Onlar da uygun gördükleri aile kızlarına verirler. Kızlar da aynı şekilde kendi şartlarını, görüşlerini bir kâğıda yazıp, erkeklerin ileri sürdükleri şartlardan işlerine gelenlerini kabul ettiklerini de o kâğıda ekleyerek erkeklere gönderirler.

Evlenecek erkeklerle kızların ellerinde bu gibi şartları içeren ellişer, altmışar kâğıt bulunduğu olur. Gerek erkekler, gerek kızlar bu şartları enine boyuna incelerler. Öne sürülen şartlardan bazılarında değişiklik talep eden taraf, 'Sizce şu şartlar değiştirilebilirse benim şartlarıma uygunsunuz,' anlamında bir kart yazıp diğer tarafa gönderir. Beri taraftan bu şartların değiştirilip değiştirilemeyeceği keza bir kartla bildirildikten sonra bu mesele hakkında kadınlar arasında özel bir toplantı kararlaştırılır. Bu toplantı iyi netice verirse erkek ile kız bir araya getirilip birtakım özel şartları içeren iki bölümlük bir anlaş-

ma düzenlerler. Erkek ile kız bir araya gelerek o anlaşmayı okuyup imza ederek birbirlerine verirler. Eğer taraflar kabul ederlerse birbirlerine bir hediye verirler.

Her mahallede gerek erkeklere gerek kadınlara özel birer toplantı dairesi vardır. Damat olan kişi mahallesinden istediklerini ve dışarıdaki dostlarını o daireye davet eder. Keza gelin de mahallenin kadınlara özel toplantı dairesine akrabasını, dostlarını davet eder. Her iki taraf bir nişan töreni eğlencesi yaparlar. Düğün de bunun gibi sade ve külfetsiz olarak yapılırsa da halk buna nişan töreninden daha fazla önem verir.

Biraz evvel itibar derecesinin ne demek olduğunu sana açıklayacağımı vaat etmiştim. Bunu da söyleyeyim de artık bu bahse son vermiş olalım:

Herkesin konuştuğu, görüştüğü adamlar nezdinde kazandığı önem ve itibar için bir sınır, bir derece vardır ki ona numara derler. Mesela iki ahbap vardır ki birbirlerinin mallarını büsbütün tüketseler aralarındaki hukuk ve sevgiye dayanarak asla ses çıkarmazlar. Hatta biri diğerinin hayatını tehlikeye atsa yine hoş görürler.

Şimdi bu kadar ciddi, hakiki olan bir dost elbette sıradan dostlara kıyas kabul etmez. O dostun kıymeti mesela yüz derece sayılırsa, dostluk, fedakârlık dereceleri şayet azalacak olursa her derece bir numara sayılır.

Mesela bir yerde ilk defa görüşen iki adam arasında bir tanışıklık hakkı oluşur. Birbirlerinden memnun olurlarsa daima görüşmek isterler. O zaman her ikisi birbirinin adresini defterine yazmak arzusunda bulunur. Defterlere bu adres kaydı, öyle çocukların 'ben seni dağlar kadar severim' demeleri gibi sahte bir sevgi gösterisiyle mümkün değildir. Zira her numaranın bir önemi, icabında bir sorumluluğu olduğundan defterine fazla numara yazmayı kimse kabul etmez.

O iki yeni ahbap birbirlerine birer yeni numara ve-

rirler. Mesela biri diğerine, 'Ben seni bir numarayla ahbaplığa kabul ettim,' der. Diğeri de berikini aynı numarayla kabul ettiği takdirde aynı şekilde defterine yazar. Ondan sonra azar azar ileri götürmeye başlarlar. Dostluk, ahbaplık arttıkça numaralar da artar.

Bir adamın ne kadar ve ne derecede dostu olduğu defterinde kayıtlı adreslerin hizasındaki numaralardan anlaşılır. Bir kimse haber alırsınız ki on bin numarası vardır. Derhal hükmedersiniz ki o kimse mükemmel bir insandır; çünkü mutlaka birkaç yüz dosta sahip olmuştur. Bu kadar dosta sahip olmaksa o kişinin güzel ahlak sahibi olduğunu, fevkalade zeki, anlayışlı, akıllı olduğunu gösterir. Onun için numarası pek fazla olanlara mükemmel insan gözüyle bakılır.

İki kimse konuşurken biri diğerine, 'Falan adamı tanıyor musun?' diye sorar. O da cevaben, 'Evet tanırım, onun bende, benim onda beşer numaramız vardır,' deyince, beriki aralarındaki dostluğun derecesini derhal anlar ve onun da ne kadar dostluk edebileceğini takdir eder.

İşte bu numara meselesi ahalinin ahlakını güzelleştirmeye son derecede hizmet etmiştir. Hem bu numaralar pek çok işlere de yarar: Eğer birisi bir fenalık veya bir münasebetsizlik yaparsa kendi numarası defterlerinde kayıtlı olunan dostları tarafından numarasının indirildiğine dair yağmur gibi kartlar yağar. Artık o kimsenin dostları gözünde itibar derecesi düşer.

Anladın mı oğlum? Dediğim numara meselesi işte bundan ibarettir. Şimdi biz gelelim bahsimize: Bu gördüğün binaların arka taraflarındaki caddelerde ulaşım araçlarını, mağaza ve dükkânları, lokanta, kıraathane ve eğlence yerlerini idare edenler hep kadınlardır. Fabrikalarda, şirketlerde, ticari müesseselerde görev ve işlemler hep kadınlar tarafından yapılır.

İstanbul'da fabrikaların işlerini kadınlar erkeklerden daha iyi, daha düzgün görüyorlar. Ticarethanesi olan bir erkeğin mutlaka karısının da ya kocasının veyahut başkasının ticaretinden bir kazancı olacaktır. Çünkü kadınlar erkeklerin elde ettikleri hakları elde etmiş olduklarından hep kocalarına muhtaç olmamak için kadınlar cemiyetleri kendilerine uygun olan ticaretleri büyük bir gayretle yürüterek daima para kazanıyorlar ve bu ticaret sayesinde onlar da ileri gidiyorlar."

Biz, dedemle arabalarda böyle konuşup dururken iki kişinin bulunduğumuz araba bölmesinden bir araba ayırarak yola çıkarmakla meşgul olduğunu gördük. Bu kişiler arabalarını bizim tarafa doğru sürdüler. Yanımızdan geçerken bize her ikisi de büyük bir nezaketle selam verdiler. Biz de hürmetle onların selamlarını aldık.

Bu iki kişinin ihtiyar olanı dedeme, "Malum ya," dedi, "bizim gibi ihtiyarlar bir kesin mecburiyet hissetmedikçe gençler gibi kanın hızlı akışından doğan gayret ve faaliyeti gösteremiyoruz. Bugün bir mecburiyet ortaya çıktı da ihtiyarlığımla beraber şu el arabasını bizzat sürmeye çalışıyorum. Hamdolsun sekiz tane genç evladım vardır. Benim bugün arabamı hızla sürerek Millet Meclisi'ne gittiğimi görsünler de görev uğrunda ihtiyarlık, yorgunluk aranılmayacağını bir ibret dersi olarak anlasınlar. Ben de hayatımı, sağlığımı iyi idare etmiş olduğumu onlara göstermiş olurum."

Yaşı doksanı aşkın olan güzel sözlü, sevimli ihtiyarın sözünü bitirip tam arabasına bineceği sırada dedem hemen arabasından atlayıp koşarak ihtiyarın arabaya binmesine yardım etti.

İhtiyar arabanın önündeki pervaneyi çevireceği zaman dedeme, "Bugün," dedi, "Meclis'te önemli bir görüşme için ani olarak davet olunduğumuzdan tam vaktinde yetişmek istiyoruz. Malum ya! Millet işi olduğundan.

Eğer arzu ederseniz siz de dinleyiciler arasında bulunarak görüşmeleri dinleyebilirsiniz."

İhtiyar sözünü bitirip bana bakınca dedem bu kadar ilerlemiş bir milletin meclisini görmek arzusunda bulunduğumu hal ve tavırlarımdan anlamış olmalı ki ihtiyara, "Efendim," dedi, "genç torunumun faydalanması için kendisini zaten Millet Meclisi'ne götürüp göstermek ve orada yürütülen görüşmeleri dinletmek isterdim. Ne güzel talihi varmış ki zatıâliniz gibi yarım milyon nüfusun güvenini kazanmış bulunan muhterem bir milletvekilinin aracılığıyla o muazzam meclise davet olunuyoruz. Teşekkürlerimizi sunup biz de zatıâlinizi takip ederek gideriz efendim."

Dedem hemen gelip arabasına bindi. Bana işaretle "Hazır ol!" anlamında başıyla yolu gösterdi. Muhterem ihtiyar arabasını hareket ettirerek gitmeye başladı. Arkadaşı da hareket etti. Biz de onları takibe başladık. Önce az bir hızla yürünüyordu. Gittikçe arabaların hızını arttırdık. Nihayet öyle bir hızla gitmeye başladık ki kuş gibi uçuyoruz zannediyordum. Sokaklar gözlerimizin önünde dönüyor ve etrafımızdaki koca binalar bize doğru yıldırım hızıyla geliyor gibi görünüyordu.

Gideceğimiz yol pek uzakmış. Hâlâ gidiyorduk. Karşımıza çıkan iki minareli bir cami dikkatimi çekti. Dikkat ettim, Sultan Selim Camisi'ymiş. Onu sol tarafımıza alarak geniş bir caddede yol alıyorduk. Nihayet büyük bir meydanlığa vardık. İhtiyar arabasını durdurunca biz de arabalarımızı durdurarak indik. Karşımıza çıkan iki cami kapısına benzeyen yüksek bir kemerden geçerek iki katlı, gayet büyük bir binanın geniş kapısından içeri girdik. Birinci katın geniş ve ferah sofalarına açılan eski usulde yapılmış oda kapılarının üzerlerinde birtakım numaralar görünüyordu.

İhtiyar 850 numaralı kapının önünde durdu, cebin-

den çıkardığı bir anahtarla kapıyı açtı. İçeriye önce kendisi sonra da biz girdik. Arkadaşı bizden ayrıldı. Anlaşılan o da kendi odasına gitti. Odaya girdiğimiz zaman içeride hiçbir olağanüstülük görmedim, her iki taraf duvarlarına ta tavana kadar yüksek kütüphaneler yapılmış, içleri gayet zarif ve sade ciltli kitaplarla doldurulmuştu.

Odanın ortasında yeşil çuha örtülü büyük bir masa vardı. Üzerinde dağınık bir halde birçok evrak bulunuyordu. Pencere önlerine eski zaman divanları gibi minderler konulmuştu. Muhterem ihtiyarın emir ve teklifi üzerine minderlerin üzerine oturduk. Kendisi eline aldığı kâğıda bir şeyler yazdı. Kâğıdı katlayıp parmağıyla bir düğmeye dokundu. İçeri bir odacı girdi. Yazdığı kâğıdı verdikten sonra bir şeyler söyledi. Odacı tam kapıdan çıkacağı vakit, "Bize üç tane aynülhayat şerbeti söyle de getirsinler..." emrini verdi.

Odacı, "Peki efendim," deyip dışarı çıktı.

Pek az bir süre sonra, üstü başı temiz bir kilerci elindeki tepside üç sürahi ile üç bardak bulunduğu halde odadan içeri girdi. Tepsiyi masanın üzerine koyduktan sonra çıkıp gitti.

Dedem kalkıp bir bardakla bir sürahiyi alarak o muhterem zatın önüne koydu. Diğerlerinin de bize ait olduğunu anlayınca bu defa ben kalktım. İkinci bir bardakla sürahiyi dedemin önüne koydum. Diğerini de kendi yanıma koydum. Sürahideki şerbetleri bardaklara boşalttık. İlk yudumda içtiğim şerbetin pek leziz, pek nefis bir içecek olduğunu anladım.

Şimdi ben bu şerbete "aynülhayat" denmesinin sebebini düşünmeye başladım. Sürahide kalan şerbeti de bardağa koyup içerken dedem yavaşça bana, "Nazım," dedi, "bu şerbetin pek büyük önemi vardır; çünkü bu şerbet dünyada ne kadar İslam beldesi varsa hepsinden birer miktar iyi su getirilip İstanbul'un da en iyi suları

karıştırılarak yapılmıştır. Her milletvekili seçildiği zaman, seçim bölgesi halkı o bölgede çıkan buğday unlarından, tuzlardan, sulardan birer miktar getirip vekillerine teslim ederler. Vekiller de bunları alıp İstanbul'a gelerek Millet Meclisi'nin ambarına bırakırlar. Her perşembe günü milletvekillerine öğlen vakti bir ziyafet verilir. O ziyafette yenilen ekmekler bu unlardan, sulardan, tuzlardan yapılır. Diğer yemeklerin masrafı da ödenekten karşılanır. İşte bu ziyafette her milletvekilinin önüne bir sürahi aynülhayat şerbeti de konulur. Bununla millet, vekillerine, 'Tuz, ekmek, su hakkı için işlerimize adalet ve hakkaniyet dairesinde bakınız,' demek ister."

Bu sözü dedemden işitince gözümde şerbetin önemi bir kat daha arttı. İçtiğim iki bardak şerbet bana da adeta taze hayat bahşetti. Kalbimde bir temizlik, gönlümde bir ferahlık, zekâmda bir keskinlik hissediyordum.

O esnada açılan kapıdan evvelki odacı içeri girdi. Elindeki evrakı ihtiyar vekile verdi. Evrakı okuyunca ihtiyarın yüzünde hayret ve şaşkınlık alametleri belirdi. Pedere dönüp:

"Milletvekillerinin böyle ani bir şekilde davet edilmesinin sebebi şimdi anlaşıldı. Yeryüzünde yaşayan insanların çoğunluğunu biz Müslümanlarla Hıristiyan bulunan Avrupalılar ve bir de Buda mezhebinde bulunan Çinlilerin, Japonların, Hintlilerin bir kısmı oluşturmakta olduğunu dikkate alan Milletler Birliği cemiyetleri oybirliğiyle şöyle bir karar vermişler:

'İslam, Hıristiyan, Buda dinlerine mensup olan bütün milletlerin aralarındaki anlaşmazlıklar sona erdirilsin, bu dinsel anlaşmazlıklar dolayısıyla aralarına birçok mezhepsel ve siyasal anlaşmazlıklar da karışarak esaslarından ayrılmış olan unsurlar hep bir noktaya toplansın.

Kuran'ın hükümleri dairesinde hareket eden bütün İslamlar ile İncil'in hükümlerine tâbi olan bütün Hıristi-

yanlar ve Buda mezhebine mensup bulunan bütün millet ve kavimler mensup oldukları dinlere göre üç noktada toplanıp üç hükümetin idaresi altında üç anayasaya tâbi olarak yaşasınlar.

Cemiyetlerimiz bu uzlaşmanın sağlayacağı faydaları bu dinlerin mensuplarının önde gelenlerine başvurarak birer birer anlatmış ve buna hepsinin de vicdani kanaatleriyle beraber onaylarını almış olduğundan bu önemli meselenin ilk defa olarak Osmanlı Millet Meclisi'nde görüşülmesini uygun görmüştür.'

İşte bugün bu önemli mesele görüşülecek. İyi talihiniz varmış ki bu görüşmede siz de hazır bulunacaksınız."

O sırada kapı açılarak ihtiyar vekilin biraz evvel gördüğümüz arkadaşı girdi. Sırtına uzun bir beyaz biniş, başına da bir büyük kavuk giymişti. Elinde de büyücek bir evrak çantası vardı. İhtiyara hitaben, "Bugünkü davetimizin sebebini anlayamadık," deyince ihtiyar vekil kendisine gelen evrakı arkadaşına verdi. Kâğıtları alıp okuyunca bir süre şaşkınlıkla düşündü.

O esnada o büyük dairenin içinde birdenbire ziller çalınmaya başladı. Dışarıda ayak patırtıları, koşuşmalar, yüksek sesler işitiliyordu. Bizim vekil efendiler büyük bir telaşla hemen kalktılar. İhtiyar vekil bir dolap açtı. O da bir beyaz biniş ile bir kavuk giydi. Kapıdan dışarı çıktılar. Biz de çıktık. Kapıyı kilitleyip hızla gitmeye başladılar. Biz de onları takip ettik. Geniş bir merdivenden büyük bir salona çıktık. Salon binlerce insanla hıncahınç dolmuştu. O kadar insanın içinde hiçbir ses seda yoktu. Herkes sakin, sessiz bir halde bakışlarını eski zaman işi gayet ağır bir perde asılmış bulunan kapıya doğru çevirmişti. Biz de onlar gibi durup beklemeye başladık.

O esnada salonun sağ ve sol taraflarından açılan iki kapıdan beyaz binişli ve beyaz kavuklu vekiller içeri girmeye başladı. Hepsinin de ellerinde katlanmış birtakım

kâğıtlar vardı. Bulunduğumuz salonun ortasında gayet büyük bir masanın üzerinde katlanarak istif edilmiş birçok kâğıtlar vardı. Vekiller doğru o masaya gidip belli bir yere birer kart bırakarak o kâğıtlardan birer tane aldılar.

Bu alışverişi görünce kendi kendime düşünerek, "Bu kartlarla vekiller hem zamanında meclise gelmiş olduklarını ispat ediyorlar hem de kâğıtları kendilerinden başka birisinin alamamasını sağlamış oluyorlar. Fena bir usul değil," dedim.

Bu şekilde hepsi alınarak masanın üzerinde hiçbir kâğıt kalmadı. Buna karşılık kart bırakılan yer de kartlarla doldu.

Kâğıtları alanlar sağdaki ve soldaki odalara gidiyor ve bir süre sonra tekrar çıkarak birbirleriyle telaşlı telaşlı konuşuyorlardı. Bu defa odalardan çıkarak salona gelenlerin kavuklarının ön tarafında mecidiye büyüklüğünde her biri farklı renklerde birer işaret bulunuyordu.

Ben kendi kendime düşünerek bu renkli işaretlere şu manayı verdim:

Vekiller masa üzerinden aldıkları kâğıtları odalarına gidip okudular. Meseleyi anladıktan sonra odadaki arkadaşlarıyla tartıştılar. O mesele hakkında kendi görüşü her neyse "kabul" veya "ret" ve daha başka bu gibi manalara karşılık gelen renkli işaretleri kavuklarına taktılar. Ondan sonra kendi fikrinde, kendi görüşünde bulunanları aramak üzere salona çıktılar.

Bu renkli işaretlere verdiğim manayı dedeme söyledim. Şu buluşumu o da takdir ederek onayladı. Bu esnada yine ziller çalındı. Herkesin bakışlarını yönelttiği perde yukarı kalktı. Kapı açıldı. Salonda bulunan gerek vekiller ve gerek dinleyiciler içeri girmeye başladı. Sıra gelince biz de girdik. Kendimizi gayet geniş ve yuvarlak bir dairede bulduk. Dairenin başka kapılarından da insanlar ağır ağır içeri geliyorlardı.

Dedem elimden tuttu. Sağ tarafa doğru götürdü. Epeyce yürüdükten sonra küçük bir merdivenden yukarı çıktık. Yukarıda dairenin her tarafını mükemmel şekilde görebilen bir yer elde ettik.

Masalar, sandalyeler ve yüksek bir kürsüden bu dairenin milletvekillerinin toplantı salonu olduğu anlaşılıyordu. Her vekilin masasının üzerinde hokka, kalem ve kâğıt olduğu gibi, gerektiğinde yukarı kaldırılmak üzere bir metre genişliğinde birer siyah tahta da her yazı masasının üzerinde asılı bulunuyordu. Bunlardan başka masaların üzerinde telefon makinelerine benzer birer makine de vardı.

Salon kapısının tam ortasında gramofon boruları gibi fakat gayet güzel ve göz alıcı büyük bir boru dikkatimi çektiğinden bunun ne olduğunu sorduğum dedem bana şu açıklamayı yaptı:

"Oğlum, görüyorsun ki bu salon gayet geniştir. Burada söylenen bir sözü herkesin işitmesi mümkün değildir. Her vekilin masasının üzerinde sesi tam elli derece arttıran ve birer telleri kapıdaki büyük boruya bağlı bulunan birer gramofon makinesi vardır. Söz alan vekil sırası geldiği zaman masasının önündeki siyah tahtayı kaldırır. Bundan o vekilin söz söyleyeceğini herkes anlar. O zaman o vekil önündeki gramofon makinesine sözlerini söylemeye başlar. Kapıdaki borudan yüksek bir sesle gelen o sözü salonun her tarafında bulunanlar eşit şekilde işitirler."

Dedemin bu açıklaması üzerine hayrette kaldım. Vekil efendiler masalarının başına oturmuş ve ahali de dinleyici yerlerine yerleşmişti.

O büyük dairenin içine derin bir sessizlik hâkimdi. Bu esnada birdenbire herkes ayağa kalktı, biz de kalktık. Anladım ki meclis başkanı geliyordu. Gerçekten de diğer vekillerin kavuklarından daha büyük kavuklu ve o da

beyaz binişli, ak sakallı, iri vücutlu, nur yüzlü bir kıymetli zat on beş kişi tarafından takip edilmekte bulunduğu halde kapıların birisinden meclis salonuna girip herkesi selamladı. Herkes başkanın selamını aldı. Ağırbaşlı bir şekilde giderek başkanlık kürsüsüne oturdu. Yanındakiler de kürsünün sağ ve sol tarafındaki makamlarına geçip oturdular.

Kendi kendime, "Bu zatlar ya başkan vekilleridir yahut her kıtadan gelen vekillerin kendilerine mahsus başkanlarıdır veyahut da jüri heyetidir," dedim.

Başkan zili çaldı. Meclis'in açıldığını ilan ettikten sonra ayağa kalktı. Kürsünün üstünde duran kutu gibi bir şeyi alıp çenesinin hizasına kadar kaldırdı. Kutudan yeşil bir şeridin aşağı doğru sarkmakta olduğu görülüyordu.

Başkan bütün vekilleri sessizliğe davet eder gibi bir tavırla etrafına şöyle bir göz gezdirdi. Bütün bakışların başkanlık makamına döndüğünü görünce elinde tuttuğu o kutu gibi şeye bir şeyler söylemeye başlamasının ardından başkanın sözleri yüksek bir sesle kubbeden işitilmeye başladı.

Başkan diyordu ki:

"Efendiler! Jüri heyetinin vermiş olduğu aciliyet kararı üzerine toplantıya gerek görülerek her birinize dağıtılan kâğıtlardan da anlamış olduğunuz gibi bugün Meclis gayet önemli bir meselenin görüşmesini gerçekleştirecektir.

Gerek hükümetin görüşünü, gerek Milletler Birliği cemiyetlerinin ayrıntılı raporlarını iyice inceleyerek bu mesele hakkında oluşturacağınız fikrinizi, kanaatinizi vakit geçirmeden belirtmelisiniz. Zira mesele hem pek önemli ve hem pek acildir. Meclisi açıyorum."

Reisin yanındakilerden biri yüksek bir kürsüye çıktı. Ellerini kaldırıp bir dua etti. Herkes âmin dedi. O kişi de kürsüden inip makamına oturdu.

Bu esnada yan tarafımızdaki kapıdan birkaç polis ile jandarma içeri girip başkanın arka tarafında aşağıda bir yere oturdular. Dikkat ettim: Üzerlerinde silaha benzer hiçbir şey yoktu. Yalnız oturdukları yerde yüksek bir sütuna bağlı birkaç hortum gözüme ilişti.

Bunları görünce kendi kendime, "Acaba Meclis'teki tartışmalar kavgaya dönüştüğü vakit o polislerle jandarmalar kavganın önünü almak için bu hortumlarla su mu sıkıyorlar? Eğer böyle ise hortumlardan şiddetle çıkan suların kavganın önünü alacağında şüphe yoktur. Fena tedbir değil," dedim.

Bu sırada şiddetli bir zil sesi çınladı. Bunun üzerine herkeste bir telaş, bir hareketlenme görülmeye başladı. Herkes masasının üzerinde mevcut bulunan birer deste renkli ve birbirlerine bağlı levhaları eline alıp kimi kırmızı kimi beyaz kimi yeşil kimi sarı renkli birer levha göstermeye başladı. Öyle ki meclisin içi dört renkli bir çiçek bahçesi halini aldı. Kimisi de masasından aşağıya doğru sarkan siyah yazar bozar tahtasını kaldırarak üzerlerine beyaz, kalınca birer miktar yazı yazdılar.

Bir süre her vekil kendi fikrini, görüşünü, yorumunu herkese anlatacak renkli levhaları bu şekilde gösterdikten sonra herkes kendi fikrinde veya karşı olanları iyice anlamak için telaşlı bir tavırla o renkleri kimi sayıyor, kimi siyah tahtaya bir şeyler yazıyor, kimi önündeki telefonla konuşuyor, kimi de konuştuktan sonra hiddetle ayağa kalkıp fikrine karşı bulunanlara eliyle birtakım işaretler ediyordu.

Bu hal gittikçe şiddetleniyordu. Arada evvelce açtığı renkli levhayı değiştirenler de görülüyordu. Vekil efendiler sanki sıtmaya tutulmuşlar gibi renkleri, hareketleri başkalaşıyordu. Birtakımı acele cevap bekliyormuş gibi bir tavırla bekleşiyorlar, istedikleri cevabı alamadıkları için sinirleniyorlar, birtakımı durmadan yazı yazıyorlar,

birtakımları da evrak okuyorlardı. Başkan ise masasının önünde oturmuş olduğu halde devamlı levhaların renklerini inceliyordu. Kısacası hiçbir vekil bir saniye bile kaybetmeyip aralıksız çalışıyordu. Herkes telefonla konuştuğu için koca meclisin içinde tek bir ses bile işitilmiyordu.

Vekillerin bu haline hayret ettim. Kendi kendime düşünerek dedim ki:

"Meclis salonuna girmezden önce her vekil dış salondaki masanın üzerinden katlanmış birer kâğıt almıştı. Anlaşılan o kâğıtlara bugün görüşülecek meselenin önemi ve içeriği, o mesele hakkında hükümetin ve Meclis üyelerinin görüşleri, Milletler Birliği cemiyetlerinin vermiş olduğu raporların özetleri yazılmış olmalı ki her vekil o kâğıtları okuyunca o mesele hakkındaki fikir ve yorumu hangi görüşe göre oluştuysa o fikrini kabul ettirmeye ve bu şekilde çoğunluk sağlamaya çalışıyor."

Bu hararetli konuşmalar, tartışmalar epeyce bir süre devam ettikten sonra masalar üzerinde görülen beyaz, kırmızı, sarı renklerin yavaş yavaş yeşile dönüştüğü görülüyordu.

Salonun bir tarafından birdenbire keskin ve renkli bir ışık çıkıp karşısındaki duvardaki büyük ve düz siyah bir levhaya yansıdı. Ben orada böyle bir levhanın bulunduğunun farkında değildim. Işık o levhaya yansıyıp da üzerinde birkaç satır yazı görülünce herkesin bakışları bu levhaya yöneldi. Levha zaten herkesin kolaylıkla görebileceği bir noktaya asılmıştı. Levhaya şu ibare yansıtılmıştı:

"Çoğunluk altı yüz elli."

Bu ibare okunur okunmaz beyaz, kırmızı, sarı levhaların bulunduğu masalardaki vekillerin halleri acınacak noktaya geldi. Hiddetlerinden, şiddetlerinden kaşları çatılmış, ne yapacaklarını şaşırmış oldukları halde ayağa kalkarak sert birtakım işaretlerle yeşil oy verenleri eleşti-

riyorlar, levhadaki yazıya karşı adeta isyan ediyorlar, bağırıyorlar, çağırıyorlardı.

Yeşil levhalı masalardaki vekiller ise sakin sessiz bir halde telefonla konuşmaya devam ederek millet hakkında iyi karar verildiğini düşünmeyen arkadaşlarının düşüncelerini, anlayışını hangi noktada değiştirmek lazım geliyorsa o noktayı aydınlatmaya çalışıyorlardı.

Masalar üzerindeki yeşil renkler gittikçe çoğalıyordu. O sırada son derece heyecana gelmiş bir vekil hemen yerinden fırlayıp Meclis'in ortasındaki kürsülerden birine çıktı. Elindeki kâğıdı yukarı kaldırarak yüksek sesle dedi ki:

"Bu altı noktada aydınlatılıp vicdanen kanaat sahibi olmazsam hayatımın son dakikasına kadar vicdanen gördüğüm hakkı savunacağım. Çünkü bu konuda vicdanım, hayatım bana isyan ediyor."

Diğer bir vekil daha hemen koşup başka bir kürsüye çıktı. O da gayet yüksek sesle dedi ki:

"Ey adil başkan! Ey jüri heyeti! Artık hakikat ortaya çıktı. Niçin onaylamıyorsunuz? Hakikate muhalefet eden bir kişiyi niçin böyle söyletip dinleyerek milletin en kıymetli dakikalarını ziyan ediyorsunuz?"

Beriki kürsüdeki muhalif vekil bu defa ikinci kürsüye çıkan vekile hitap ederek hiddetli hiddetli dedi ki:

"Milli duyguları coşmuş olan benim gibi bir fedakâra, milletin fikirlerini aydınlatıp vicdanını ikna etmeksizin ne hakla hakaret dolu ve saldırgan söz söylüyorsun? Benden daha vatansever yalnız sen mi kaldın? Burada canını, hayatını hakkaniyetin korunmasına adayarak hayatıyla, namusuyla mücadele eden bu kadar muhalifler varken biz muhalifler, milletimizin önemli işlerini göz göre göre böyle karanlıklara teslim edemeyiz. Karşımda fikrime, kanaatime muhalif olarak sen değil koca bir ordu olsa beni vicdanen ikna etmedikçe fikrimden vazgeçiremezsi-

niz. Hayatıma kastetseniz kanaatimden döndüremezsiniz. Bütün fikirlerimi alevlendirerek beni bundan fazla söylemeye mecbur etme."

Bu sözler üzerine başkanın yanındaki jüri heyetinden beş kişi aşağı inerek her iki kürsüde tartışmakta olan vekilleri aşağıya indirip hepsi birden o salondan diğer salona geçtiler. Bunları gören vekillerden birçoğu yerlerinden kalkıp onlara katılmak üzere Meclis salonunu terk ettiler.

Ben buna kendimce şöyle bir mana verdim:

"Şimdi fikren, vicdanen birbirine muhalif olan bu iki vekil jüri heyeti huzurunda vicdanlarında haklı gördükleri, muhakeme ettikleri noktaları uzun uzadıya savunacaklar. Jüri heyeti her ikisini de dinleyecek. İddiasında haksız olanın vicdanını ikna için ikna edici deliller ortaya koyacak. İkna edebildiği takdirde o muhalif vekil de onay verenler arasına dahil olacak. Aksi takdirde muhalefete devam edecek."

Ben kendi kendime bu düşünceleri zihnimden geçirip dururken dedem bana dönerek, "Oğlum," dedi, "biz artık gidelim, zira akşam oluyor. İhtimal ki bunlar bütün gece burada birbirini iknaya çalışıp dururlar. Bu kadar gördün ya, kâfi!" diyerek birden yerinden kalktı. Merdivenden inerek Millet Meclisi'nden dışarı çıktı. O meydanlığa geldiğimiz zaman akşam ezanı gereği gibi yaklaşmıştı. Hemen Sultan Selim Cami-i Şerifi'nin yolunu tuttuk, nihayet cami-i şerife girip akşam namazını kılıp dışarı çıktık.

Dedem, "Nazım, şimdi gidip karnımızı doyuracak bir lokanta ile yatacak bir otel bulalım," deyip yürümeye başladı, ben de tabii kendisini takip ettim. Epeyce yol aldıktan sonra nihayet önceden gördüğüm on beş katlı koca binaların birisinin zemin katına girdik. Etrafıma merakla bakındığımı görünce dedem aklıma gelenleri adeta keşfe-

derek dedi ki: "Bu koca binaların zemin katlarında hiç kimse yatmaz. Bu katlar, üzerlerinde bulunan binaların ambarları gibidir. Su, gaz, elektrik ve diğer tesisatın saatleri, makasları hep bu alt katlarda bulundurulur. Yukarıdaki apartmanların kullanılmayan eşyaları hep buralara konulur. Hayvan ahırları da hep bu zemin katlarındadır."

Bu esnada içinde bulunduğumuz binaların önlerindeki caddeler, sokaklar insan deryası kesilmişti. Kimi yaya olarak, kimi ulaşım araçlarının birisine binmiş bulunduğu halde akın akın gidip geliyorlardı.

Takip ettiğimiz yol bizi o koca binalardan ayrı ve özel olarak üç katlı inşa edilmiş oldukça büyük, şık, güzel, beyaz bir binanın cennet gibi bahçesine götürdü. Birbirine bitişik olan o büyük binalar bu ayrı binanın önünden sağa, sola gidildiği vakit yine birbirine bitişik ve sıra sıra binalarla çevrili olduğu görülüyordu.

Biz karşımıza rast gelen ve elektriklerle gündüz gibi aydınlanmış olan o güzel bahçeye girip binaya doğru yürüdük. Kapının üzerinde beyaz mermer üzerine oyulmuş bir yazı gördüm. Dikkat ettim, "Doğum ve Terbiye Evi" kelimeleri yazılmıştı. Bunun ne demek olduğunu dedeme sordum. Cevap verdi ki:

"Oğlum, bu doğum ve terbiye evleri İstanbul'da birkaç tanedir. Bu kuruluşlar hep kadınlara aittir. Burasının müdürü, hademesi, doktoru hep kadınlardandır. Buraya erkeklerin girmesi kesinlikle yasaktır.

Gebe olan kadınlar doğuracaklarına bir ay veya on gün kala buraya gelirler. Burada çocuklarını rahatça ve kolayca doğururlar. Çocuklarını dünyaya getirdikten sonra isterlerse burada bırakıp giderler. Yahut kendileri çocuklarının yanlarında bir süre bulunurlar.

Bu doğum ve terbiye evlerinin insanlık âlemine o kadar büyük faydaları vardır ki tarife sığmaz: İnsanlığın gelişiminin ilk kademesini bunlar oluşturur. Bu doğumevle-

ri millet malıdır. Bu kapıdan içeriye giren kadın, zengin olsun, fakir olsun göreceği her muamelede eşittir, zira bu kapıdan içeride para denilen şey asla söz konusu olmaz.

Bu doğumevlerine memleketin zenginleri de muhtaçtır, fukaraları da. Zira burada her an ve özellikle doğum esnasında sağlanan rahatlığı kendi evlerinde bulup sağlamak mümkün değildir.

Bir gebe kadın on tane kadınla beraber gelse de, burada aylarca misafir kalsa ne masrafları ne de çok kaldıkları için hiç kimse şikâyet edemez.

Bu âlemde temizlik paklık için bir numune aranılırsa bu doğumevleridir, bu konuda aşırı dereceye varılmıştır. Burada çocuk eğitimi ve terbiyesi konusunda o kadar beceri, bilgi elde edilmiştir ki bakıcılar bir çocuğu görür görmez hangi terbiye usulüyle terbiyeye uygun olduğunu derhal anlarlar.

Burada çocuklar daha bir aylıkken terbiyeye başlanır. Bir yaşına geldiği vakit o âna kadar almış olduğu terbiyenin etkisiyle çocuk küçücük fikriyle kendi idaresini biraz düşünmeye başlar: Yemek saatini büyük insanlar gibi bilir ve o saatin gelmesini gözetir.

Altı aylık çocuklar tuvaletlerini haber verirler. Her eşyayı kendilerine tanıtmak, o eşyanın neye yaradığını kendi muhakemesi ve görgüsüyle buldurup fikrine yerleştirmek, lüzumsuz yere ağlamanın faydasız ve kendisine zararı olduğunu anlatmak gibi dersler çocuğa o kadar mükemmel bir şekilde verilir ki o kadarcık bir çocuğu bu haliyle görüp de sevmemek, şaşırmamak mümkün değildir.

Binanın üstünde otuz-kırk arşın yüksekliğinde birtakım kuleler vardır ki bunlar çocukların bulundukları yerlere saf, temiz hava vermek için yapılmışlardır. Bunlardan başka dağ tepelerinde, denizler üstünde bulunan saf havayı solumalarını sağlarlar.

Çocuklara verilecek olan sütler özel yaylalarda beslenilen hayvanlardan son derece dikkatle sağılan temiz, sağlıklı sütlerdir. Bu sütler çocuğun huy ve tabiatına göre verilir. Bazı çocuklara sütün özü verilir.

Kadınlardan çocuk doktorları her gün çocukları muayene ederek muayene sonucunda çocukların sağlık ve terbiye durumları hakkındaki gözlemlerini, özellikle bu iş için hazırlanıp bastırılmış olan defterlere kaydederler. Bu defterler çocukların doğdukları andan muayenenin yapıldığı güne kadar her günkü durumlarının aynası gibidir.

Kanlarının hızlı akışını sağlamak, sinirlerini kuvvetlendirmek, daima hareket üzere bulundurmak, bu işleri düzenli olarak yaptırmak için altı aylık çocuklara özel birtakım makineli yataklar, iskemleler vardır ki bunlar aynı zamanda çocukları eğlendirecek birer oyuncak vazifesini de görmektedirler.

Çocukların sebepsiz ağlamadıkları kesinlikle ortaya çıkmış olduğundan herhangi bir çocuk ağlayacak olursa önceden sebebini anlamayarak ağlattığı için bakıcısı azarlanır.

Altı ayı tamamladıktan sonra çocuklar başka daireye geçirilir. Altı aylık çocukların pazı kuvvetiyle sürebilecekleri, yürümeye alıştıran el arabalarıyla veyahut oturduğu yerde çevirip kendisini istediği yöne götüren arabalarla çocuklar bu dairede durmadan gezip dolaşırlar. Bazı defalar birbirlerine yaklaşarak veya hep bir yere toplanarak birbirlerine bakıp gülüşürler. Ve birbirlerini inceleyerek eğlenirler.

Çocuklar her sabah ve akşam temiz sularla yıkanırlar. Ara sıra vücutlarına birtakım sağlıklı, yağlı maddeler de sürülür. Çocuklara söz söyleme dersi verileceği zaman önce ana ve baba isimlerini belletmekten başlanılır. Bu dersleri öğrenmiş olan çocukların arasına yeni katılan

çocuk diğerlerinden işittiği bu kelimelerin telaffuzunu papağan gibi derhal taklide başlar. İyi konuşan çocuk diğerlerine yardımcı olur.

Bu çocuklar yemek zamanının geldiğini bir boru sesinden anlarlar. Bunu duyunca pek çok sevinirler. Mükemmel terbiye almış olan çocuklar arabalarını dikkatle sürerek bir sıraya dizerler. Düzgün süremeyen çocuklara bakıcıları hiddetli hiddetli bakarak arabalarını sıraya sokamadıkları için uyarır.

Altı aylık çocuklar yemeklerini kendileri yerler. Nargile gibi marpuçlu ufak şişeler arabalarının önündeki yerlere konulur. Çocuklar bunun marpucunu ağzına alıp şişenin içindeki sütü emerek karnını doyurur. Bazılarının da yemekleri önlerine pelte halinde konur. Çocuklar bu pelteleri parmaklarıyla yerler. Bazıları da kaşık kullanmaya alıştırılmışlardır.

Bu esnada birkaç bakıcı bütün çocuklara göz kulak olup idare eder. Çocuklar bakıcıların emirlerini duydukları zaman gülerler. Bakıcıların çocuklara en büyük cezası, kaşlarını çatıp elini kaldırarak hiddetli hiddetli azarlamaktan ibarettir.

Her çocuğun annesi her ne zaman arzu ederse kendisini görebilir. Lakin babası derhal göremez. Çocuğunu görmek istediği zaman annesiyle veyahut yakın akrabasından birisiyle gidip kadın çocuğu alarak özel bir odada babasına gösterir. Babası da çocuğu görüp sevdikten sonra çıkıp giderler.

Bu doğum ve terbiye evlerinin işte böyle bir düzen içinde yetiştirip başarılı bir geleceğe hazırlamakta olduğu milletin yeniyetmeleri buralardan çıktıktan sonra devam ettirildikleri okullarda da son derece düzenli bir biçimde eğitimlerini tamamladıkları için çocukları bu biçimde yetişen bir milletin bu kadar ilerlemiş olması çok görülmese gerektir.

Bu doğumevlerinde çocuklara bakıcılık etmek için en büyük aileler bile bin ricayla başvururlarsa da buralara öyle adam kayırmacılıkla, ricayla kimse kabul olunmaz. Buralarda bakıcılık şerefini kazanmak için sınavla ahlak, edep, terbiye bakımından yeterliliği kanıtlamak lazımdır.

Buralarda bakıcılık pek yüce ve pek şerefli bir görev sayıldığından en yüksek tabakadaki familyalar bu şerefe erişmeyi canıgönülden arzu ederler. Zira onlar buralarda görev aldıkları sürece insanlığa büyük büyük hizmetler edecekleri gibi tam bir düzen içinde gece gündüz mini mini melek huyluların güzel, temiz, nurlu yüzlerini görerek, onların masum hal ve tavırlarını seyrederek mükemmel bir masum hayat yaşarlar."

Bu doğum ve terbiye evleri hakkında verdiği bilgi ve ayrıntıları şaşkınlık ve hayretle dinlediğimi gören dedem, "Nazım," dedi, "bu dediklerimi ihtimaldir ki pek garip buluyorsun. Halbuki bunda garipsenecek hiçbir şey yoktur. Çünkü asıl bir yaşından başlayan temel eğitim ve terbiyeyi gören bir çocuk beş yaşına geldiği zaman adeta harikalar gösteriyor. Bu şekilde büyüyerek yetişen insanların ergenliğe, hele yetişkinliğe eriştikleri vakit gösterecekleri harikaları artık sen düşün.

Beş yaşına geldiği zaman çocuğun hangi ilme, hangi fenne ilgisi ve yeteneği olduğu öğretmenleri tarafından dikkate alınarak, gerçi çocuğa diğer ilimler ve fenler de öğretilirse de yeteneği olan ve uzmanlaşacağı ilim ve fenne o kadar önem verilir ki sekiz-on yaşındaki bir çocuk o ilimdeki konuşma ve görüşmelerde öğretmenlerini adeta hayrette bırakır.

Bir gün yedi-sekiz yaşındaki bir çocuk ile hocası arasında geçen bir konuşmayı dinlemiştim. Hayrette kaldım. Hoca dedi ki:

'Oğlum, Dündar, seni pek akıllı görüyorum.'

'İnşallah düşündüğünüz gibi olurum efendim.'

'Dünyayı anladığın gibi bana tarif et.'

'Dünya anlatacak kadar önemli değildir.'

'Acayip! Dünyayı niçin bu kadar önemsiz görüyorsun?'

'Dünya bir insan kalbi kadar geniş olmadığı gibi o ölçüde pak ve kusursuz da değildir.'

'Siz galiba felsefeyle uğraşıyorsunuz.'

'Ben felsefeyi severim fakat hakikat nurunu, ilim ve marifeti, edep ve erdemi, insanlığı felsefeye tercih ederim.'

'Oğlum, bunları bulup sevebilmek için sana dünya lazımdır. Halbuki sen dünyayı sevmiyorsun.'

'Hoca efendi, siz benim cehaletimi bulup eleştirmek istiyorsunuz fakat ben kalp ilminin uzmanı, âlimi olmak arzu ediyorum. Bir ilim ise okumakla elde edilmez. Ona ancak zekâ ve irfanla ulaşılır.'

Çocukla aralarında şu konuşma geçen hoca, çocuk gittikten sonra ilaveten, 'Sınıflarımda daha birkaç zeki çocuk var ki onlardaki zekâ ve yeteneğe baktıkça kendimde onlara ders verecek gücün olmadığını hissederek üzülüp kederleniyorum,' dedi.

İşte oğlum Nazım, pak bir inançla çalışarak mayasında bulunan yüksek niteliklere erişmek isteyen yedisekiz yaşındaki bir çocukta ne kadar büyük sırlar ortaya çıkıp duruyor. Bunlar hep helal lokmanın, saf, pak bir inancın semeresidir."

"Efendim, o çocuğun hocasına verdiği cevapları ben de pek takdir ettim. Ancak İstanbul'un akıllara hayret veren bunca ilerilikleri arasında o çocuğun bu derece ilerleme göstermesi yadırganmasa gerektir."

"Evet ama bu ilerleme başka ilerlemeler gibi değildir. Bu sırf manevi bir ilerlemedir. Maneviyatla dolan temiz kalpler dışarıdan pek sakin, mahzun görünürler. Hakikat denizine dalarak dünyevi zevklerden bütünüyle

uzaklaşırlar. Nihayet onlar Allah'tan memnun, Allah da onlardan razı olmuş olur. Sen bilir misin? Bu temiz kalp sahiplerinde ne kuvvet, ne kudret vardır? Onlar bir gün olup adalet dağıtmada kusur edenlerin eninde sonunda karşısına çıkarak hiçbir kimseden, hiçbir şeyden korkmaksızın hayatları pahasına top gibi sözler söyleyerek hakkı, adaleti savunacaklardır.

Oğlum, burada pek çok vakit geçirdik. Bu doğumevleri hakkında sonra sana daha birçok bilgi veririm. Şimdi gidelim," dedikten sonra dedem bahçe kapısına doğru yürümeye başladı. Sokağa çıktık. Sol taraftaki büyük binalardan birinin zemin katına girerek yürümeye başladık. Her taraf elektrik ışığıyla aydınlatılmış olduğundan ortalık adeta gündüz gibiydi.

Etrafı çepeçevre demir parmaklıkla çevrili ve kapısı açık, gayet geniş ve düz bir meydanlığa çıktık. Meydanlığın ortasında on katlı büyük bir bina vardı. Göze hiçbir şey görünmediği halde binanın içinden birçok makine gürültüsü geliyordu. Burasının ne olduğunu dedemden sordum.

Cevaben, "Burası ekmek fabrikasıdır, gel oğlum, sana bu fabrikayı gezdireyim," deyip hemen fabrikanın kapısından içeri girdik. Fabrikanın zemin katında epeyce büyük bir meydanlık vardı. O katın altında dar hatlı bir demiryolu üzerinde birtakım vagonların gelip gidişinden o meydanlığın altının özel bir demiryolu istasyonu olduğunu ve fabrikanın her türlü malzemesinin bu demiryoluyla taşındığını anladım.

Biraz ileri gidince bize doğru gelen bir kimse, "Teşrifinize pek memnun oldum. Eğer fabrikayı gezip görmek istiyorsanız işte asansör iniyor. Binip istediğiniz kata çıkabilirsiniz," deyip bir kapı açtı. Gerçekten asansör de zemin katına inmişti. Hemen asansöre bindik. Asansör hareket edip yukarı doğru çıkmaya başladı.

Dedem, "Nazım," dedi, "en üst kata çıkacağız."

"Peki efendim, oraya çıkalım."

"En üst kata çıkalım demekten maksadım zeminden yetmiş beş metre yükseğe çıkacağımızı anlatmaktır."

"Efendim, bu âna kadar bana öyle harikalar gösterdiniz ki onların yanında bu yetmiş beş metre yükseğe çıkmak hiç kalır."

"Oğlum, sen gördüğün harikalardan bahsediyordun ama sabahtan beri gezdiğimiz caddelerin, uzunlukları kimi beşer yüz, kimi yedi yüz ellişer, kimi de biner metre olduğu halde bu caddelerin yanında birbirine bitişik olarak yekpare gibi boydan boya yapılmış ve her biri üçer, dörder bin metrekarelik birer ada oluşturmuş olan bu büyük ve yüksek binalar hakkında merak edip de hiçbir şey sormadın."

Asansör durdu. Kapısı açılarak dışarı çıktık. Derhal karşımıza bir adam çıktı ve bize hoş geldiniz dedikten sonra dedeme:

"Efendim bir emriniz varsa yerine getirmeye hazırım."

"Teşekkür ederim, vazifenizi aksatmamak şartıyla sizi bir-iki dakika meşgul etmek isterim."

O kimse sol kolunun pazısında bulunan bir saate bakarak:

"İş arkadaşımı değiştirmek için daha on yedi dakika var. Bu süre zarfında emrinizi yerine getirebilirim."

"Fabrikayı gezip görmek isteriz, müsaade var mı?"

"Hayhay efendim, buyurunuz..." deyip ileri doğru yürümeye başladı. Biz de kendisini takip ettik. Bir kapı açıldı, içeri girdik. Orada ayaklarımıza yün keçeden yapılmış birer çizme giydik. Sonra fabrikaya dahil olduk.

İçeride derin bir makine uğultusu duyuluyordu. Halbuki meydanda makine gibi bir şey görülemiyordu. O sırada yan tarafımızdan birdenbire büyük bir şeyin çı-

kıp yükselerek tekrar aşağıya indiğini gördüm. Fakat ne yalan söyleyeyim, bundan çok korktum. Dedemin bunun ne olduğuna dair sorusuna cevaben o zat şu açıklamayı yaptı:

"Bu üçüncü kazandır. Büyük buğday dördüncü katta elenir, yıkanır, kabuğu soyulur ve kurur. Beşinci katta kırılıp üç boya ayrılır. Ayrı ayrı kaplara dolarak altıncı kata çıkar. Bu katta nişastalık için ayrılan birinci boy kırıntılar sulu ve silindirli kazanlara dökülerek silindirlerle ezilir. Özel süzgeçlerden süzülür. Yelpaze makinelerinde kurutulur.

İkinci boy kırıntılar buğdayların baş taraflarıdır. Üçüncü boy kırıntılar da bütün dış taraflarıdır. Bunlar da birkaçar defa silindirlerden geçer. Biraz ıslatılarak hamur haline getirilip makinelerde yoğrulur, özlendirilir. Sonra bol sularla büyük kazanlardaki çarpıntı makinelerinde sütten yağ çıkarır gibi buğdayların da besleyici maddeleri kazanların çeşitli borularından özel bölmelerine akar. Tekrar süzgeçlerden süzülür. Bu şekilde bir cins buğdaydan tam altı çeşit hamur elde edilir.

Bu hamurlar ayrı ayrı sıcak su kazanlarına konularak kaynatılır. Bu hamurlar kaynarken pelte halinde elastikiyetini korur. İşte gördüğünüz şu silindir ki yukarısı enli, aşağısı dar bir huni gibidir, kazanlarda da aynen böyledir. Bu huni yukarı çıkarken kazana akar, öbür huni aşağıya indiğinde tekrar dönerek içi hamur dolu kazana temas etmekle hamur huninin içine dolar.

Bu şekilde pişirilen hamur tam kıvamına geldikte hemen çelik kaplara doldurulup fırına atılır. Fırında kabarır, ondan sonra ekmek olup dağıtılır.

Biz bu fabrikada beş türlü buğday, iki türlü arpa, iki türlü çavdar, yalnız bir çeşit mısır ekmeği çıkarırız. Bunlardan başka mısır ile arpa, mısır ve arpa ve fasulye, patates ve pirinç, patates ile nohut karışık olmak üzere tam

yirmi çeşit ekmek yaparız. Hepsi de iki-üç defa pişmiş olduğu halde fabrikamız günlük tam elli bin okka ekmek üretir.

Fabrika çalışanları toplam yüz kişiden ibarettir. Her saatte nöbetleşe değişmek üzere her birimizin günde dört saat hizmetimiz vardır. Fabrikamız geçen sene hisse senetlerine yüzde kırk temettü verdi. Biz çalışanlar maaşlı değiliz. Net temettünün yüzde otuzunu bütün çalışanlara dağıtmak fabrikanın temel şartlarındandır. O hasılat da çalışanları fevkalade memnun ediyor. Nimete özenle bakılacak olursa hem hisse senetlerinin sahipleri hem fabrika hem de biz çalışanlar faydalanıyoruz. Bu şekilde insanlığa da büyük bir hizmet edilmiş oluyor."

O memur bu ayrıntıları verdiği sürece biz de fırının kapısı önüne kadar gelmiştik. Fırının kapısı açık olduğundan içeri dikkatle baktım: Burası fırın değil adeta demiryolu istasyonlarına benzer bir yer, içerisine örümcek ağı gibi, tabaka tabaka demirler döşenmiş, yer yer makaslar konulmuştu. Memurun söylediği çelik kapların içleri bölme bölme ve altları tekerlekliydi. Bu kaplara hunilerden hamur dolarak rayların üzerine sürülüyor ve ekmekler bu şekilde pişiriliyordu.

Doğrusu bu kadar kolaylık sayesinde bir fırın günde on defa doldurulabilir ve her fırının içinde beşer kat demir raylar bulunduğundan binlerce kilo ekmek çıkaracağı bir bakışta anlaşılırdı.

Memur bizi biraz önce fırından çıkarılmış olan çelik kapların bulunduğu yere götürdü. Bir kabın kapağını iki tarafındaki vidalara basarak kaldırdı. Biraz kımıldattı. İçindeki ekmekler aralarındaki bölmelerden ayrılarak düzgün kalıptan çıkmış gibiydi. Memur bize birer tane verdi. Bir parçasını ağzıma koydum. Ekmek ağzımda derhal yağ gibi eridi. Ben ömrümde bu kadar leziz ekmek yememiştim. Dedeme dedim ki:

"Benim yaşadığım asırla bu gelişmiş asır arasında kim bilir ne kadar süre geçmiştir ki o süre içinde bu asır bu derece ilerlemiş. Musevilerin söylediğine göre yedi bin küsur sene evvel Hazreti Âdem'in yemiş olduğu buğdayı un haline getirerek bizim bildiğimiz fırınlarda yarı çiğ yarı pişmiş ve her tarafı bir santim kalınlığında bir kabukla kaplı olarak pişirilmek usulünden başka bir usul bulunamamışken şimdi burada gördüğümüze göre bir tek buğday beş kısma ayrıldıktan sonra her kısmın ayrı ayrı tadı, özelliği bulunması ve bir fırının yirmi çeşit ekmek çıkarması gibi insanların rızkını saflaştırma yolunda edilmiş hizmetlere hayran olmamak mümkün değildir..." deyince dedem, "Oğlum," dedi, "çok eskiden insanlar işlerini, sanat ve mesleklerini, adap ve ahlaklarını birbirlerine bakarak taklitle ve toplum içinde geçerli olan usulleri uygulamakla yaşamış olduklarından bugün bu âlemde gördüğün şu düzen hep bizim ve sizin görüp geçirdiğimiz zamanların ürünüdür. Talih, iyi talihi kötü talihe dönüştüren hissizlik, ahlaksızlık insanları felaket girdabına kadar sürükleyip götürmekteyken bu arada son derece çaresiz kalan aydınlar ne olursa olsun deyip hayat ile ölüm arasında pençeleşmeye başlayarak artık her işlerini kılı kırk yararak inceleyip görmeye başlarlar ve yavaş yavaş kendilerini kurtuluş sahiline ulaştırırlar. İşte o vakit kötü talihin uğursuz çehresi iyi talihe dönüşür. Ondan sonra iyi düşünmek, iyi çalışmak sayesinde nihayet bu kadar büyük ilerlemelere varılır."

Sözünü bitirdikten sonra dedem kapıya doğru yürümeye başladı. Ben de kendisini takip ettim. Kapının yanına geldiğimiz vakit fırın memurunun uzattığı bir deftere dedem ismini ve hizasına birkaç numara yazdıktan sonra imza etti. Benim ismimi de yazıp imza etmek üzere defteri bana verdi. Ben de imza ettim.

Bu esnada garip bir rastlantıyla defterin üstünde "Ha-

cı Mahmut Beyzade Tahir" ismi gözüme ilişti. Şaşırdım. Dedem neden şaşırdığımı sordu. Cevaben dedim ki:

"Tam on dört sene çektiğim talihsiz çileler sırasında canciğer arkadaşım olmuş bulunan bir kişinin bizden evvel bu fabrikayı ziyaret etmiş olduğuna şaşırdım."

"Acayip! Şimdi bu kişiyi görmek ister misin?"

"Acaba mümkün mü efendim?"

"Nazım, sen niçin iyi düşünmüyorsun? Ziyaretçi defterine isimlerimizi kaydettiğim zaman hizalarına yazdığım bize özel numaralara dikkat etmedin mi? Bunu sana daha önce söylememiş miydim? Bu âlemde yaşayan herkesin kendine özel bir numarası vardır. Ahbabın olan o kişinin de numarası 7, 11, 9, 6 rakamlarıymış. On milyon nüfusu olan İstanbul'da bu numara yalnız o kişiye özeldir. Numaranın şurada kayıtlı bulunuşuna bakılırsa o kişinin bugün İstanbul'da bulunduğu anlaşılır."

"Efendim, şimdi onu bulmak mümkün müdür?"

"Hayhay!" dedikten sonra dedem ayaklarından yün çizmelerini çıkarıp memura veda ederek dışarı çıkmak üzereyken, "Bu dairenin telefonunu gösterir misiniz?" sorusunu sorduğu memurun büyük nezaketle elini kaldırarak işaretparmağıyla gösterdiği bir sütuna doğru gidip telefon makinesine bir şeyler söyledikten sonra yanıma geldi ve, "Oğlum, haydi gidelim de Darüsselam'da o kişiyi bekleyelim," dedi. Asansöre binip de aşağıya inecek yerde onuncu kattan dışarı açılan bir kapıdan güzel bir caddeye çıktık. Bu hali görünce aklıma bir durgunluk geldi. Dedem bu halimi hissettiyse de hiç ses çıkarmadı. Kolumdan tutup, bir nehir gibi akıp giden insan seline karışarak yürümeye başladık. Epeyce gittikten sonra böyle dalgın, alık bir halde gezip durmanın bir faydası olamayacağına karar vererek düşmüş olduğum hayret deryasından kendimi kurtarmaya çabaladım. Dikkat ettim:

Sokakta gidenler sanki hep bir fabrikadan çıkmış

kumaşlardan tek tip elbiseler giymişler, hepsi bir ana babanın terbiyesi altında büyümüşler, vaziyetlerini, tavırlarını, hareketlerini hep bir adamdan öğrenmişler gibi hızla, düzen içinde yürümekte olduklarından onların arasında benim alık alık yürüyüşüm, hal ve tavırlarımdaki salaklık ile kendimin onlara bir engel olacağımı düşünerek dedeme dedim ki:

"Efendim, biz şu karşı tarafa geçsek olmaz mı?"

"Oğlum, karşı tarafta bizim yürüdüğümüz yöne doğru giden hiç var mı? Hep karşı yönden geliyorlar. Fakat zararı yok. Ben seni ayıplamam, çünkü görmemişsin. Bu memlekette yaya olarak gidenler için daima sağ taraf kaldırımını takip ederek gitmek özel tüzük gereğidir. Gidenler için dört yol ağızlarındaki meydanlardan başka yerlerde durmak kesinlikle yasaktır."

"Bari duvar diplerinden gidelim; zira ben herkesin yürüyüşüne engel olduğumu hissediyorum."

Dedem tebessüm ederek arzumu yerine getirdi. Duvar diplerinden gitmeye başladık. Giderken elimi duvarlara dokundurdum. Mermerden beyaz ve sert bir maddeyle sıvanmış, cam gibi parlıyordu. Bunların neyle bu hale getirildiğini sormaya mecbur oldum. Dedem cevap verdi:

"Oğlum, bu binalar yapıldıktan sonra bildiğiniz cam madeni eritilerek sıvı haline getirilir. Sonra içine kireçle beraber daha bazı maddeler de konularak bu işi görmeye mahsus makineler vasıtasıyla ve su yardımıyla güzelce ezilir. Yumuşak bir hamur halini aldıktan sonra bu duvarlara böyle sıvanır. Kuruduktan sonra o maddeyi eritecek derecede şiddetli ısı yayan bir tür ispirto lambasıyla duvarların yüzeyleri ütülenince işte böyle yekpare olarak cam gibi parıl parıl parlar. Artık bu duvarlar ne soğuktan ne de sıcaktan asla etkilenmeyip bu hal ile yüzlerce sene dayanır."

Dedem bu açıklamayı yaptıktan sonra büyük bir kapının önünde durunca ben de durdum. Başımı kaldırıp kapının üstündeki levhaya baktım: Üzerinde "Darüsselam" yazılıydı. Kapıdan içeri girdik. Dört bir yanını incelerken koluma bir şey dokundu. Dönüp geri baktım, bir de ne göreyim? Karşımda çile ortağım olan Tahir Bey gülerek arz-ı endam etmez mi? Birdenbire şaşırdım. Adeta bağırarak dedeme, "Dede! İşte bizim Tahir Bey budur," diyerek Tahir Bey'i gösterdim. O da kendisine iltifat edince Tahir Bey de karşılık olarak dedemi saygıyla selamladı.

Artık ben sabredemedim, "Ee, Tahir Bey! Nedir bu hal?" diye sordum. Bu sabırsızcasına soruma dedem gülünce Tahir Bey kendisine dedi ki:

"Efendim, bizi mazur görünüz; zira biz her ikimiz de dünyanın zevkine de, derdine de ortağız. Talihi de talihsizliği de, başımıza her hangisi gelirse paylaşırız. Aramızdaki bu samimi ilişki hamdolsun yirmi beş seneden beridir asla bozulmadı. Şimdi Nazım Efendi beni bu mutlu âlemde görünce içinde bulunduğum refah ve mutluluktan kendisine de bir pay düşeceğini düşünerek sevincinden adeta şaşırdı."

Tahir'in bu sözüne dedem epeyce güldükten sonra kendisine dedi ki:

"Tahir Bey! Burada sizinle görüştüğüme pek memnun oldum."

"Ben de sizinle tanıştığıma büyük teşekkür ederim. Fakat müsaade buyursanız da torununuzun tam on dört sene çile çekerek yanıp kavrulmuş olduğu atölyesini kendisine göstersem olmaz mı?"

"Buraya pek uzak mıdır?"

"Yeni Cami civarındadır."

"Öyleyse ben sizi burada beklerim. Siz iki dert ortağı arkadaş gidiniz, görünüz de yine geliniz..." deyip içeri doğru gitti.

Biz Tahir Bey'le kapıdan dışarı çıktık. Sevinçle koluna girerek sordum ki:

"Ee, Tahir Bey, bu ne hal?"

"Şimdi fabrikana gidelim de vaktiyle âlem gözünde hor, hakir görünen senin viran atölyendeki kırık, dökük, çürük makinelerinle kimyevi karışımlarını ve her tarafı bulaşık kaplarını bu kusursuz âlemde bir kere gör de bakalım memnun mu olacaksın mahzun mu?"

"Aman Tahir! Bu nasıl söz?"

"Nasıl söz olduğunu bilmem. Yalnız şunu bilirim ki bir iğnen bile kaybolmaksızın, bu kusursuz âlemle asla ilgisi olmayan o eşyaların herkesin gezip izlemesi için teşhir olunmuş haliyle duruyor."

Tahir'in bu sözü üzerine kendi kendime mahcup olarak, "Ters talihim acaba beni burada da mı utanç perdesi arkasında tutmak istiyor?" dedim.

Tahir hem gidiyor hem de arada sırada zihnimden geçenleri güya anlıyormuş gibi bir tavırla yüzüme bakarak gülümsüyordu. Bir süre sessizce gittikten sonra Tahir durdu. Bana dedi ki:

"Nazım, şu karşımızdaki binaların köşesinden iki minare ve karşı tarafta da bir kule görünüyor. Dikkat et bakalım, onlara bakarak bulunduğumuz semti anlayabilir misin?"

Gerçekten de dikkat ettim. Baktım ki minareler Yeni Cami minareleri, kule de Galata Kulesi'ydi. Yeni Cami civarında olduğumuzu Tahir Bey'e söyledim.

"Peki," dedi, "senin fabrikan, atölyen bu civarlardaydı. Ara bakalım, yerini bulabilecek misin?"

Bir süre etrafı inceleyerek dikkatle baktımsa da oralarının hali o kadar değişmiş ki o civarda Yeni Cami ile karşıdaki Galata Kulesi'nden başka tanınacak bir eser kalmamıştı. Cami-i şerifle atölyemin arasındaki mesafeyi şöyle bir zihnimden geçirdim. Fakat oralarda eski bil-

diğim eserlerden hiçbir şey kalmamış olduğundan fabrikamın olduğu yeri bir türlü belirleyemedim. Birbirimize tek kelime etmeksizin biraz daha yürüdükten sonra Tahir adeta hoyratça bir hareketle kolumdan çekerek, "İşte," dedi, "içinde ömrünü, hayatını zehirlediğin ve bunun yüzünden herkesten hakaret gördüğün çilehanen burasıdır."

Başımı kaldırdım, yukarı baktım. Zaten oraya geldiğimiz yollar binaların onuncu katında olduğundan onuncu kat olması lazım geliyordu.

Binanın kapısının üstünde "Nazım'ın Çalışma Odası" yazılı bir levha gözüme çarpınca Tahir Bey'e baktım.

Tahir kendisine baktığımı görünce, "Ne bakıyorsun? Seni bu âlemde de maskara etmişler..." serzenişinde bulundu.

Zaten bütün hayatımda hakaretlerden, saldırılardan kurtulmamış olan talihimin beni bir defacık olsun güldüreceğine, memnun edeceğine asla ihtimal vermediğimden arkadaşımın azar ve ayıplamalarıyla daha fazla karşılaşmamak için utancımdan kendisine bir şey söylemeyip sabırla emrine uyarak işin sonunu anlamaya kendimi zorladım.

Tahir Bey kolumu dürterek, "Haydi yürü!" dedi. Ben de mazlum mazlum sessizce yürüyordum. Nihayet iki basamak merdivenli bir kapıdan geniş bir avluya girdik. Avlunun etrafında birçok koridorlar, sofalar olduğu görülüyordu. Tahir önde, ben arkada gidiyorduk. Bir kapıdan büyük bir salona girdik. İlk anda burasını ben bir müze zannettim.

Kapı yanındaki camekânda birdenbire bizim bildik kırık çini havanla aleti görünce şaştım kaldım. Bana uzun süre hizmet etmiş olan bu alet derhal bütün kederli hatıralarımı gözümün önüne getiriverdi. Yakıcı, çürütücü, lekelendirici, zehirli maddelerin etkisiyle vücudum gibi

hurdahaş olmuş bulunan bu emektar alete bir süre hasretle baktım. Bunun yanında kalan siyah kaplı büyük bir defter ile kenarları yıpranmış diğer bir defter de bulunuyordu.

Kendisi için istenmeyen veyahut utanç verici olan bu eşyalara uzun süre bakmama müsaade etmesini talep ediyor gibi mazlum bir tavırla dönüp yüzüne baktığım Tahir Bey, "Azizim Nazım," dedi, "zamanlar içinde saklı bulunan sırlar sonunda ortaya çıkıyor. İnsan iyi ve fena her ne ekiyorsa bir gün olup mutlaka onun mahsulünü topluyor. Ben buraya tam bir haftadan beri devam ediyorum. Seni benden ziyade tanıyan ve seven bir kimse daha olmadığı halde, meğerse ben de senin durumunun yüzde beşini bile bilmiyormuşum!

Nazım, senin mesleğinin âşığı ve azimli bir adam olduğunu bu yüksek âleme geldikten sonra anladım. Burada birkaç parça şiirini gördüm. O şiirlerdeki gayeye ulaşmak için boş yere ömrünü harcadığını anlatmak için sana etmediğim hakaret kalmamıştı. Halbuki sen kararından dönmeyen, pek inatçı, pek gayretli, pek çalışkan bir adammışsın. Benim hakaretlerime asla kulak asmaz, devamlı fikrini, kararını gerçekleştirmeye çalışırdın. Ben bunu şimdi takdir ettim."

Bu sözleri Tahir Bey'den işitince hararetli yüreğime bir parça soğuk su serpildiğini hissettim. Dedim ki:

"Tahir, bu ne hal?"

"Ne olacak? Yaptıkların!"

"Yaptıklarımın bu şekilde görünmesi beni ne memnun eder ne mahzun."

"Gerçi bu halleri görüp de maksattaki gayeyi idrak etmeyenler ne memnun olur ne de mahzun. Fakat ben tam on dört sene süreyle geçirdiğin düşkün hayatın ancak binde birini bilebildiğim için üzülmüşken bugün senin keşif ve buluşlarını geliştiren on adet büyük fabrika-

nın aralıksız işleyerek insanlık âlemine hizmet etmekte olduğunu görmekle iftihar ediyorum. Halbuki bu şerefin yüzde yüzü sana ait olmak lazım gelirken akıl ve anlayışın, muhakeme kuvvetin o kadar uyuşmuş, sersemleşmiş ki şimdi özellikle seni ilgilendiren bu kadar büyük nimetlerin farkında bile değilsin."

"Benim keşif ve buluşlarımı on fabrika mı işliyor? Bu ne demek? Tahir ben senin sözlerinden bir şey anlamıyorum!"

"Evet, tam on fabrika. Hem de koca fabrikalar. Bütün gece ve gündüz zihnini yorarak, çalışarak vücuda getirdiğin modeller, resimler, şekiller, boyalı ellerinle kirlettiğin defterlerle kâğıtlar, bu ileri âlemde önemsenerek ıslah edildi, geliştirildi. İçindeki gayenin boş olmadığı anlaşıldıktan sonra bunları gerçeğe dönüştürmek için büyük büyük fabrikalar yapıldı. Bugün tam on tane fabrika hep senin buluşlarını yapıp insanlık âleminin, milletin kullanımına sunuyor; bazılarını sayayım da bak:

1. Elbise gibi vücuda giyildikten sonra iki tarafındaki aletleri kuş kanatları gibi açılarak göğüs tarafından elle hareket ettirilir ettirilmez hemen yelpazelenerek yükselen, hava katmanlarına çarpa çarpa havaya yükselen ve yine yan taraflarındaki balık kanadı gibi olan aletleri de yukarıdan aşağıya doğru hareket ettirilerek havada istenildiği tarafa yönlendirilen uçma makineleri.

2. Su ve hava basıncıyla sürekli işleyen masrafsız motorlar. Bu motorlar her türlü makinelerde kullanıldığı gibi hatta bütün gemilerde de kullanılarak bugün bütün makineler ve gemiler bu sayede ateşsiz ve yelkensiz olarak işlemektedir.

3. Beş bin metre yüksekliğindeki hava katmanına yansıtılan parlak ve siyah bir levhanın yeryüzünde kapsayabildiği bölgenin resmini alarak yerdeki yine siyah ve parlak bir levhaya yansıtarak elli bin kilometrekare içerisindeki her şeyi görmek aleti.

4. Saf çeliği eritip sıvı haline getiren ve irice temiz bir havanda iyice dövülüp ince bir elekten geçirildikten sonra temiz sularla yıkanan sünger taşı tanecikleriyle karıştırılarak vücuda getirilen çelik hamurundan yapılmış kovanlar üzerine; silindirik bakır bir kubbe içinde söylenilen sözlerin; kubbenin tam ortasından geçirilen gramofon makinelerindeki deve boynu şeklinde olan borular vasıtasıyla ve makinenin hızlı dönüşüyle yansıtılarak, elmas kalemle yazdırılması ve bu şekilde kubbeye söylenilen o sözlerin on derece yüksek sesle işitilmesi ve bu sözler makineden makineye birkaç defa alındıkça her defasında sesin on derece daha artmış haliyle oluşturulan ve bir memlekete veya orduya gayet yüksek sesle her istenilen bilgiyi veren 'duyuru' makinesi.

İşte azizim Nazım, bu makineler bugün büyük bir kurum halini almış olan on adet büyük fabrikada binlerce, yüz binlerce yapılarak dünyanın her tarafına gönderilmekte ve insanlık âlemi senin bu buluşlarından hakkıyla faydalanmaktadır."

Köhne atölyemde tam on dört sene zihin yorarak, vücut yıpratarak ortaya koymaya çalıştığım keşif ve buluşlarımın benden sonra mükemmelleştirilerek bu şekilde insanlık âlemine büyük büyük hizmetler ettiğine dair verdiği bilgileri, bu yolda harcamış olduğum emeğin bir manevi ödülü saydığım sırada Tahir Bey kolumdan tutarak, "Gel de inzivaya çekilip gönlünün taşarak isyan ettiği zamanlarda saçmaladığın yakınmaları da sana okuttururayım," deyip o büyük salonun kubbesi altında tam orta yerde özenle yapılmış olan bir camekân içinde şık, güzel mukavvalara yapıştırılmış ve her biri hakkında üzerlerine gerekli bilgiler eklenmiş olan ötesi berisi kirli, lekeli, yazılmış, tekrar bozulmuş, düzeltilmiş birtakım dağınık sayfaları bana gösterdi.

İlk bakışta yazıların benim yazılarım olduğunu tanı-

dım. Etrafıma baktım. Öteye beriye asılmış daha pek çok levhalar bulunduğunu görerek hayret ettim. Önce camekânda ön sırada bulunan levhadaki, amber kabuğu özsuyundan mürekkep çıkarmak usulünü keşfettiğim 1906 senesi Eylül'ünün yirmi altıncı günü söylemiş olduğum şu şiiri okudum:

Pek muhterem arzum vardı: Cinsime hizmet
Olsaydı bir aracı
Dertlere saldım bütün zamanımı heyhat
Göstermedi ayna
Arzum büyük ama kimseye söyleyemem
Tedbirimi takdir eden yok
Gece gündüz dürüstçe, temiz kalple çalıştım
Her fenne bulaştım
Her işte çalıştıkça uygun bir fikir aldım
Tek başıma kaldım
Öfke bürüdü, bedenime kınama ateşi düştü
Gittikçe tutuştu
Netsem ve ne yapsam buna yok çare ve tedbir
Düştüm feleğin talihsizlik pençesine yandım
Her renge boyandım
Bendeki bu genişleme, ilerleme sevgisi
Hapsoldu da kaldı
Sabreyle Nazım, gelecek bunun gerçekleşeceği gün
Sabrın sonu şereflidir

Biraz daha ileri gittik. Tahir Bey haykırarak, "Nazım, şu tarihi de oku," dedi.

Levhaya dikkat ettim. 1903 senesi Temmuz'unun üçüncü günü "Bir Kara Günüm" başlığı altında yazılmış olan şu beyitleri içeriyordu:

Ey halkım ah! Bana yardım et!
Düştüm bıkkınlık kervanına, oldum berbat
Günahlarımla, hatalarımla senden mahcubum
Tutmadım dost sözünü akıldan uzağım.
Hep tersine döndü kara bahtım
Hep boşuna gitti ah edip ağlayışlarım
Servetim varken kaldım çaresiz
Düşman ellerinde parça parça oldum
Bu kadar dostlar içinde yazık, bir kimse!
Bir Nazım'ın koşmadılar yardımına!

Bunları okuyunca vaktiyle yaşamış olduğum o uğursuz günün hazin görüntüsü derhal gözümün önünde canlandı. Sinirlerim titremeye başladı. Gözlerim yaşardı.

Benim bu halimi gören Tahir, "Keşke seni bugün buraya getirmeseydim! Senden evvel buraya her ne vakit geldiysem şu tarihleri ve altlarındaki yakınmaları okudukça sabır ve metanetinden dolayı hakkında kalben büyük bir saygı besliyordum. Bugünse bu tarihlere bakıp da böyle ağladığını görünce kadınlar gibi zayıf kalpli, âciz bir mahluk olduğunu düşünüyorum, gözümdeki değerin düşüyor," deyince ben hemen gözlerimin yaşlarını silerek, "Tahir, evvelkisinden bir gün sonra yazılmış olan şu beyitlere bak da insaf et. İçinde bulunduğum o günleri düşün de beni mazur gör," deyip şu beyitleri okumaya başladım:

Gam zindanında kaldım
Felaket deryasına daldım eyvah!
Yaşlı gözlerimden akıyor kanlı yaşım
Sıkıntı ve eziyet cehenneminde ağrır başım
Ateş ciğere düştü, içim yandı
Gönlüm soğudu, hüzün ve keder zihnimi sardı
Vicdan azapları bedenimi üzdü
Dünya hevesi ta temelinden kesildi

Sabrım yakıyor bağrımı ışıklar saçarak
Düşmanların hakaret ettiği işte bu bir can
Namusumu rehin vererek çareme baktım
Kılıçların hedefi olduğumu gördüm de ne kaçtım
Nazım, bu sıkıntı ve eziyetlere üzülme
Kaderle gelen kısmete razı ol, ezilme.

Yukarıdaki beyitleri bu şekilde okuduktan sonra arkadaşıma, "Ey Tahir Bey! Sen bu sözleri ihtimal ki veresiye dinlersin. Yahut da feci bir hikâyeyi işittiğin zaman duyduğun üzüntü kadar üzülürsün. Fakat ya ben! Ya ben! Benimki öyle mi ya? Sen hatırla o günü ki kimya atölyemde herkes şen, neşeli, sevinçli bir haldeyken ben haziran ayının yakıcı, boğucu harareti içinde ellerim, yüzüm, üstüm başım türlü renklerle boyanmış olduğu, alnımdan şırıl şırıl terler aktığı ve gönlümün de hiçbir şeyle teselli olmadığı bir sırada gözlerimden yağmur gibi akan yaşlarla seni de üzerek ağlatmıştım; işte 1906 senesi Temmuz'unun dördüncü gününe denk gelen o uğursuz günün o dakikasını bir kere hatırla: Feleğe karşı birçok yakınmaları dile getirdikten sonra okumak üzere sana verdiğim kenarı kırmızı lekeli bir kâğıt üzerindeki şu beyitleri de bir kere gözden geçirelim:

Ne kusurumu gördün ki felek bana bu kastın?
Bu namus elbisesinin içinde beni ezdin
Baktımsa cihan zevkine bin yaralarım var
Davasına şahit bire bin feryatlarım var
Küstüm feleğin bu kadar korkunç tehlikesinden
Geçti bu gönül dalgalı denizin eleğinden
Zaman içinde baki kalsın bu sıkıntım
Yandım bu cefa âleminde harabım
İnsaf diye feryada gelir gamlı bülbül
Dert ehline yok mu acaba mümkün olan bir çare?"

Bu beyitleri de okuduktan sonra gözüme çarpan uzun ve iki katlı kâğıdın bulunduğu levhanın önüne gittim. Tahir Bey'i de çağırarak işte bu da "Hasbıhalim" deyip aşağıdaki şiiri okumaya başladım:

Yandı! Ne cefa çekti bu bedenim!
Bildirmek olur mu yabancılara halim?
Feryat ederim felek elinden
Acıma ateşiyle yandı canım
Ten hasta, ciğer de ateşli
Gönlüm karışık, olmuş al kan
Yolladı felek beni bu diyara
Hüner pazarına attı pek avare
Meyletti gönül bu iltifata
Gittikçe bağımlılık arttı
Fırsat düşürüp etti esir ve köle
Akran benden vefayı kesti
Talihsizlik ki geldi sam yeli esti
Her nerede hakikatli dost ararsam
Nefret ederim ikiyüzlülüğünü sezersem
Tatlı yerdim acı yutardım
Günden güne derdim arttırırdım
Her an artardı azabım
Dünya daralır olur mezarım
Gel gör felek bendeki bozgunu
Daha içmekteyim ayrılığın acı zehrini
Ruhum hasta, gönlüm üzüntülü
Nefretlere layık bu kırık baş
Bu fırtınada gemim ve ben denizde
Her gün yine artar bela tufanında
Netsem ve ne yapsam bu ölümlü dünyada?
Rahat olayım dünyada ahirette
Tutmak dilerim mürşidimin öğüdünü
Kursun yine ruhumun düzenini

Ben cümle kusurlarımı itiraf ettim ilahi!
Düşmüşlere merhametin çoktur ilahi!
Yarab! Büyük, benim ağır günahım
Bu yük bendeyken kalır mı hüsn-i halim?
Yarab! Yardım denizinden lütfet

Bu beyitleri de okuduktan sonra Tahir elimi tutup yüzüme bakarak dedi ki:

"Aklımdan ne geçiyor biliyor musun?"

"Hayır."

"Nazım, seninle beraber yaşadığımız günlerin şahidi benim. Ben şahidim ki sende fevkalade bir hal yoktur. Ancak takdire şayan bir meziyetin vardır ki o da gözünü diktiğin gaye her ne olursa olsun, o gayeye ulaşmak için asla bir tarafa sapmayıp bütün varlığınla çalışmaktan ibarettir. Bugün ben de anlıyorum ki tuttukları yoldan ayrılmayanlar, gerçi zamanın türlü kederlerine kapılıp bir perişanlık içinde hayatlarını geçiriyorlar fakat diğer taraftan da, sebatının ödülü olarak, mutlu talihi ona görmediği ve anlamadığı mutluluk kapılarını açmakta kusur etmiyor. Nazım, sen bu dünyada düşkünlük, kahır ve sıkıntı içinde durmayıp çalışarak ömür geçirdin. Fakat şunu da insaflıca itiraf etmeliyiz ki bu emek ve gayretinin ödülünü şu yüksek âlemde kadrin, kıymetin bilinmek, iyi anılmış olmak şeklinde alıyorsun. İyi bilmelisin ki bu senin için büyük bir şeref, bir nimettir.

Evet, ben açık söylerim; eğer zorluk ve sıkıntılara düşmeyerek bir bakıma rahat olmuş olsaydık bu kadar nimetlere kavuşamazdık. Teşekkür et, memnun ol ki talihsizliğin çileleri saydığın o zorluk, sıkıntı âlemi sana böyle bir ödül hazırlamış oldu.

Öteden beri maddeten takip edegeldiğin mesleklerde karşına çıkan her türlü zorluğa rağmen parasız, yardımsız olarak yorulmak bilmeyen inatçı bir çalışkanlıkla

durmayıp çalıştın. Gerçi bu çalışmanın ödülünü para kazanmak, kendine refah sağlamak biçiminde alamadın. Fakat şurasını şükranla anmaktan asla geri durmamalısın ki senden sonra gelenlere yadigâr olarak bıraktığın faydalı eserler insanın sırf kendi mutluluğunu sağlamaya yarayan birçok servet ve zenginlikten yüz bin kat hayırlıdır.

İnsanlara hizmet için malınla, bedeninle gece gündüz çalışarak hayatını tüketen bir kimse ile kazandığı parayı kendine ayırmış olanlar gerek Allah nezdinde, gerek insanların gözünde eşit midir? Elbette değildir.

Haydi birader, artık biz buradan gidelim, zira bu camekânlarda sergilenen yazılarını böyle birer birer okuyarak geçen on dört senelik hayatının üzüntülerini burada tazelemek iyi bir şey olmayacak. Şimdilik gidelim de diğer bir gün yine gelir enine boyuna inceleriz."

"Peki kardeşim, gidelim, gidelim ama asıl merak ettiğim bir şey var ki onu anlamak isterim: Siz demin haklı bir söz söylediniz, dediniz ki: 'Nazım, sende bir fevkalade hal yoktur. Yalnız bir meziyetin vardır ki o da gözünü diktiğin gaye her ne olursa olsun, ona ulaşmak için bütün varlığınla çalışmaktan ibarettir.'

Bu sözünüzü gayetle kabul ederim. Gerçek de sizin söylediğiniz ve benim de itiraf ettiğim gibidir. Ancak tam on dört senelik hayatım düşkünlük içinde çalışıp çabalayarak geçmiş olduğu sürece toplumdan bir kişi çıkıp da ne fikrimi, ne tuttuğum yolu zerre kadar takdire tenezzül etmemiş olduğu halde bu kadar gelişmiş olan bu ileri âlemde takdire, övgüye layık hiçbir şeyimiz yokken nasıl olmuş da hakkımda bu kadar lütufları, nimetleri, şerefleri reva görmüşler?"

Tahir Bey gülerek şöyle cevap verdi:

"Bu sorunuz iki şekilde yorumlanabilir: Ya bizim içinde yaşadığımız karışık, bulaşık, kirli âlemde ilerlemeye hiç kimse rağbet etmediği için zamanımızın tarihini

büsbütün esersiz, gayretsiz ve bizi büsbütün vatanı umursamaz göstermek için o zamana ait ne bulmuşlarsa toplamışlar ve toplananlar arasında senin de kırık dökük makinelerini, alet ve edevatını, çanak ve çömleklerini toplayarak burasını tarihi bir müze haline koymuşlardır veyahut da buluşlarınızın ürünü olan eksik şeylerin bu ilerleme asrına layık olarak eksiklerini tamamlayıp faydalandıklarından ve değerbilirliklerinden dolayı hakkında bu kadar büyük lütuflarda bulunmuşlardır.

Biraz evvel de söylediğim gibi buluşlarınızın çoğunu üretmek için büyük büyük fabrikalar kurulmuş olmasına bakarak bu ileri âlemde gördüğün lütufların sebebi ikinci nokta olmak gerektir." Tam oradan ayrılacağımız zaman Tahir Bey, "Nazım gel, bak. Şu camekândaki sayfalar arasında bu ufak parçaya daha çok önem vermiş olmalılar ki özel bir sehpaya yerleştirmişler. Şunu da okuyalım da öyle gidelim," dedi. Gittik. Kâğıdın üzerinde şu beyitler yazılıydı:

EMEK
Bu fırtınada mahir olup kendini kurtar
Yardım sana sendendir, ona dayanıp git
Dünyaya gelen insana ilerleme gerek ancak
Milletle çalış, sen de vatan sadıkı ol git.
Aç gözlerini başkalarından yardım isteme
Sen başkalarına yardım rehberi olarak git.

Bunun ardından dikkatimi yanındaki diğer bir şiire çekti. Baktım. Edirne'nin düşüşü hakkında söylemiş olduğum beyitlerdi:

Yetişir kulağıma bin çığlık
Kalbimi sıkıntı kaplar
Bizi takip ediyor kader oku

Yağıyor coşkun bela seli
Kaplıyor manzaramı kanlı elem
Ayrılışın etti beni böyle verem
Ömrümüz gece gündüz matem
Yaşanılmaz, bu ne pis âlem!

Bunu da okuduktan sonra o daireden çıkıp bir koridoru takip etmeye başladık. Elektrik ışıkları her tarafı gündüz gibi aydınlatıyordu, koridorların bazı girintili yerlerine konmuş kanepeler göze çarpıyordu. Pek yorulduğumdan oturup biraz dinlenmek istiyordum. Tahir Bey'e dedim ki:

"Acaba bu kanepelere oturmak yasak mı?"

"Mademki buralara kanepe konulmuştur, elbette oturmaya da müsaade edilmiştir."

Bir kanepeye yan yana oturduk. Etrafa göz gezdirirken bir zatın bize doğru gelmekte olduğunu gördüm. O zat bize yaklaştıkta selam vererek:

"Rahatınıza bakınız. Bir emriniz olup olmadığını anlamaya geldim."

Ben cevap verdim:

"İçeride ayak üzerinde çok durduk da burada biraz dinlenmek için oturduk..." sözünü işitince bize bir defter uzattı. Tahir Bey defteri alıp üzerine bir şeyler yazdıktan sonra bana uzattı, ben de önceden polisin bana verdiği 12, 45, 32, 63 rakamlarını ilgili yere yazdım. İmza hanesine de "Molla Davutzade Mustafa Nazım" diye imza koydum. Defteri memura verdim. Memur defteri arka cebine koyduktan sonra yüzüme dikkatli dikkatli bakıp, "Galiba siz İstanbul'a yeni gelmiş bir yabancı olmalısınız. Bu keşfimi keramete yormayınız. Çünkü yüzünüzden yorgun ve yabancı olduğunuz anlaşılıyor," deyince ben, "Evet," dedim, "iyi keşfettiniz, İstanbul'a yeni geldim."

"İki dakika kadar benimle konuşmak lütfunda bulunur musunuz?"

"Memnuniyetle."

Tebessüm ederek: "Ben Asya Muhafazakâr Cemiyeti'nin propagandacısıyım," deyip memur bize iki kart verdi. Kartın üzerinde şu ibare yazılıydı: "On Beşinci Fırka. Asya Muhafazakâr Cemiyeti. Bir buçuk milyon üyeye ve elli milyon lira yedek akçeye sahiptir. Cemiyet ortaya koyduğu yirmi dört teklifi bütün varlığıyla savunur. Cemiyetimize katılanların geçimleri sağlanır. Ancak katılmak için binden yukarı emniyet ve itimat numarasına sahip olmak şarttır."

Kartın üzerindeki yazıları buraya kadar okuduğum zaman memur, "Efendim, program sizde kalsın da sonra okursunuz. Partimizin üç gün evvel yapmış olduğu bir mitingi izlemek isterseniz, buyurunuz görünüz..." deyip cebinden bir saat büyüklüğünde madenî beyaz bir şey çıkarıp kurduktan sonra bana uzattı ve, "Bakınız," dedi. O şeyi aldım. İçinde bir çağlayanın uzaktan gelen sesini andırır bir ses geliyordu. Alete oranla kalın ve dürbün gibi camlı bir kulpu vardı. Onun karşısında küçük delikli bir düğme olduğunu gördüm. Bu defa o deliği gözüme getirdim. Önce bir şey anlamadım. Fakat birkaç saniye sonra büyük bir hayret içinde kaldım çünkü ancak bir cep saati kadar küçük bir şey olan bu alet bana başka bir âlem gösteriyordu.

Yüz binlerce insan, hepsinin de göğüslerinde birer yeşil rozet bulunduğu halde gayet geniş bir meydanlıkta toplanmışlar. Meydanlığın birçok yerlerindeki kürsülere birtakım hatipler çıkmışlar. Ahaliye hararetli hararetli nutuklar söylüyorlar ve ahali de sanki tepeden tırnağa kadar kulak kesilmiş oldukları halde konuşmaları dinliyorlardı.

Elimdeki alet gerek nutuk söyleyenlerin ve gerek ahaliden hareket edenlerin hal ve hareketlerini de gösteriyor-

du. Bir taraftan o büyük topluluğu inceliyor, diğer taraftan da bu aletin nasıl bir şey olduğunu düşünüyordum. Kendi kendime şöyle bir şey olabilmesi gerektiğine karar verdim:

"Bu alet önceden gördüğümüz sinematograf makinelerinin en son derece geliştirilmişi olacak. Aletin içinde saat gibi işleyen makine, şeridi açıp gösterdikten sonra başka bir silindire kendi kendine sarılıyor. Bu bundan başka bir şey değildir," deyip fen ve sanatın bu derece ilerlemesine hayret ettim.

Meydanlıktaki kürsüler üzerinde konuşan on beşi aşkın hatip de güya söyleyecekleri sözler için birer makine gibi kurulmuşlar da söylüyorlarmış gibi on beşinin de hal ve hareketleri birbirine benziyordu. Hepsi de başlarına toplanan ahaliye telkin edecekleri noktayı telkine son derece gayret ediyorlardı.

Hatiplerin sözleri hep bir anda bitti. Elleri yukarı kalkar kalkmaz ahalinin çoğunluğu el çırparak kendilerini üç defa alkışladı. İçlerinden alkışlamayanlar hatiplere birer kâğıt fırlattılar. Buna da kendi kendime şöyle mana verdim:

"Anlaşılan önceden cemiyetin programı kendilerine dağıtılmış olmalı ki programdaki ayrıntıları anlamak için gelenler veyahut bu cemiyetin takip ettiği yolu takdir etmeyenler ellerindeki programları yüzlerine karşı atarak hatipleri aşağılamak istiyorlar."

Ahalinin büyük kısmı dağılmaya başladı. O sırada boyunlarında önlerine doğru birer tabela asılmış bulunan birkaç kimse ahalinin arasında dolaşmaya başladı. Bu tabelaların üzerine konulmuş bulunan birer makine kolları o kimseler tarafından çevrildikçe etrafa katlanmış kâğıtlar atıyor ve ahali de bu kâğıtları kapış kapış kapışıyordu. Kâğıtları kapışanlar hemen açıp okuyarak kurşunkalemle üzerlerine bir şey yazdıktan sonra imzalarını koyup tekrar katlayarak hep bir tarafa doğru gidiyorlardı.

Gittikleri tarafa baktım: Seçim sandıkları gibi sırayla konulmuş olan sandıkların başına giderek kâğıtları atıyorlardı. Bu iş o kadar düzenli bir şekilde yapılıyordu ki ahali güya kurulmuş bir makine gibi kimseye engel olmaksızın oradaki görevlerini güzelce yerine getiriyordu.

Tam o sıradaydı ki elimdeki makine durdu. Ben de makineyi gözümden ayırıp memura iade ettim. Memur tekrar kurarak makineyi bu defa Tahir Bey'e verdi. Tahir Bey bakmaya başladı. Ben memura dedim ki:

"Başarılı olacağınıza emin misiniz?"

"Hayatımız kadar eminiz. Çünkü hak bizim elimizde olduktan sonra kazanacağımıza hiç şüphe yoktur. Muhaliflerin bu konudaki iddiaları hem haksız hem de kanıtları pek zayıftır. Allah'ın yardımıyla biz davamızı kazanarak bütün Asya kavimlerini eninde sonunda birleştirip yekpare bir bütün haline koyacağız.

Beş gün önce muhaliflerimizle konuşarak bir genel meclisin kurulması kararlaştırılmıştı. Bu mecliste taraflar dayanak noktalarını ve savunma haklarını dile getirdi. Tarafların hedefleri anlaşıldıktan sonra bizim taraf takip ettiği gayenin milli servete milyarlarla lira kazandıracağını ve insan haklarını daha fazla koruyacağını birçok ikna edici kanıt ve sağlam belgeler ortaya koyarak ispat etti."

Bunun üzerine ben, "Bu genel meclis ne gibi kişilerden oluşuyordu?" sorusunu sordum.

Cevaben dedi ki:

"İnsan Haklarını Savunma Cemiyeti üyeleriyle muhalif parti üyelerinden. Efendim, asıl bu İnsan Haklarını Savunma Cemiyeti çeşitli kavimlerin ileri gelenlerinden oluşmaktadır. Milletler, kavimler, şirketler, kurumlar, fertler arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktığında cemiyetin büyük salonunda üyelerden ve aralarında anlaşmazlık ortaya çıkan kişilerden oluşan bir genel meclis toplanır. Taraflar bakış açılarını açıklarlar, birbirlerine karşı savunur-

lar. Bu açıklamalar ve savunmalar tutanağa geçirilir. Bu esnada meclis dışarıdan gelip de genel hukuk adına söz söyleyen kişileri de dinler. Sonra tutanaklar okunur. Her savunma hakkındaki düşüncelerini, görüşlerini, meclis üyeleri kendi muhakemelerine, tecrübelerine ve mevcut örneklere dayanarak önlerindeki kâğıtlara yazarlar. Ardından bu görüşler de okunur. Bu şekilde incelemeye alınan herhangi bir meselenin hakikati, bir itiraz kabul etmeyecek derecede incelenerek elekten geçirilmişçesine saf, pak bir halde meydana çıkarılır."

Memur sözü bu noktaya getirdikten sonra sol kolunun tam pazısı hizasında uygun bir yere yerleştirilmiş olan bir cepteki saate baktı. Bunu görünce sordum:

"Saatiniz alaturka mı alafranga mı?"

"Alaturka, alafranga dediğinizden anlaşılıyor ki bunların her ikisi de ayrı ayrı hesaplara dayanan birer saat olacak. Halbuki şimdi bizce öyle farklı hesaplara dayanan saatler yoktur. İnsan Haklarını Savunma Cemiyeti vaktiyle dili, saatleri, tarihleri, geçinme yollarını, edebi, terbiyeyi kısacası insanlara gerekli olan her şeyi inceden inceye inceledikten sonra her şeyin en iyisini almış ve gerisini kesin olarak reddetmiştir. Onun için biz saat hesabını hep bir biliriz. Bu memlekette başka hesap, başka saat yoktur. Herkes bu usule uymaktadır."

"Bu İnsan Haklarını Savunma Cemiyeti nasıl kurulmuştur?

Saatine bakarak:

"Arkadaşımı değiştirip vazifesini üstlenmeme daha yedi dakika var. Vaktim gelene kadar kadar bu konuda size bilgi verebilirim. Efendim, Osmanlıları sonunda uyandıran Rumeli'de pek kanlı çarpışmalar gerçekleşmiş. O zaman pek kuvvetli olan Avrupa'nın büyük devletlerinin teşvik ve yardımlarıyla birleşen dört küçük Balkan hükümeti Osmanlılar üzerine hep birden hücum etmişler ve

iki taraftan da pek çok kayıplar olduktan sonra nihayet Osmanlılar mağlup olmuşlar. Esasen asırlardan beri Avrupalıların çeviregeldikleri dolapların sonucu olarak Osmanlılar her yönden kaybede ede pek zayıf düşmüş olduklarından son Balkan savaşının böyle bir mağlubiyetle sonuçlanacağı zaten ortadaymış.

O zaman her partiye üye vatanseverlerden elli kişi Osmanlıların bu perişanlığını dikkate alarak hep birlikte Issız Ada olarak bilinen ve üzerinde insan yaşamayan büyük bir adaya gitmişler. Bu elli kişi birçok servet sahibinin yardımları sayesinde o adada çalışmaya başlamışlar. Her şeyden evvel insan hayatının gelişme yolundaki örneklerini yani ileri ve medeni milletlerin ahlak, adap ve muaşeret usullerini incelemişler. Sonuçta bunların hiçbirini örnek almaya değer bulamamışlar. Hepsi çürük çıkmış.

Sonra İslam medeniyetinin esaslarını incelemeye koyulmuşlar. Nihayet insanlığın temel direğini İslam medeniyetinin yükselme yolunda bulmuşlar. İşte o noktadan başlayıp önce ahlak, adap, terbiye yönlerini düşünerek birbirleri arasında uygulamaya girişmişler. Pek az bir süre sonra kendilerinde yekpare bir terbiyenin ürünü gibi bir mükemmelliğin gerçekleştiğini görmüşler.

Ondan sonra bu heyet sanayiye atılmayı kararlaştırmışlar. Bu konuda da öncelikle demircilik, camcılık, kısacası kimya ürünü olan sanayiden birer işe girmişler. Bunun üzerine o heyet on şubeye ayrılır. Her şube birer fabrika yapar. Makinesiz, edevatsız işe başladıkları halde yavaş yavaş muhtaç oldukları alet ve edevatı kendileri hazırlarlar. O vakit İstanbul'da fen ve sanat erbabından olanlar onların bu halini haber alınca derhal kendilerine katılmaya koşarlar.

Bu kuruluşların çıkardığı herhangi bir şeyi ahali, bu adamların mülk ve millet hakkındaki bu büyük fedakâr-

lıklarını ödüllendirmek için yüksek fiyatlarla adeta kapışırcasına satın alırlar.

Bunlar bu şekilde ileri gittikçe görülen lüzum üzerine kendilerine bir de banka kurulur, yine kendilerine birtakım yararlı kuruluşlar vücuda getirilir. Bu arada gayet büyük bir atölye de inşa edilir. Bu atölyeyi gazetelerle ve benzeri duyurularla İstanbul'un her tarafında duyururlar. Bu duyurularda yeni bir şey düşünüp fikrini fiilen meydana koymak isteyen düşünürler ve sanat erbabı hiçbir masraf yapmaksızın bu atölyede çalışıp birer eser vücuda getirmeye davet edilirler. Bu şekilde çalışa çalışa Issız Ada'nın her tarafı adeta bir ilerleme numunesi halini alır.

Adanın bu şekilde günden güne ilerlediğini gören İstanbul ahalisi dalga dalga adaya taşınmaya başlarlar. Adanın gezinti yeri değil ilerleme numunesi olan bir yer olduğunu dikkate alan girişimciler adaya özel bir kanun yapar. Bu kanun gereğince adaya gelecek olanlar önce okula gidip ahlak, adap dersi alarak diploma aldıktan sonra adada oturabileceklerdir.

Bunun üzerine bir süre adaya gelenler biraz azalır. Fakat bu gelenlerin maddi ve manevi pek büyük fayda sağlamakta olduklarını gören İstanbul ve taşra ahalisi, ahlak dersi alarak faydalanmak için yine adaya hücuma başlarlar. Ahalideki bu arzu ve hücum artık adayı bir insan yığını haline koyar.

Girişimci heyet buna da bir çare düşünür: Adadaki fabrikalarda çalışıp sanatını ileri götürerek usta çıkanlara yahut aklını kullanıp bir şey icat edenlere sermaye verip atölye açmaya karar verirler.

Heyet bu kararı yürürlüğe koyduktan az bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin her tarafında herkes bu yenilik ve ilerleme âlemi için büyük bir samimiyet, büyük bir sevgi beslemeye başlar. Az zaman zarfında adadaki

fabrikaların işleri, ticaretleri, kazançları günden güne artarak her biri önemli birer ticarethane olur.

Evvelce adayı seçen kurucular her fen, her sanat, her ticaret erbabından birçok kişi de getirip okullar kurarak pek değerli, hünerli adamlar yetiştirirler. Nihayet adayı öyle hale getirirler ki ada İslam medeniyetinin gelişimine güzel bir numune olur.

O sırada patlak veren bir genel savaş sebebiyle Avrupa'nın ilişki zinciri ve birliği bozulur. Avrupa'yı bir felaket tufanı kaplar. Avrupa o âna kadar yükselmiş olduğu başarı zirvesinden düşkünlük kuyusuna düşerek darmadağın olmak tehlikesi karşısında çırpınıp durmaktayken, üç sene zarfında adanın ahlak, terbiye, iyi geçinme, sanat, fen, ticaret, ziraat şubeleri pek çok önemli adam yetiştirdiğinden o zaman hükümet de ada ilericilerinin vatanseverlik ve gayret hislerini takdir eder, hükümetin bu takdirini gören bütün Osmanlı ahalisi artık adalılara fevkalade güven duyarlar.

Eskiden hükümet iç ticaretin ilerlemesi için önemli bir para borç almış ve fakat bu işte esaslı bir usul izlenmemesi yüzünden bu paranın büyük kısmı bankalarda kalmış olduğundan hükümetin bu parayı ticaret yapmak isteyenlere zincirleme kefillikle borç vereceğini ilan etmesi üzerine adalıların çoğu hemen İstanbul'a koşup her biri hükümetten gereği kadar para borç alarak bir ticarethane kurmuşlar.

Hükümet bu işlemlerin denetimini oluşturduğu işlem denetim komisyonlarına bırakmış olduğundan, bu komisyonlar her altı ayda bir, her ticarethanenin altı aylık işlemlerini denetleyerek sene sonunda yapılan bilançolarda beyan edilen kârın ancak yüzde beşini alarak ticarethanelerin borcunu kapattırır.

Asırlardan beri haksızlık, adaletsizlik, muhtaçlık, yoksulluk ateşleri içinde yanmış, kavrulmuş olan Türk

milletinin fertlerinin, sadakat, doğruluk, çalışma ve gayretle ortaya çıktığını görür görmez hep bu nokta üzerinde birliğe varmayı kararlaştırarak artık vatanın ilerlemesi ve yükselmesi uğrunda son derece gayretle çalışmaya başlarlar.

İşte bugün hayretle gördüğünüz bu ileri eserlerin temeli bu şekilde meydana gelmiştir."

Memur tekrar kolundaki saate bakarak dedi ki:

"Tam beş buçuk dakika geçti. Daha bir buçuk dakika vaktim var."

"Saatiniz yerli fabrikaların ürünü mü?"

Bu sorum üzerine memur kolundan saatini çıkarıp gösterdi. Dikkat ettim: Saatin kenarında "Osmanlı Saat Fabrikası" yazılı olduğunu gördüm. Dedim ki:

"İşlemesi nasıl? Doğru gidiyor mu?"

Yüzüme bakarak:

"Kırılmadıktan, düzenli olarak kurulduktan sonra işlemeyen, doğru gitmeyen saat olur mu? Bu saatlerin pek çok çeşidi vardır. Zemberekleriyle zincirlerinden başka çarkları ve diğer aletleri hep billur gibi sert bir madenden dökülmüş olduğundan bu saatler bir kazaya uğramazsa kesinlikle bozulmaz. İleri, geri de gitmez. Düzenli olarak işler. Bu saat ayda bir defa kurulur. Görüyorsunuz ki saatin bu tarafı yelkovanla akrebin bulunduğu minesidir." Çevirerek: "Bu tarafında da birtakım küçük küçük harfler ve aralarında da rakamlar vardır. Bir program dahilinde olan her günkü işlerimi sabahları kalkınca bu harfler ve rakamlar ile belirlerim. İşimin vakti harflerin sonundaki rakamlara geldiği zaman içindeki çalmaya başlar. Bundan anlarım ki programımda belirlediğim işin vakti gelmiştir. Hemen işime sarılırım. Yirmi dört saat içinde ne kadar işim varsa vakitleri geldiği zaman bu saatim bana hatırlatır. Ben de bu saat sayesinde kurulmuş bir makine gibi düzenli olarak işlerim." Bu anda elimdeki saat elektrik

sesine benzer hafif ve tatlı bir sesle çalmaya başlayınca hemen saati cebine koyarak, "Tekrar görüşmek üzere, Allah'a emanet olunuz," deyip yanımızdan uzaklaştı.

O gittikten sonra Tahir Bey'e baktım. Derin derin düşünüyordu. Kolundan tutarak, "Azizim Tahir Bey, senin bu dalgınlığından fikren önemli bir meseleyle meşgul olduğun anlaşılıyor. Ne düşünüyorsan bana da söyle," dedim.

Tahir Bey başını kaldırıp yüzüme bakarak alaycı bir tavırla cevap verdi.

"Nazım, bu kadar mükemmel olan bu âlemin bir de kafa tamircisi olmak gerektir, gel şunu arayıp bulalım da seninle kafalarımızı tamir ettirelim. Zira kafam kahır ve dertler, sabır ve tahammüller içerisinde o kadar yıpranmış ki memurun söylediği sözleri artık kavrayamaz bir hale geldim."

Gülerek:

"Tahir, kafa tamiri felsefesini 24 Temmuz Sene 1908'de hürriyet ilan olunduğu zaman niçin düşünmedin? Eğer bunu o vakit düşünmüş olsaydın bugün varlığını haber verdiğin bu buluşu gerçeğe dönüştürerek nihayet şu gelişmiş âlemin ilerlemeleri arasında bugün kapısının üzerinde 'Feylesof Tahir Kafa Tamirathanesi' levhasını görmekle övünürdün. İşte o zaman aşırı derecede düşünerek beyin hastalığına uğramış ve kendi fikirlerince dünyayı imar etmeye çalışmakla bulanmış olanların da kafalarını tamir edip Osmanlılığı ihtimal ki tam vaktinde kurtarmış olurdun."

Bu sözüme Tahir Bey hiddetlenerek, "Nazım," dedi, "bu iğnelemenin nedenini anlayamıyorum. Yaşadığımız o aşağı âlemde iki kafayı birden tamire çalışırken ben kendi kafamı tamire muhtaç bir hale koymuştum. Esasen o zamanın delilerinin birincisi sen, ikincisi de ben değil miydik? Fakat böyle olmakta sen de ben de haklıy-

dık çünkü zamanın darbeleri arasında insanda akıl mı kalırdı fikir mi?"

"Ey Tahir! İnsaf et. Zamanın darbelerine maruz kalarak yuvarlana yuvarlana sarsılmış, elem ve kasvetle uğraşmış bulunan beynime boş yere saldırma. Tuttuğum yolda senden biraz fazla kararlı olduğumu bildiğin halde senden ödül beklerken bana hakaretle karşılık vermeye kendinde ne gibi hak buluyorsun?"

"Nazım, zihnimin böyle perişan bir zamanında sinirlerimi oynatacak konuşmalardan vazgeçmeli. Şimdi beni söyletme. Nene lazım? Her şeyi iyi tarafından gören bizim gibi aptallar gönüllerindeki pişmanlık pasını şu bulunduğumuz imkânlar âleminde gözyaşlarıyla yıkarlar. Nazım, şunu iyi bilmelisin ki istediğimiz gibi yiyip içmek, giyip gezmek için gördüğümüz her şeye sessiz kalmak alçaklığını seçişimizin insanlığa yakışır bir yol olmadığını işte bu ileri âlem kafalarımıza vurarak gösteriyor. Öldükten sonra da bir sessizlik âlemi olacak olan mezarlarımızı bu âlemde yaşayanlar 'Vatanlarının kurtuluşunu kötülük uğruna satanların mezarıdır,' diye gösterecekleridir."

"Tahir, böyle ateşli bir hiddetle hücum ederek beni azarlamakta ne mana var? Sen onu git de medeniyet savunucularına söyle. Birtakım karanlık fikirlerle kendi hesaplarına âlemi imar etmeye çalışanlar, şimdi imar etmek üzere yıktıkları şehirlerin harabelerinde duruyorlar. Fakat Tahir, senin gönlünle dilin arasında ne kadar da ayrılık var? Gönlün hakkımda iyi düşünürken dilin yüzüme karşı ateş püskürüyor. Gönlünde yumuşak bir merhamet, dilinde ise şefkatli bir zulüm eseri görülüyor. Birbirine zıt olan bu iki ateşi bir vücutta nasıl saklıyorsun?"

"Nazım, hele sen şu beyti dinle:

İlacın kâr eder mi? Yanar kalbimde yarası
Ki yanmış ayrılık kederiyle vatanımın otağı"

"Şimdi de şairane mi konuşacağız? Öyleyse sen de dinle:

Derdini açma sakın, sakla derdin
Dert senin, bilmesin başkası elemin
Derdine doktor ara kendinden
Vicdana yoktur ilaç doktordan"

Tahir:

Ey gafil! Uyan, bak şu cihanın haline bir kere
Dindar gözükür pis işlerde bazen
Fiilinden büyük günahlar görünür içinde iyi adam
Mümkün mü her haliyle keşfoluna insan?

Ben:

Dünyada misafirliğimiz kaç gün içindir?
Dünyaya gelip gitmemiz niçindir?
Sözüm sanadır düşünce ortağım, dostum
Gayret ateşi var ki o insanlık içindir
İnsan ömrünün devrini tamamlar âlem
Devrince kazan her iki dünyalar içindir
Sen aklına yol ver çıkasın gaflet ilinden
Dünya zevkleri bir sürü ahmaklar içindir
İnsana yakışmaz ola laf ile kilitli
Gayretle çalış ki bu cihan gayretin içindir

Bu sözümden Tahir gücendi. "Nazım," dedi, "ya sözlerime bilgece cevap vermeli yahut da cahilliğini, kusurunu itiraf etmelisin."

"Tahir, sen ne kadar gururlusun? İnsanlık görevinin, milli ve dinî hislerin nefsin arzuları nedeniyle hor görüldüğü o uğursuz zamanlarda bu kıvrak dilini arı mı sokmuştu ki bu ateşli sözlerini dost ve düşmandan saklıyordun?"

"Nazım, bu gelişmiş âlemi gördükten ve insanlığın gayesini anladıktan sonra sen beni hâlâ eski tavırda mı görmek ümidinde bulunuyorsun?"

"Fikirlerini bir kıvılcım ateşiyle alevlendirmek, tabiatının dışında, kendine ve diğer insanlara karşı isyan eden o tavrını hırs ve hiddete kaydırmak zannedersem hayaline silah çekmek demektir."

"Azizim, senin dilin değil hemen işlerin ve sözlerin keskin olsun! Yoksa iyi bilmelisin ki çektiğimiz şu tedavisi mümkün olmayan dertler hep tedbirsizliğimizden ileri gelmiştir. Fakat ne yazık ki işlediğimiz o büyük hataları bu defa şehitlerimizin kanlı kefenleriyle örttük. Din düşmanlarımızın vereceği rahatlık nimetine aldandık. Kötülükle iyiliği bir araya getirmeye çalıştık. Toplum için fedakârlık edenleri hor gördük. Şimdi mezarcı kulübesinde oturup ağlayanlar gibi bir köşeye çekilip de pişmanlık gözyaşları dökmenin yahut hırs ve öfkeyle sürekli ağlamanın hiçbir fayda vermeyeceğini ve bunun dünya ve ahirette affolunamayacak bir kabahat olduğunu senin benden iyi bilmen lazım gelir."

"Bilirsin ki biz gayet mert bir kavmin evladıyız. Mert olanlar, tuttukları yolu, görüşlerini son dakikaya kadar savunur ve korurlar. Biz feleğin kara talihinin intikamından şimdilik kurtulup yeni bir kusursuz âlemde bulunuyoruz. Biz her dakikamızı bu âlemden faydalanmaya harcayalım. Eğer biz küçük de olsa vatana, millete bir fayda sağlayabilirsek toplum içinde payımıza düşen görevi canıgönülden yerine getirmiş oluruz. Yoksa biz bu kusursuz âlemde de o uğursuz devirde olduğu gibi

birbirimizle uğraşmak iğrençliğini sürdürecek olursak bu âlemin düzenine de, içinde yaşayanlara da bir aksilik vermiş oluruz. Aklımızı başımıza toplayalım da misafir olduğumuz şu âlemde olsun misafire yaraşır ciddiyeti koruyalım ve herkesin huzur ve rahatını bozmayalım.

Unuttuk mu o zamanı ki millet gemisi, hükümet sandalı her gün bilinmez bir yerin felaket girdabına doğru sürüklenip gidiyordu. Dört Balkan hükümeti hep birden üzerimize canavarcasına saldırarak bizi yenmiş, perişan etmişti. Hatta 1913 senesi Mayıs'ının yedinci günü düşmanımız olan Yunanlıların bile acıdığı zayıf askerlerimizden iki bin kişinin bir Alman vapuruyla İstanbul'a getirilerek sedyelerle Selimiye Kışlası'na çıkarıldığını görmüştük.

Uzun zamandan beri her gün bir şekilde ortaya çıkan türlü türlü acı olayları göre göre zaten zayıflamış olan kalplerimiz bu feci manzaranın da şahidi olunca artık büsbütün ezildiğinden son derece kederlenerek mağazaya gelmiştik.

O vakit gördüğümüz o acıklı manzara bütün felaketleriyle gözümüzün önünde belirerek kendimizi bir türlü tutamayıp bir süre hararetli hararetli gözyaşı dökmüş ve mağazanın karanlık köşesini adeta bir hüzün ve keder matemhanesine çevirmiştik. O günkü sözlerimizi hatırlıyor musun? Ben sana, 'Tahir ne oluyoruz? Bu ne haldir?' dediğim zaman sen, 'Ne olacağız? Mahvolduk. Hayatın, namusun, vicdanın artık isyan edeceği bir devreye girdik,' diye cevap vermiştin. 'Dünyanın halini nasıl görüyorsun?' şeklindeki soruma cevap olarak da o günkü genel durumumuzu şöyle yorumlamıştın: 'İki sene aralıksız devam eden İtalya ve Balkan savaşları bugünlerde bir duraklamaya girmek üzeredir. Bu savaşların saçtığı ateşler, açtığı kanlı safhalar içinde yüz binlerce Müslümanın ah edip inleyerek, feryat ve figan ederek çırpındı-

ğı bir sırada medeniyet taklitçisi olan ve hırs ve intikam kurşunlarının hedefin tam merkezine isabet ettiğini gören Avrupa devletleri Osmanlıları Avrupa'dan sürüp çıkarmak için şimdiye kadar gösterdikleri gayretin ancak şimdi sonuç verdiğini büyük bir memnuniyetle görerek bu başarılarının sonuçları hakkında düzenlemiş oldukları protokolü bu kere Londra Barış Konferansı'nda mühürleyeceklerdir.'

Bunu böyle söyledikten sonra sen kanın beynine sıçramış, gözlerin yuvalarından dışarı fırlamış halde büyük bir öfkeyle ayağa kalkmıştın. Ben de sana demiştim ki:

'Tahirciğim! Eğer Avrupalılar bizi bu kadar ezmekle bırakırlarsa teşekkür edelim, bizde bu hissizlik, bu tembellik, bu duygusuzluk ve onlarda da bu intikam hırsı, bu şiddetli zulüm ve saldırganlık, bu çıkarcılık, bu adaletsizlik varken korkarım ki bizi büsbütün yok etmeye kalkışmasınlar!

1913 senesi için yazmış olduğum acıklı hutbe bizim ne kadar medeniyetsiz, duygusuz, ahlaksız, gayretsiz, uyuşuk bir millet olduğumuzu ve Avrupa'nın da ne derece vicdansız, utanmaz, adaletsiz, gaddar, zalim bulunduğunu pek güzel gösterirse de bu devrin bu kadar kanlı facialarından ne biz ibret aldık ne de Avrupa'nın üst tabakalarında büyük bir gurur ve kibirle durup etraflarına ateş püsküren düşmanlarımızın şiddetli hırslarını sakinleştirebildik.

Şimdi beş seneden beridir uğradığımız felaketlerin acı tecrübelerinden sonra bir sürecik olsun bir sükûnet devrine girmeyi dört gözle bekliyoruz. Fakat gaddar felek o süreciği bile bizden esirgiyor. Halbuki biz bu âna kadar soyulduk, kovulduk, servetsiz, dostsuz, ahbapsız, kimsesiz bir halde kaldık. Biz bu haldeyken bile insafsızlar, vicdansızlar hâlâ yakamızı bırakmıyorlar.

Ey Tahir Bey! Barış Konferansı bugün yarın Lond-

ra'da bu âna kadar döktüğümüz sıcak kanları temsil eden kırmızı mumlarıyla barışın başlangıcını imza edecek. Fakat asıl ondan sonra başımıza çıkaracakları meseleleri hiç dikkate alıyor musun?

Adalar.

Savaş tazminatı.

Genel Borçlar İdaresi.

Kurtulmalık olarak Avrupa hükümetlerine simsarlık.

Kuveyt.

Fransa'nın takip edeceği Suriye okullarıyla demiryolları.

Arapların bazı emelleri.

Borçlar nedeniyle yapılacak teklifler.

Gümrüklere yüzde dört zam.

Anadolu ve özellikle doğu vilayetleri için reformlar, Osmanlı demiryolları ve imtiyaz işleri.

Kısacası Avrupa büyük devletleri daha bunun gibi hayatımızla ilgili yirmiden fazla önemli meseleyi yirmi milyon süngüleriyle dayatıp hep bizim zararımıza olarak halledip çözmek ve her biri bizi kendi emirlerine itaat ettirerek bundan böyle esir gibi kullanmak istiyorlar.

Bir dereceye kadar ihtiyacımızı karşılamak, gerekli ıslah ve imar işlerini yapmak için muhtaç olduğumuz seksen, doksan milyon kadar lirayı nereden bulacağız?

Son derece geride kalmış olan eğitim, sanayi, ziraat ve ticaret gibi bir milletin, bir devletin yaşama sebebi olan şeyleri nasıl temin edeceğiz?

Artık ırkımıza, sinirlerimize kadar tesir etmiş olan ahlak bozukluğunu ne şekilde düzelteceğiz?

Hangi birini söyleyeyim bilmem ki... Bugün bütün bu iç ve dış meseleler karşısında ıstırap çeken, bir miskince sessizlikle tevekkül eden ve bu âna kadar işlenen büyük hataların yegâne kurbanı olan bu zavallı, âciz millet geleceğinin yirmi milyon süngünün tehdidi altında

bulunduğunu görüp dururken, Avrupalıların ellerinde birer kanlı silah bulundurdukları halde bize, 'Eğer mülkünüzü bize rehin bırakırsanız size borç para veririz!' tarzında ortaya koyacakları teklifi acaba kabul edebilecek miyiz.

Kısacası gerek iç siyasetimizin ve gerek dış siyasetimizin bugün ne halde bulunduğuna dair bundan fazla açıklama yapmaya gerek görmem, yalnız şu kadar diyebilirim ki bir gün olacak, bu millctin, bu memlckctin ilerleme ve yükselme devri gelecektir. İnsan hiçbir vakit ümitsiz olmamalıdır."

Ben sözüme bu şekilde son verdikten sonra Tahir Bey'in biraz kabarık görünen yan cebinde gözüme kitap gibi bir şey ilişti. Bunun ne olduğunu sordum. Çıkarıp elime verdiği kitap o kadar güzel ciltlenmişti ki ilk bakışta fildişinden yapılmış zarif bir muhafaza zannolunurdu.

Kitabın üzerinde kalınca harflerle yazılmış "İslam Medeniyeti Kanunu" cümlesinin altında daha ince bir yazıyla "İslam Birliği Milli Cemiyeti tarafından parasız dağıtılır" ibaresi kabartma harflerle yazılıydı.

Bazı yerlerine göz gezdirmek için kitabı açmak istedimse de bir türlü açamadım. Çünkü cildi kilitliydi. Şaşkın bir tavırla Tahir Bey'in yüzüne baktım. O gülüyordu, kitabı elimden alarak üzerindeki daire içinde bulunan ince ve küçük harfleri parmağıyla aşağı, yukarı, sağa ve sola itmesiyle kitap kendi kendine açılıverdi. Sonra bana bu daireyi göstererek dedi ki:

"Bu daireyi görüyor musun?" Dikkatle bakarak: "Elif, be, te, se, cim, ha, hı, dal, zel, re, ze, sin, şın, ayın, gayın, fe, kaf, kef, lam, mim, nun, vav, he, ye tam yirmi dört harf. Kitabı kapamak istediğiniz zaman akla gelen herhangi kelimenin harflerini parmağınızla iterek sıraya dizersiniz. Dizdiğiniz o harfler üzerine basar basmaz kitap kilitlenir. Sonra o harfleri karıştırırsınız. Kitap o harflerle

kapandığı için yine o harfler bir araya getirilmedikçe açılmaz.

Bu kitap aynı zamanda genel itibar belgeleriyle en önemli evrakın da muhafazasıdır. Üzerinde gördüğün şu 28, 5, 16, 24 benim numaralarımdır. Bu kitabı benden başka kimse açamaz. Çünkü hangi isim üzerine kapadığımı kimse bilmez."

Tahir Bey kitabı açıp bana verdi. Baş taraftaki içindekiler bölümüne şöyle bir göz gezdirdim: Kitabın Dini Kurallar, Ahlak Terbiyesi, İnsanlarla İyi Geçinme ve Görgü Adabı, Toplumsal Hayat Usulü, Kişisel Haklar, Genel İnsan Hakları, Hayvan Hakları, Hatalar, Kabahatler, Cinayetler gibi konuları içerdiğini anladım.

Tahir Bey kitabı elimden çekip alarak, "İçindekileri öyle gözden geçirmekle yahut sayfalarına şöyle bir bakmakla bu kanun hakkında bir fikir edinilemez. Burada epeyce oturup dinlendik. Kalk şimdi Hezar-ı Hoşelhan'a [Güzel Sesli Bülbül] gidelim, senin de ahbabın olan Naim Bey'le orada buluşmak için sözleşmiştik. Biraz da onunla görüşelim. Hem oralarda neler göreceksin. Sonra da gider dedeni buluruz," demekle kalkıp yürümeye başladık. Girdiğimiz büyük kapıdan çıkıp yine insan deryasına karıştık. O kadar kalabalık vardı ki adeta şaşırıyordum. Tahir Bey'e dedim ki:

"Birader! Eğer bu kalabalıkta birbirimizi kaybedersek benim için bir felaket demektir.

Bu sözüm üzerine Tahir Bey yüzüme hiddet ve hayretle karışık bir bakışla bakarak dedi ki:

"Yahu sen çocuk musun? İnsanlığın, ahlakın, vicdanın iflas etmiş olduğu bir âlemde her türlü zorluğa katlanarak yaşadığın, hayatın acı tatlı her şeyine ve sıkıntılarına göğüs gererek korkmadığın halde, baştan aşağı korkusuzluğun ve güvenin hâkim olduğu bu mükemmel âlemde neden korkuyorsun? Gördüğün şu adamlar bi-

zim nasıl bir âlemde yaşadığımızı bilseler, cahilliğimizi ve vurdumduymazlığımızı anlasalar, emin ol ki bizden korkarlar ve kaçarlardı. Nazım? Şimdi rast geleceğimiz herhangi birine Hezar-ı Hoş-elhan'ı soracağım. Dikkat et bak bize nasıl davranacak ve cevap verecek."

Gerçekten de Tahir Bey karşı taraftan gelen tanımadığı bir zatın yanına sokularak bir şey söyleyince o kişi büyük bir nezaket ve terbiye ile durarak selam verdi, sonra, "Şu köşeyi dönünüz, Rüstempaşa Mahallesi'nin Şark Sokağı levhasını görürsünüz. Oraya giriniz, Hezar-ı Hoş-elhan oradadır. Kapısının üzerinde büyük bir levha vardır. Eğer programımda bu dakika boş vaktim olsaydı sizi oraya kadar götürüp gösterirdim," dedi.

Tahir Bey teşekkür ettikten sonra yürümeye başladık. Beş-on adım gittikten sonra köşeyi döndük. Orada yan yana yirmi kadar mağaza gördüm.

Tahir Bey'e, "Biraz yavaş yürüyelim de şu mağazaları dışarıdan olsun iyice inceleyelim. Zira şimdiye kadar geçtiğimiz yollarda hiç ticarethane görmedim," dedim. Önünde durduğumuz bir mağazanın levhasını okudum. "Soğuk Yemekler Lokantası" ibaresi dikkatimi çektiğinden duvarda asılı bulunan yemek listesini gözden geçirmeye başladım. Listenin en başında çoban azığı, peynir helvası, palamut sucuğu gibi isimleri görünce Tahir Bey'e, "Bunlar nasıl yemekler?" diye sormaya mecbur oldum.

Tahir kolumdan çekerek hiddetle, "Dünya görmemiş dağ çobanları gibi her rast geldiğini durup seyretmek istersek boşuna vakit geçirmiş oluruz. Bunların şimdi sırası değil. Sonra anlatırım. Burada bir insan dakika ile iş görmeye alışmalıdır. Haydi şimdi gidip Naim Bey'i bulalım. Sonra geç kalırız," dediği için hızla yürümeye başladık. Dışardan benzeri binalardan fazla bir olağanüstülüğü olmayan Hezar-ı Hoş-elhan'ın kapısından girdik. Burası meğer bir çarşıymış, on metre yüksekliğinde üze-

ri örtülü bir caddeden ibaret olan bu çarşıdan biraz gittikten sonra bir lokantaya girdik.

Tahir Bey kapının önünde duran memura kendi kartını ve benim kartımı göstererek numaralarımızı özel defterine kaydettirdikten sonra Naim Bey'in numarasını söyleyerek bu kişinin henüz gelip gelmediğini sordu. Memur defterine bakarak iki dakika önce gelmiş olduğunu haber vermekle Tahir Bey iki misafirin gelmiş olduğunu Naim Bey'e haber verdirmeyi memurdan rica etti. Biz de içeri girdik. Daha bir yere oturmamış olduğumuz halde arkamızdan gelmiş ve bize yetişmiş olan Naim Bey meydana çıkarak, "Vay Nazım sen de mi buradasın!" deyince şaşırdım kaldım. Sarılıp hal ve hatır soruştuktan sonra üçümüz bir masanın başına oturduk. Naim Bey bana hitaben dedi ki:

"Geçen gün *Necm-i İstikbal* [Gelecek Yıldızı] gazetesini okuyordum. Birinci sayfanın birinci sütununun başında, 'Yüz binlerce müjdeler ey Osmanlı milleti! / İkbal ufkundan göründü kuyrukluyıldızımız' beytini gördüm. Altında da 18 Mayıs sene 1910 tarihi vardı. Bu gazete, 'Bu ilerleme asrının temelinin atıldığı o tarihte kuyrukluyıldızın doğduğu günden Temmuz sene 1913 tarihine kadar geçen otuz sekiz ay içinde baş göstermiş olan üzücü durumların ve nihayet birleşen Balkan hükümetlerinin hep birden üzerlerine saldırarak Rumeli kıtasını bir kan deryası haline getirmelerinin sonucu olarak, Türkler düşmüş oldukları felaket girdabının ne kadar derin ve karanlık olduğunu anlayıp dalmış bulundukları ağır gaflet uykusundan uyandılar, hemen büyük bir kararlılık ve ciddiyetle ilerleme yoluna girdiler. İşte bugün şu içinde bulunduğumuz mutlu halin yaratıcısı o felaketzede Türkler ve Osmanlılar olduğundan onlara bütün varlığımızla teşekkür borçluyuz. Ya o zaman başlarına gelen o büyük felaketlere sabır ve tahammül etmeyip de haşarılık ede-

rek birbirlerini boğmaya kalkmış olsalardı, kararlılık ve ciddiyet gösteremeyerek darmadağın olsalardı, biz bugün bu derece ilerlemeye kavuşabilecek miydik?' sorusunu sorarak 18 Mayıs sene 1910 tarihini bir iyi alamet saymış ve o tarihin şerefine uzun bir makale yazmıştı.

Görüyorsunuz ya? O zulüm ve saldırı kasırgası içinde sabır ve tahammülle yaşayarak üzerimize dört taraftan saldıran coşkun felaket ve talihsizlik selini kararlılıkla karşıladığımızı bu devrin adamları şu ileri âlemde cidden takdir ediyorlar. O vakitlerde yaptığımız hataları uyanış nedeni olduğundan dolayı affederek kıymetbilir olduklarını kanıtlıyorlar. Bu büyüklüğü gördükçe yüksek bir yere çıkıp da o felaket devrinde yaşayan, kararlılık ve medeni cesaret gösteren mağdurlardan biri de ben olduğumu sesimin çıktığı kadar bağırıp söylemek, bu kadirbilirliklerinden dolayı kendilerine alenen teşekkür etmek istiyorum."

Tahir Bey burada Naim Bey'in sözünü keserek:

"Sakın ha Naim! Öyle bir rezalet yapma. Ahlaksızlığımızın günahını tam otuz-kırk sene çektik. Hazır şu ileri âlemde geçici bir mutluluğa kavuşmuşken şimdi burada da uğursuz horoz gibi ötüp de rahatımızı bozma."

Naim: "Tahir sen ne söylüyorsun? Biz otuz-kırk sene alçaklık, kahır ve bela ateşi içinde yanarak yok olma derecesine geldikten sonra, çektiğimiz o ıstırapların ödülünü bu asrın adamlarının aldığını görüp de bize özel bir saygı göstermeleri için kendimizi onlara tanıttırmazsak herkes bize deli demez de ne der?"

Tahir: "Naim, sende hiç kan, ruh yok mu? Otuz sekiz sene baskıya boyun eğerek alçakça bir hayat geçirdik. Bu halimiz mi takdire layıktır?"

"Zulmün kuvveti mazluma itaat ettirir."

"Sen bu dünyaya zulme itaat etmek için mi geldin?"

Naim: "Zulüm galip ben ona mağlup olursam, ben ona itaat etmem de ne yaparım?"

Tahir: "Zulme itaatle alçak bir hayat yaşadığın sabit olduğu halde korkaklığını, gayretsizliğini bu asrın akıllı, gelişmiş, bilgin, aydın, pak, saf adamlarına tanıttırmak, sonra da yine de kendine saygı duyurmak için kendilerini ikiyüzlülüğe yönelterek onların o kutsal dünya görüşlerini bozdurmak gibi bir şeytanlık mı yapmak istiyorsun?"

Naim hiddetle:

"Tahir, bu kadar hakarete dayanamam. Sözünü geri al."

Tahir: "Biz rezil bir dünyanın adamları olduğumuzdan sözümü geri alırsam haysiyetime halel mi gelir zannediyorsun? İşte hem sözümü geri aldım hem de affını talep ederim."

"Anlaşıldı. Sen benimle eğleniyorsun."

Tahir ve Naim beyler arasında baş gösteren tartışma başlangıcı bu şekilde bertaraf olduktan sonra içinde bulunduğumuz lokantayı gözden geçirdim. Müşteriler defterlerinden birer kâğıt kesip üzerine bir şey yazdıktan sonra lokantanın sağ ve sol taraflarında bulunan birer dolap gibi yerlere koyuyorlar. Masa başındaki adama bir şey söylüyorlar o da masanın üzerinde bir numara arayıp buluyor. Bir işlem yapıyor. Bu işlemden anladım ki burası da evvelce Mor Koyun Süthanesi'nde gördüğüm arabacıklarla onlara numaraya göre yemek gönderiyor.

Oradan ayrıldık. Bir tatlıcı mağazasının önüne geldik. Camekânına türlü türlü tatlı ve şekerlemeler, yemişler koymuş olan burası da ev lokantası tertibindeydi. İçeride iki kişi aynı işle meşguldü.

Biraz daha ileriye gittik. Bir okuma salonunun önünde durduk. Burası da diğer mağazalar gibi büyüktü. Pek çok şeyleri dikkati çekiyordu. Bu büyük salonun ortasında uzun bir yol var. Yolun sağına, soluna ikişer basamak merdivenle çıkılıyor. İki taraftaki masalar ayrı ayrı bölmelere ayrılmış. Bu bölmelerin duvarlarına birer

kütüphane, ortalarına da birer masa konulmuş. Masaların üstüne kitaplar, hokkalar, kalemler konmuş. Birçok kimseler oturmuşlar, sessiz sedasız, evrak, gazete okuyorlardı.

Oradan da geçtik. Bir elbise mağazasının önünde durduk. Mağazanın kapısından girince her iki tarafındaki masaların üstüne birçok kumaş numuneleri konulmuş, bu numunelerin üstünde daha yüksekçe bir yere asılmış bulunan bir levhada, "Bütün kumaşlarımız fabrikalarımızın ürünüdür. Elbise ısmarlandığı andan üç saat sonra mükemmel şekilde dikilmiş, ütülenmiş, devşirilmiş olduğu halde teslim olunur," ibaresi yazılmıştı. Biraz daha yürüdük. Rüstempaşa Mahallesi'nin toplantı salonuna rast geldik. Salonun içine bakınca dedemin mahallelerdeki toplantı salonları, ihtiyar heyeti meclisleri hakkında vermiş olduğu ayrıntılı bilgiler aklıma geldi. İyice dikkat ettim: Bin kişiyi içine alabilecek derecede geniş bir daire, ortada sandalye, kanepe namına bir şey yok. Ne kadar sandalye varsa hepsi de duvarlara dayatılmış. Her sandalyenin bir yeri ve yayı olduğundan icabında düğmesine basar basmaz sandalye kendi kendine hareket ederek yerine geliyor. Üzerine oturuluyor. Kalktıktan sonra yine düğmesine basınca gidip duvara dayanıyor.

Öteye beriye birçok büyük ve siyah yazar bozar tahtaları konulmuş. Bazılarının üstünde yazılar da var. Bize yakın olan bir tahta üzerinde yazılmış bulunan şu ibareyi okumaksızın geçmedim: "Mahallemizin huzur ve rahatını bozan cambazhanenin kapatılmasına taraftar olanlar, imam efendi masasındaki onuncu tutanağı imza etsinler."

Oradan da ayrıldıktan sonra büyük bir salonun önüne geldik. Kapısının üstündeki levhada büyük harflerle "HEZAR-I HOŞ-ELHAN" ibaresi yazılıydı. Tahir Bey önde olduğu halde kapıdan pek o kadar büyük olmayan

bir salona dahil olduk. Geniş çifte merdivenlerden yukarı çıktık.

Burası aşağıki salonun üstüne rastlayan küçük bir salondu. Burada yazı ve okuma masalarıyla bir kütüphane ve etrafındaki duvarlarında camlı dolaplar vardı. Tahir Bey durarak, "Burası şemsiye, baston, muşamba ve paket gibi elde bulunan eşyanın muhafazasına mahsus bekleme salonudur. Elinde böyle bir eşyası olan şu dolapların birine koyarak kilitleyip anahtarını alır içeri girer. Sonra çıktığında açıp eşyayı aldıktan sonra anahtarı dolabın üstünde bırakır," dedi.

Tam karşımıza denk gelen iki kanatlı gayet yüksek bir kapıdan içeri girer girmez gördüğüm manzara beni şaşkınlığa, hayrete düşürdü. Burasını dille tarif etmek, kalemle anlatmak imkânsızdır. Burası adeta bir acayip âlemdi; çevresi iki bin arşın uzunluğunda, gayet yüksek ve büyük bir kubbe altında, geniş bir salonun etrafına çepeçevre, kat kat belki binlerce localar yapılmış. Her locanın içine birer masa ile dörder koltuk konulmuştu. Salonun zeminine de amfiteatr tarzında gayet şık ve güzel koltuklar sırayla konulmuştu. Gerek bu koltuklar, gerek o localardakiler hep seyircilerle dolmuştu.

Tahir Bey kapıdan girince durup, "Onuncu katta üç yüz ellinci locayı bulacağız. Bizi orada biri bekleyecektir," deyip sol tarafa doğru yürümeye başladı. Kendisini takip ettim. Locaların numaralarını gözden geçirerek üç yüz elli numaralı locayı bulduk. İçeri girdik. Bir kişi bizi karşıladı. Dikkat ettim. Karşımızda canım gibi sevdiğim ahbaplarımdan Feylesof Kâmil Bey'i görünce o kadar memnun oldum ki tarif edemem. Hemen büyük bir muhabbetle tokalaştık, kucaklaştık. Oturduk.

Hal hatır soruştuktan sonra Kâmil Bey gülerek bana hitaben, "Ee," dedi, "Nazım Efendi, nasıl bu âlemi beğendin mi?"

"Aman birader! Bu ne acayip âlemdir ki bütün aklımı, idrakimi darmadağın ediyor?"

"Yok birader, kaderin sana bahşetmiş olduğu kavrayış genişliğine böyle iftira edip durma. Bu gördüğün ilerleme bizim ilerlememizin hedefi olsa bile bu ileri âlemde yaşayanların gelişmenin en uç noktasına doğru aradıkları gayeye oranla hiç sayılır. Benim inancıma göre gördüğünüz şu ilerilik şaheserleri gelişimin sınırına varmış olmak şöyle dursun belki insanların doğuştan sahip oldukları yeteneklere göre daha başlangıç aşamasında, ilerleme merdiveninin henüz birinci basamağındadır."

"Sen ne söylüyorsun birader? Bunun bundan daha ilerisi insan gücünün üzerindedir. Affedersin ama sen hep böylesin! Hiçbir şeyi beğenmezsin. Her şeyin daha iyisi olur fikrindesin. Halbuki, 'Filozofun kendisi ıslaha muhtaçken / Kalkar aklınca ıslah etmeye âlemi' beytinden habersizsin."

Bunun üzerine Kâmil Bey'in adeta canı sıkılır gibi oldu. Yarı hiddetli bir tavırla, "Nazım," dedi, "ben fikrimde öyle bir âlem tasavvur ediyorum ki bu gördüğün âlem onun yanında pek medeniyetsiz, pek ahlaksız, pek kanunsuz, pek vahşi kalır."

"Birader, bilirim ki sen feylesofsun. Lakin bu âna kadar hiçbir feylesofun senin kadar söz söylediğini işitmedim. İhtimal ki sen feylesofluk münasebetiyle kendi hayatını da kötülüyor, ayıplıyorsun. Rica ederim birader, bu bahsi kapayalım. Sen bu âlemin âlimi olduğundan her şey senin gözünde hiç sayılabilir; fakat ben ki bu âlemin cahiliyim; her gördüğümden bir uyanış dersi almayı vicdanım, gönlüm bana emrediyor. Eski hukukumuza hürmeten sen bana biraz bu âlemin nasıl ilerlediğinden bahset. Şimdi içinde bulunduğumuz şu Hezar-ı Hoş-elhan'ın ne demek olduğunu lütfen bana anlat."

Bunun üzerine Kâmil Bey bana alay edercesine bakarak:

"Hezar-ı Hoş-elhan'ın ne demek olduğunu biraz bilgili tanıdığım bir dostuma söylemeye utanırım. Ancak yirmi dakika daha vaktimiz olduğundan bu âlemde yaşayanların tabirince bu kıymetli vaktimi buranın yabancısı bulunan ve her gördüğü şeyi merak ederek anlamak arzusuna yenik düşen senin gibi aziz bir dostumun faydalanmasına ayıracağım. Şimdi istediğini sor."

"Bu ileri âlemde İstanbul'u sen nasıl buluyorsun? İstanbul'un ne gibi şeyleri hoşuna gidiyor? Ne gibi şeyleri beğenmiyorsun?"

"Nazım Efendi birader, İstanbul her bakımdan ilerlemiş, gelişmiş. Demin ben bundan daha mükemmel, daha ileri bir âlem olabileceğini varsaymıştım. Fakat bu varsayımım bir bilgiye dayanmıyordu. Ancak o sözümle insanların yaratılanların en üstünü olarak yaratıldıklarını dikkate alarak insanlar için ilerlemenin sonu olamayacağını anlatmak istemiştim. Yoksa bugün İstanbul'da ben de senin gibi her şeyi hayretle görüp incelemeye çalışıyorum.

Şimdi İstanbul'da en ziyade hoşuma giden mahkemelerdir. Zaten bu ileri devrin en büyük dayanağını mahkemelerin adalet ve hakkaniyet çerçevesinde iş görmeleri oluşturmaktadır.

Mahkeme denildiği zaman sakın bizim mahkemeler aklına gelmesin. Burada öyle bizim bildiğimiz mahkemelerde olduğu gibi bir dava senelerce sürüncemede kaldıktan sonra bir türlü görülemeyip nihayet birçok masraflara girmekten ve mahkemeye gidip gelmekten usanarak aralarında anlaşarak davayı bir sonuca bağlamaya mecbur olmak gibi münasebetsizlikler kesinlikle olmaz.

Mesela biri diğeri aleyhinde herhangi bir meseleden dolayı bir dava açmak lazım geldikte, iddiası her neden ibaretse onları gayet düzgün, açık bir ibareyle bir kâğıda

yazıp mahkemeye verir. Mahkeme davacının iddiasını okur. Kendi değerlendirmesiyle beraber iddianameyi uzlaşma komisyonuna havale eder. Uzlaşma komisyonu davalının da esas hakkındaki fikrini talep eder. O da tıpkı davacı gibi davanın esası ve davacıya karşı olan savunmasını bir kâğıda yazıp verir. Komisyon her ikisinin de evrakını inceledikten sonra ifadelerindeki iddiaları özetler. O özeti mahkemeye gönderir. Mahkeme tarafları yüz yüze görmediği halde davayı tarafların iddiası ve savunması gereğince inceleyerek tekrar uzlaşma komisyonuna verir. İşte o vakit uzlaşma komisyonu davayı hep bir yerde görmek üzere tarafları davet ve bu davet üzerine taraflar belirlenen saatte uzlaşma heyeti huzurunda hazır bulunurlar. Uzlaşma heyeti onları yüz yüze de dinler. Davacı iddiasını sözle de beyan, keza davalı da savunmasını sözle ifade eder. Tarafların bu ifadelerinden çıkan sonuçlar da tutanağa geçirildikten sonra davacının iddiası davacının savunması kanunla karşılaştırılır. Şayet bu esnada taraflarda dikkatsizlik, umursamazlık, hata, yanlış, zorunluluk, mecburiyet, ani bir olay, korku belası gibi geçerli mazeret oluşturacak bir hal görülürse ve taraflar ciddi ve namuslu insanlar oldukları halde böyle bir geçerli mazeret karşısında haklarının zorunlu olarak kaybolduğu anlaşılırsa uzlaşma komisyonu milletin kaza bela sandığından kaybolan miktarın karşılanmasına karar verir. Yahut komisyon taraflara ılımlı bir telafi yolu teklif eder ve bu teklifin kabulünü taraflara rica eder. Taraflar teklif edilen şeyi kabul ederse uyuşarak telafi edilmiş olur. Şayet kabul etmezse o heyet tarafları alıp mahkemeye çıkarırlar. Mahkemelerde gerçeğin ortaya çıkması sayesinde haklının haklılığı; haksızın da haksızlığı kendi kabulleri, imzaları altında açıklığa kavuşur; daha o gün her iki taraf dava sonucunu elde ederek mahkemeden çıkıp işlerine giderler.

Esasen bu kadar ilerleyen insanlarda haksız, münasebetsiz, boş iddialar olamaz. Bu âlemde herkesin iki mahkemesi vardır. Biri vicdan mahkemesi diğeri de cebindeki kanunudur."

Naim Bey kanun der demez ben Tahir Bey'deki kanunu istedim. Naim Bey, Tahir Bey'den önce cebinden kendi kanununu çıkarıp açarak bana verdi.

Kanuna şöyle bir göz gezdirdim. İlk olarak şu satırlar dikkatimi çektiğinden okumaya başladım: "İnsan yalan söylemez. Yalan söyleyenler insanlıktan çıkarılır." Bu maddeyi görür görmez bu kanuna itaat eden milletin ne kadar karmaşık bir davası olursa olsun, bir günde değil, bir saatte bile sonuçlanacağına inandım.

Kanunun diğer yapraklarını da karıştırdığım sırada şöyle bir maddeye rastladım. "Kendine zulmedip hayatını tehlikeye koyanlar deli sayılır." Biraz daha aşağıda "Kendinin yapamadığı bir şeyi başkasına zorla yaptırmak, her ne şekilde olursa olsun, kanunen kabul edilemezdir," maddesini okudum. Bir-iki yaprak daha açtım, şu maddeyi gördüm: "Zengin ve fakir kanun karşısında eşittir, eşitlik hakkını düzenleyen maddelere müracaat oluna."

Bir yaprak daha çevirdim. Sayfanın üstünde "Ahlak Kanunu" başlığı ve onun da altında şu ibare yazılıydı:

"Atalarının inançlarını bozan veya kaldıranlar, atalarından kalan serveti sefahat uğrunda israf edip perişan olanlar, insanların haklarına gerek manevi gerek maddi fenalığı dokunanlar, genel adaba uymayanlar, kendi çıkarını başkalarının zararında arayanlar, dinine, mezhebine uymayanlar, yalan söyleyenler, dolandırıcılık ve hilekârlıkla ünlenenler, hırsızlık edenler, kendi yanlış görüşlerini âlem nazarında doğru göstermeye çalışanlar, kusur ve mahkûmiyet derecelerine göre ya azarlanıp uyarılmak yahut kişisel haklardan mahrum edilmek, yahut da diğer memleketlere sürerek ve kovarak cezalandırılırlar."

Ahlak Kanunu'nun bu maddelerini okuduktan sonra bir süre düşündüm. Maddeler gayet kısa olmakla beraber her birinin bir hakikat barındırdığı görülüyor. Zaten kanunlar iyiyi fenadan ayırarak insanları tam bir düzen içinde yaşatmak için konmuş bir idare usulü değil midir? Bir kanun mevcut olduktan, hele insanların geçimi, birbirleriyle işleri, anlaşmaları, terbiyesi, ahlakı, özetle her türlü hal ve hareketi bu türlü adil kanunlarla belirlenip sınırlandıktan ve halkı da bu kanuna itaat ettirdikten sonra, böyle gelişmiş bir âlemin vücuda gelmesine hiç şaşılır mı?

Şu hallere bakarak biz başımıza gelen felaketlerin sebeplerini insanların ilerleme ve gelişme yolunda takip etmeleri gereken usul ve kuralları doğru dürüst keşfedemediğimizde aramalıyız.

Zihnimden geçen şu düşünceler beni pek mahzun etmişti. Kanunu kapayıp iade ettim. Dedi ki:

"Nasıl? Gayet açık ve özlü yazılmış olan kanun maddelerini gördün, beğendin mi? İşte ancak bir parmak kalınlığında olan şu kanunu beş yaşındaki çocuklar bile okullarda okuyup canları gibi korurlar. İnsan hayatının doğruluk rehberi olan böyle okullarda kanunu herkes daima yanında taşır. Böyle bir kanun çerçevesinde hareket eden insanlar ise şu gördüğün ileri âlemde mutlu olarak yaşamaya hak kazanmış olurlar.

Naim Bey tam sözünü bitirmişti ki hafif bir ses işitildi. Ben etrafıma baktım. Fakat bir şey anlayamadım. Naim Bey'in teklifi üzerine Tahir, "Sen şöyle gel, ön tarafa otur ki iyi göresin, biz de locamızın en iyi yerini misafirimize ikram etmiş oluruz," deyip kalkarak beni kendi yerine oturttu.

Evvelce locaya girdiğim zaman her tarafı beyaz nurlara boğan ışığın nereden çıktığının farkına varmamıştım. Bu defa locanın ön tarafına oturunca koca salonun

genişliği gözümde iyice canlandı. Işığın çıktığı yeri araştırdım, hiçbir şey göremedim. Bir aralık o büyük dairenin kubbesine dikkatle baktım. Bu kubbe o kadar sanatkârane yapılmıştı ki aşağıdan bakıldığı vakit güya ışık kubbenin beyaz ve parlak gümüş kaplama levhalarına yansımış da o madenî localar parıl parıl parlıyor zannolunuyordu. Halbuki kubbenin her tarafı hep ayna olmak itibarıyla kubbenin girintili çıkıntılı yerlerinden çıkıp karşılarına yansıyan ışıkların çokluğu yine aynaya yansımakla milyonlarca ışığın yayılmasıyla kubbenin bütünü adeta yekpare nurdan oluşan bir kubbe halini almış, işte bu bol ve şiddetli ışık dairenin her tarafını eşit oranda nurlarla doldurmuş olduğundan dairenin hiçbir tarafında ışığın küçük bir eksikliği ve bir şeyin ışığa engel olarak gölge bıraktığı kesinlikle görülemiyordu.

Dedemle beraber gezerken zeminden yukarı her üç katta geniş geniş yollar görmüştüm. Dedem bana bunlara dair bilgi vermişti. Asansörle ekmek fabrikasına çıktığımız zaman da onuncu katta bulunduğumuzu söylemişti. O vakitten bu âna kadar gezip dolaştığımız yerlerde o kattan hiç aşağıya inmedik. Şimdi Hezar-ı Hoş-elhan'ın da onuncu katta olduğunu tahmin ediyordum. Oturduğum yerden aşağıya baktıkça dehşete kapılıyordum.

Her katın tavanları gayet yüksekti. Tam iki bin arşınkare olan bu dairenin her katındaki locaların hınca hınç insanlarla dolu olduğu görülüyordu. Bunun toplamı ise cidden görülmeye değer bir manzara oluşturuyordu.

Locamızın karşısına denk gelen yerin biraz sağ tarafından beşinci katta birkaç kişinin bir şeyler yapmakla meşgul oldukları görülüyordu. Bu adamlar işlerini bitirdikten sonra beşinci kattan büyük bir cismin kubbeye doğru yükselmeye başlaması herkesin dikkatini çekti. O cisim yukarı çıktıktan sonra kendi kendine açılıp kalın ve dörtgen bir perde şeklini aldı.

Bir anda ortalık zindan gibi karanlık oldu. Arka tarafımızdan keskin ışık perdeye gayet açık ve okunaklı bir yazı yansıttı. "Hıristiyanların Müslümanlara olan malum düşmanlığı dolayısıyla Rumeli'de tutuşan savaş ateşinin kanlı faciaları" ibaresi zarif bir çerçeve içinde belirdi.

Bu ibareyi okuyunca her üçümüz de mahzun mahzun birbirimizin yüzüne baktık. Güya ki görülecek facia manzaraları sırf bizim hatamızın sonucuymuş da şimdi bunlar böyle herkese gösterildikten sonra şiddetle eleştirilecekmişiz veya cezalandırılacakmışız gibi üçümüzün de yüzümüzde o manzaraları görmemek arzusu, belirtileri görüldü. Tahir Bey, "Nazım, senin talihsizliğinin uğursuzluğu buraya da yansıdı. Herkesin sevincini hüzne döndüreceksin," demesi üzerine Naim Bey söze karışarak:

"Biz hüznü sevmeyiz. Fakat bu adamlar hüzün ve keder uyandıran şeylerden çok hazzediyorlar. Göreceksiniz ki yanık sesler, içe işleyen nağmeler, hüzün verici tavırlar, hareketler ne kadar ustalıklı, ne derece dokunaklı olursa o kadar memnun olacaklardır."

Ben: "Bunun sebebi?"

Naim Bey: "Bu felsefi bir meseledir, burada onu uzun uzadıya açıklamaya vakit yoktur. Yalnız sana şu kadar diyebilirim ki ruhun yüksek hisleri hüzün sayesinde sahibini yüksek mertebelere çıkarır. Yani insanın olgunlaşması hüzünle gerçekleşir."

Naim Bey tam sözünü bitirmek üzereydi ki tepeden tırnağa kadar yeşil çuhaya benzer bir ihrama bürünmüş olan uzun boylu bir adam karşımızdaki perdenin alt tarafında özel olarak hazırlanmış bulunan bir yere gelip bir direğe dayanarak boynu bir tarafa meyilli olduğu halde durdu. Birdenbire başını kaldırıp bir şeyler okumaya başladı. Aman Yarabbi! O ne hoş, ne güzel sesti! Hayatımda o kadar pürüzsüz bir ses, o derece dokunaklı nağme işitmemiş olduğumdan bütün vücudumun tüyleri

ürperdi. Dimağım sarsıldı, kalbim titredi. Gözlerim farkında olmadan yaşarmıştı.

Naim Bey'e, "Yahu, bu ne ses? Bu ne kadar pürüzsüz, falsosuz bir ses! Okuduğu beyti pesten başlayıp yavaş yavaş tizleştirdikten sonra elektrik çarpması gibi insanın kalbini yakacak kadar acı, dokunaklı nağmelerle diğer beyte öyle bir ustalıkla geçiyor ki bu hususta gösterdiği sanatkârlığa hayran olmamak elde değil," diye hayretimi dile getirmekten kendimi alamadım.

Naim Bey: "Çıkardığı sesten, söylediği ezgiler içimize işledi ama zannedersem söylediği beyti anlayamadık. Zira sen bu usulleri henüz bilmiyorsun. Ben aynen değil ama mealen tercüme eder sana anlatırım. Baştaki beyitlerin şu mealde olduğunu anladım.

Gökte yerde ne ki varsa sana hizmet eder
Âdem ol, âdem olan âleme makbul görünür
İnsanın kaderini bilen mükemmel insan sayılır
Akıllı olan nefsin hükümdarı olur

İşte sana dört mısrasını söyledim. Eğer kalan mısraları da görmek istersen gidip *Bedayi-i Asar*'ın [En Güzel Eserler] bugünkü sayısında buluruz."

O zat yirmi beş mısra kadar okudu. Bu süre zarfında o koca salonda ne kadar seyirci varsa hepsi de sanki hep birer kulak kesilmiş gibi sessiz sedasız dinliyorlardı. Mısralar bittikten sonra her kattaki localardan yeşil ihramlı şarkıcıya doğru birtakım eller uzatıldı. Ağızlarından da kısa bir söz çıkıyordu. Bunların ne söylediklerini Naim Bey'den sordum. Herkes kimi şarkıcının sesinden kimi de söylediği mısralardan etkilenerek şarkıcıyı alkışlamak için bir söz söylüyorlarmış.

Şarkıcı sessizce kaybolup gitti. Onun yerinde tepeden tırnağa kadar ateş kırmızısı renginde giysiler giymiş

birisinin görünüp herkesi sessizliğe davet eder bir vaziyetle elini ileri doğru uzattığını gördüm. Bir dakika geçmemişti ki "Çınnnn!" diye bir ses işitildi. Bu sesin de seyircileri sessizliğe davet eden bir işaret olduğunu anladım.

O kırmızı giysili zat gayet yüksek bir sesle diyordu ki:

"Ey muhterem insanlar! İçinde yaşadığımız şu refah devrinin eşref saatlerini bize bahşeden uyanışı başlatan Rumeli'nin kanlı, elemli savaşlarının felaketlerinden ibret alalım."

Kırmızı esvaplı adam sözünü bitirir bitirmez karşımıza rastlayan iki büyük locanın ortasındaki locaya birdenbire öyle bir ışık yansıdı ki ömrümde bu kadar parlak bir ışık görmemiş olduğumdan adeta şaşırdım. Şimşek ışınları gibi milyonlarca ışık parçacığından oluşan bu beyaz ışık o büyük dairenin evvelce gördüğümüz parlak ışıklarını adeta hiç derecesine indirdi. Büyük harflerle "BÜYÜK OSMANLI İNKILABI" ibaresini yazan bu güzel ve tatlı ışık insanın yalnız gözlerini değil kalbini, gönlünü de aydınlatıyordu.

Bu ibarenin altında ince harflerle şu yazılar okunuyordu:

"23 Temmuz 1908 tarihinden Ekim 1912 tarihine kadar geçen elli iki ay zarfında Osmanlı inkılabının geçirdiği bütün tarihî olaylar tüm belgeleriyle beraber tam birer uyanış ve ibret dersi olmak üzere otuz geceden beri gösterilmişti. Bu geceden itibaren de Ekim sene 1912'den Haziran sene 1913 sonuna kadar geçen dokuz ay zarfında Büyük ve Kanlı Rumeli Savaşı'nda gerçekleşen tarihi facialar on gecede gösterilecektir. Dün gece tamamlanan Büyük Osmanlı İnkılabı'nın canlı tarihi Neşr-i Vesaik [Belge Yayımlama] Cemiyeti'nin ve Osmanlı Tarihi Encümeni'nin yardımlarıyla ve bir nevi dürbün vasıtasıyla üretilen elektrikli cep sinematograf makinelerinde aynen seyredilebileceğinden Türk paza-

rında satılmakta olan bu makinelerden birer tane edinilmesi tavsiye olunur."

Bu yazıları okuduktan sonra nerede bulunduğumuzu anladım. Sordum:

"Demek oluyor ki Büyük Osmanlı İnklabı'nın bu âna kadarki aşamaları tam kırk gecede gösterilmiş olacak.

"Evet, inkılabın başlangıcından Ekim 1912 tarihine kadar olan aşamaları tam otuz gece burada sürekli gösterilmiş olduğundan şayet bunları henüz görmeyenler varsa Türk pazarına gidip cep saatleri büyüklüğünde birer elektrikli sinematograf makinesi alarak bu aşamaları o makinelerde aynen seyredebilirler. Hem de bu aşamaları canlı bir tarih gibi edebiyen saklarlar."

"Tahir Bey'le bizim malum atölyeye gittiğimiz vakit oradaki bir memurda bu makinelere benzer bir makine görmüştüm. Pek hoşuma gitmişti. Aman Naim Bey, unutmayalım da Türk pazarına gidip elektrikli sinematograf cep makinelerinden bir tane alalım olmaz mı?"

"Pekâlâ, olur birader."

Bu sırada uzaktan hazin hazin birtakım saz sesleri kulaklarımızı okşamaya başladı. Bu o kadar güzel, o kadar ruh okşayıcı bir sesti ki kalbin en gizli köşelerinde gizlenmiş kalmış bulunan hisleri bile uyandırıyor, heyecanlandırıyordu. Ben hayatımda bu kadar güzel, bu derece hayat dolu bir saz dinlemediğimden bu ileri asırda Osmanlı musikisinin de bu derece ilerlemesine adeta hayran oldum. Ruhumun, vücudumun güzel, hassas bir ahenk deryası içinde tatlı tatlı kendinden geçtiğini hissediyordum. Gözlerimi yummuş, kendimden geçmiştim. Nihayet çalgı, tarif edilmez derecede hazin bir nağme ile son buldu.

Gözlerimi açtım. Karşımızdaki üç levhanın renklerinin birdenbire değiştiğini görünce kendimi başka bir âlemde zannettim. Çünkü ortadaki beyaz ışık tatlı bir

maviye, etrafındakiler kırmızıya, kubbedekiler de eflatuna dönüşmüş olduğundan bu üç güzel rengin karışımıyla ortaya çıkan güzellik başka hiçbir güzellikle kıyaslanabilir değildi. Bu esnada sağ ve soldaki localarda birer adam belirdi. Bunlar bütün seyircileri saygıyla selamlayıp iki adım geri çekildiler. Ben bu adamları önce birer hayal zannettim. Fakat sol taraftaki locada görülen adamın aşağıdaki nutku söylemeye başladığını görünce şaştım kaldım. Bununla birlikte sesin canlı fotoğrafa gereği gibi uydurulmuş olduğunu anlamakta gecikmedim.

Bu adamın söylediği sözleri herkesin can kulağıyla dinlemekte olduğunu görünce ben de dinlemeye başladım. Diyordu ki:

"Efendiler! Her şeyden önce sessizliği bozmamanızı özellikle tavsiye ederim. Bundan sonra Rumeli savaşının en facialı, en belalı aşamalarını, olaylarını göreceksiniz. Bunlar tarihin gam, kin tablolarıdır. Malumunuzdur ki Osmanlı İmparatorluğu'nun temelini atan Türk kavmidir. Bu yayılma devri pek parlak geçmiştir. O vakit Türklere cihan hayret ederdi. Fakat ne yazık ki o vakit yapılan hataların sonucu olarak bu yayılma durdu. O talihin parlaklığı yavaş yavaş sönmeye başladı. Hatalar tamir edilmek yerine aksine arttı. Nihayet gerileye gerileye bugün göreceğiniz şu feci hal gerçekleşti.

Otuz geceden beri gösterilen tarihî olaylar zincirini izleyen korkunç aşamaları bu geceden itibaren on gece zarfında görebilmek için kendinizi son derece zorlamanızı, sabır ve tahammül göstermenizi tekrar tavsiye ederim.

Ne yapalım ki başlangıçta bu kadar büyük hatalara düşen yine bizim atalarımız olan Osmanlılardır, bunlar Osmanlı namı ve sancağı altında yaşadıkları halde cehaletin sonucu olarak dünyanın gösterişine kandılar; dünyevi zevkleri süs, saltanat peşinde koşmakta aradılar. Kendilerini cehaletin güçlü pençesine kaptırmış olduk-

ları halde kansız, ruhsuz bir hayat yaşadılar. Zevk ve ihtişamlarını biraz olsun terk edip de dinin sağlam ipine sarılarak emellerini ve fikirlerini birleştirmediler. Dünya tarihinde eşi görülmemiş olan müthiş Balkan savaşlarının gerçekleşmesine sebep oldular. Gerçi o vakit Osmanlıların uğradıkları o büyük felaketlerin, o müthiş hezimetlerin sonucu yaşadığımız şu büyük ilerleme devrinin esas binası oldu ise de o savaşlarda dökülen Osmanlı kanlarını, bozulan İslam ve Osmanlı namuslarını, genç kızların ve masum çocukların feryat ve figanlarını bir an olsun unutmak biz Osmanlı torunları için pek büyük bir cinayettir. Bundan dolayı biz bugünkü ruhani zevklerimizin nedeni olan atalarımızın uğradıkları felaketlere nasıl yakalanmış, nasıl sabır ve tahammül etmiş olduklarını Osmanlılığa layık bir metanetle seyredelim de onların bu halinden hem büyük bir ibret alalım hem de kendilerini yine hayırla yâd edelim."

Bu sözleri söyledikten sonra o adam seyircileri selamlayıp ani olarak locadan kayboldu. O kaybolur olmaz sağ taraftaki locada duran zat ahaliyi tekrar selamladıktan sonra sağ elini yukarı kaldırıp yakıcı bir ses, sert bir tavır ile şu şiiri okudu:

Milletin iş aynasına bak, ne saftır
Zulümden eyler şikâyet daima mevlasına
Ruhunu gerçi yakar sabır ateşi o devamlı
Çektiği derdi her an gösterir mevlasına
Cehennemî bir hale düşmüş devamlı yanmaktayız
Namusu rehin bıraktık arada çalkalanmaktayız
Çokları bezmiş hayattan intihara kalkışır
Dertlidir, kalbi yanık, davasını da gizler
Kaydederler tarihe bu devri nefretle
Hak el insaf biz de bahsi kapayalım
Kapayalım edelim ah ile.

"Karanlık bir zamanın kötülüklerine şahit olan şu hüzünlü sözleri, seyircilere cihanı yakan bir ateş gibi arz ettikten sonra son söz olarak derim ki: Kumpanyamızla Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin ve Osmanlı Tarihi Encümeni'nin rehberlik ve yardımlarıyla şimdiye kadar elde edilen belgelere dayanarak vücuda getirilen ve acı Rumeli savaşı vesilesiyle Osmanlılık ve İslamlık aleyhinde işlenen cinayetler, facialar ve kederli olayların şu canlı tarihi, bir giriş ile iki bölüme ayrılarak on gecede bitmek üzere bu geceden itibaren gösterilmeye başlanacaktır," deyip seyircileri tekrar selamladıktan sonra locadan kayboldu. Ardından sağ ve soldaki localara birdenbire müthiş birer resim yansıdı. Soldaki resme dikkat ettim: Katiyen ayaklar altında çiğnenmemiş olan beyaz ay yıldızlı büyük bir Osmanlı sancağının kan, toz, toprak içinde ve kirli bir halde yerlere sürülmüş olduğunu, vicdanımda büyük bir ıstırap hissederek gördüm.

Muhterem sancağımızın biraz ötesinde bir Bulgar mezarı gözüküyordu. Mezarın etrafında genç kızlardan oluşan bir cemaat, yukarı kaldırmış oldukları ellerinde birer istavroz tutmakta oldukları halde alaycı bir tavırla sancağımıza hakaret dolu bakışlarla bakıyorlardı. Kabrin üstünde tabutunun kapağı açılmış bir cenaze, baş tarafında da diğer büyük bir istavroz görülüyordu.

Güya o cenazeden çıkan bir ışık sancağımızın dışındaki yerleri tümüyle aydınlatmış olduğundan etrafta pek çok kalabalık bulunduğu görülüyordu. Kalabalığın ön tarafında birtakım çocuklar, genç kızlar ve kadınlar bir sıraya dizilmiş bulundukları halde devamlı ağlaşıyorlardı. Kadın ve kızların örtülü olmalarından Müslüman kadınlardan oldukları anlaşılıyordu.

Kadınların bulundukları yerin beri tarafında ay ve yıldızlı feslerini çıkarıp başlarını aşağıya indirmiş olan birtakım askerler ellerindeki silahlarını o cenazeye teslim vaziyetinde bulunuyorlardı.

Bunların arka tarafında ellerinde birer mum yanan birkaç papaz bulunuyordu. Cenazeden çıkar gibi görünen ışığın yanında mumların ışığı hiç derecesinde kalıyordu. Bu papazların arka tarafında üstleri başları perişan erkek, kadın, çoluk çocuk, genç, ihtiyar birtakım köylülere diğer papazlar tarafından bir şeyler teklif olunuyordu.

Teklifi kabul edenler öndeki papazların yanlarına getiriliyor ve kabul etmeyenler birtakım dehşetli işkencelerle katlediliyorlardı.

Cenazenin bulunduğu yerin sağ tarafında asılı bir levhada Bulgarca kalın harflerle yazılmış bir yazı dikkati çekiyordu. Altında da bu yazının Türkçeye tercümesi olan şu ibare okunuyordu:

"Kutsal haç, hilali tepetaklak edip dindar Bulgarları muzaffer kıldı."

Gördüğüm şu manzara kanıma dokundu. Bu defa sağ taraftaki levhaya baktım:

Güya ufuktan güneş doğuyor ve güneşin içinde bir haç görülüyordu. Güneşten uzak ve yüksek olan bulutlar üzerinde bir mantoya bürünmüş başı açık, saçları dağınık bir insan şekli elindeki kılıcı yukarı kaldırmış bir halde görülüyordu.

Güneş, içinde zarif minareleriyle birçok cami ve büyük binalar olan muazzam ve muhteşem bir şehri aydınlatıyordu. Şehrin dışındaki bir tepe üzerinde silahları yere atılmış birtakım Osmanlı askeri, kimi yaralanmış can çekişiyor, kimi şehit olmuş çamurlar içinde yatıyor, kimi de elleri kolları bağlı olduğu halde dik başlı, iri vücutlu, düzgün şapkalı silahlı askerler tarafından tüfek dipçikleriyle dövülerek bilinmeyen bir yere götürülüyordu. Bu askerin bayraklarından Yunan askeri olduğu anlaşılıyordu.

Bu tablonun da alt tarafına Rumcadan çeviri olan şu

ibare yazılmıştı: "Cihanı istilalarına engel olan hilale karşı açtıkları Haçlı savaşında Yunanlılar haçın kutsallığı ve ruhaniyeti sayesinde hilali mağlup edip hezimete uğratarak tekrar dünyayı istilaya girişmişlerdir."

Bunu okuyunca sabredemedim. Naim Bey'e sormaya mecbur oldum.

"Bu ne kadar abartı?"

"Bunu unutma. Sonra bana hatırlat da bu konuyu sana açıklayayım."

Bu iki tabloyu biraz daha büyük bir kederle izledikten sonra tablolar birdenbire değiştirildi. Soldaki levhada uzaktan görülen bir şehrin etrafında müthiş bir savaş olduğu görülüyordu. Bu savaş tablosu evvelkiler gibi sabit olmayıp bize doğru geliyordu. Uzaktan gelen topların, tüfeklerin müthiş sesleri adeta ufukları titretiyordu. Bu manzarayı daha uzaktan görür görmez ruhumu bir kasvet, gönlümü bir uğursuzluk kapladı.

Savaş alanının sol tarafından bir kalabalık göründü. Bize doğru yaklaşıyordu, yaklaştıkça bunların büyük bir göçmen kafilesi olduğu anlaşılıyordu. Aman Yarabbi! Bu ne sefalet, ne perişanlık, ne feci manzaraydı! Kızlar, çocuklar, kadınlar yalınayak, açık saçık. Her biri güçten kuvvetten düşmüş, yürümekten âciz kalmışlar. Anası evladını, evladı anasını, babasını kaybetmiş. Çamurlar içinde, perişan, acınacak bir halde titreşerek yürümeye çalışıyorlardı. Bunların daha arkasında, uzaktan birçok göçmenin ölüm korkusundan düşe kalka kaçınmakta oldukları görülüyordu. Onları bu halde gördükçe ıstırabımız, heyecanımız artıyordu. Göçmen kafilesi bize gereği gibi yaklaştıkça aralarından başı sarıklı, perişan kıyafetli, sırtında bir çuval yüklü bulunan birisi, terlemiş, yorgunluktan yüzü kıpkırmızı olmuş bulunduğu halde geçip giderken dönüp bize baktı, kafileden ayrıldı. Çuvalı yere koydu. İki elini havaya doğru kaldırarak, "Ey Müslüman-

lar!" diye bağırdı. Cevap alamayınca hiddetlendi. Daha yüksek perdeden bir kere daha bağırdı. Yine cevap alamayınca yumruklarını başına vurdu. Bu defa boğazı yırtılırcasına bir sesle tekrar bağırarak, "Ey Müslümanlar! Ne oldunuz? Yoksa hep uyuşup kaldınız mı? Hiç sesiniz çıkmıyor! Sizde hiç vatanseverlik hissi, merhamet hissi, yardımlaşma hissi kalmadı mı? Hıristiyanların nice zulmü altında bizim böyle mahvolup bitmemize nasıl razı oluyorsunuz?" dedi. Etrafına bakındı. Etrafını dinler gibi oldu. Yine hiç kimseden bir cevap alamayınca hiddetinden çırpındı. Saçlarını yoldu. Yumruklarıyla vücudunu dövmeye başladı. Dövdü, dövdü, dövdü. Bir dereceye geldi ki ötesi berisi berelendi. Hatta bazı yerlerinden kan akmaya başladı. Kendisinin bu halini görenlerde artık sabır ve tahammül kalmadığı bir sırada tekrar acı acı bağırarak, "Ey Müslümanlar! Hani benim karım, kızlarım, oğullarım, torunlarım? Hani benim servetim, mutluluğum! Hani benim malım mülküm, eşim dostum, arkadaşlarım? Müslümanlar! Niçin susuyorsunuz? Biz sizinle Cenabı Allah'ın ruhlara, 'Ben sizin rabbiniz değil miyim?' hitabında bulunduğu o elest gününde din kardeşi olmadık mı! Siz niçin bize yardım etmiyorsunuz!" deyip durdu. Hiddetli hiddetli etrafına arayan gözlerle baktıktan sonra ümitsiz bir sesle, "Eyvah! Müslümanlarda kan, can, ruh kalmamış! Uyuşmuşlar! Donmuşlar! Yürüyen ölüler haline gelmişler! Artık hayrı, şerri idrak etmez olmuşlar! Yazık, hem pek yazık! Ey Allahım! Sen bize imdat eyle!" deyip bizden yüzünü çevirdi! Savaş meydanına bakarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bir süre hararetli hararetli gözyaşı döktü. Ciğerinin vatandan ayrılış ateşiyle yandığı feryat figanının şiddetinden anlaşılıyordu. Ağlaması biraz sakinleşince etrafına bakındı. Yardıma gelen hiç kimseyi göremeyince yine dedi ki: "Bütün Balkanlar, vadiler, ovalar, dereler, çaylar hep Müslü-

man kanıyla kıpkırmızı oldu. Müslümanları yakan zulüm ve işkence ateşinin dumanları imdat çağrılarını dindaşlarına ulaştırmaya çalışıyorsa da onlar kendilerini rahatsız eder korkusuyla o dumanlardan kaçıyorlar. Din kardeşlerinin inlemelerine, feryat ve figanlarına kulak bile asmıyorlar. Ah! Hiçbir taraftan imdada gelen yok! Merhamet eden yok! Yarabbi sen merhamet et! Ümmet-i Muhammed'e sen acı!

Ah! Bu nasıl medeniyet! Nasıl insanlık! Nasıl vicdan! Nasıl namus! Bilmem ki... Evladı anasının gözü önünde balta ile birkaç parça etmek, kocasının gözü önünde karısına saldırmak, camilere sığınan Müslümanları cami ile beraber yakıp kül etmek, Müslüman dinine, Müslüman ibadetgâhına hakaret eylemek, Müslümanları Hıristiyanlaştırmak, Hıristiyanlara muhalefet edenleri diri diri ateşlerde yakmak, ağızlarını, burunlarını, kulaklarını, en sonunda da başlarını kesmek, yüzlerce, binlerce esiri süngüden geçirmek, camilere çanlar asmak! Bu ne hal? Acaba dünya kuruldu kurulalı böyle zulüm gördü mü?

Müslümanlar! Ey yeryüzünde yaşayan Müslümanlar! Biz din kardeşlerimize yardım etmek için bundan daha kara bir gün mü bekliyorsunuz? Bütün emin olunuz ki bugün Müslümanlığın ta can evine hançer saplanıyor! Başı bizden başlayan bu kanlı, feci haykırışı yarın siz bizden daha canhıraş bir sesle dünyanın her tarafına duyurmaya çalışacaksınız; fakat sesinizi duyacak vatansever bir kimse bulamayacaksınız! Şimdi biz Rumeli'den sürülüp çıkarılıyoruz; eğer bu uyuşukluk halinde devam ederseniz yarın sizin de bulunduğunuz yurtlardan çıkarılacağımızdan şüphe etmeyiniz. O vakit nereye gideceksiniz? Siz bu sonucu hâlâ idrak etmiyor musunuz? Siz hâlâ daha Avrupa'nın namusuna, vicdanına mı güveniyorsunuz? Sizde hiç akıl, izan, irfan kalmadı mı? Diyanetten, İslamiyetten, vicdandan, namustan bir eser yok

mu? İşte görüyorsunuz ki birtakım gulyabanilerden oluşan birleşik Balkan devlet ve milletleri Hıristiyan olmak itibarıyla medeniyet davasında bulunan Hıristiyan Avrupa büyük devletlerini de cinayetlerine ortak ettirerek Haç namına Hilal'in yeryüzünden büsbütün kalkmasına çalışıp duruyorlar. Bu gidişle başarılı da olacaklar.

Ey Müslümanlar! Bu hakikati görüp dururken daha ne uyuyorsunuz? Ne duruyorsunuz? Yoksa bundan böyle dünyada yaşamak hakkınız kalmadı mı? Siz erkekler meydana çıkıp da milliyet namusunu, vatan namusunu, aile namusunu insanlık âlemi önünde düşmana karşı koruyup savunmayacak mısınız? Bu kahramanca vazifenin yerine getirilmesini kadınlarınızdan mı ümit ediyorsunuz? Bu dinin, bu milletin gördüğü hakaretlerin intikamını kadınlarınızın mı almasını bekliyorsunuz? Siz böyle hissiz, ruhsuz, korkarak, uyuşuk bir halde her hale tahammül ederek alçakça ve rezilce bir hayat yaşamakta ne vakte kadar devam edeceksiniz?"

Bu sözleri söyleyen sarıklı zat burada sinirli bir hal aldı. Rengi attı, vücudu zangır zangır titremeye başladı. Ağzından köpükler saçıyor, sık sık nefes alıyordu. Bir süre daha haykırdıktan sonra dengesini kaybederek sendeledi. Nihayet yere düşüp bayıldı.

Biz bu dokunaklı hutbeyi dinlerken kederimizden öyle bir hale gelmiştik ki gözlerimiz baktığı halde savaş meydanını göremiyor, kulaklarımız derinden gelen top seslerini işitemiyordu. Halbuki şimdi savaş meydanı olanca facialarıyla gözümüzün önünde canlanıyordu. Bitip tükenmek bilmeyen göçmen kafilesini takip etmekte olan bir bölük düşman süvarisi vahşi canavarlar, hunhar cellatlar gibi biçare göçmenlerin üzerlerine hücum ediyorlar ve bir taraftan da etraflarını tamamen kuşatmaya çabalıyorlardı.

O esnada süvarilerden biri gelip biraz önce bize karşı

acı, ağır sözler söyledikten sonra yere düşüp bayılmış olan biçare hocayı üç-dört yerinden süngülemeye başlayınca ben artık dayanamadım, o müthiş, dayanılmaz manzaranın karşısında adeta kanım donmuş, hissim, hareketlerim, aklım iptal edilmişti. Artık gördüğümden bir şey anlayamıyor, kendimden geçiyordum. Bayılmak üzereyken bu halimi gören Tahir Bey hemen yüzüme iki tokat aşketti. Biraz aklım başıma gelir gibi olduysa da ne çare ki karşımda olanca şiddetiyle gerçekleşen savaşın görünüşü, mermilerin, kurşunların isabet ettiği insanların perişan bir halde haykırarak yerlere serilişi, toplardan çıkan mermilerin semaya doğru yükselişi, şehit edilmiş birçok asker ve göçmen cesetlerinin gözlerimizin önünde kanlar içinde hazin hazin yatışı büsbütün kanımı kurutmakta, sinirlerimi gevşetmekte olduğunu hissettiğimden bundan fazla dayanamayacağımı arkadaşlarıma söyleyerek, "Aman beni buradan çıkarın!" demeye mecbur oldum.

Arkadaşlarım biraz daha dayanmamı tavsiye ettilerse de barut dumanları içinde çırpınan cesetlerin inlemelerini, kesik baş, kol ve ayakların titreyişlerini açık açık görüp dururken sabır ve tahammül etmenin benim gibi yufka yürekli, âciz insanlar için dayanılmaz olduğunu kendilerine güçbela anlatabildikten sonra oradan yavaşça kalkıp dışarı çıkmaya mecbur olduk.

Ben, "Aman Naim Bey! Bir şey içelim. Zira bana bir fenalık geliyor," deyince Tahir Bey sabredemeyip dedi ki:

"Biz öyle vicdansız, utanmaz adamlarız ki burada o olayların yalnız hayalini görmeye bile dayanamıyoruz. Halbuki bu savaşların en dehşetlisi şurada, Çatalca'da gerçekleşti. Orada topların gümbürtüsü ufukları sarsıp dururken biz burada zevk ve sefahat arkasında koşuyorduk. Eski Bizans yurdunun vatanseverlik duygusunu yok etmek gibi iğrenç bir özelliğe sahip olan sularıyla havasının etkisi Konstantin'in tacını, tahtını başına yıktığı gibi,

nihayet doğuştan cesur yaratılmış, yeryüzünde mertlikle nam salmış olan Osmanlıları da bir süre aynı kötü talihin etkisinde yaşatarak o saf, pak, nezih ahlaklarını bozmuş ve aralarında ortaya çıkan ikiyüzlülük, bozgunculuk, yalancılık sebebiyle kendi kendilerinin yok oluşuna yürüyerek sonunda şu seyrederken kederlendiğimiz manzaraların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir."

Tahir Bey sözünü tamamladığı zaman bulunduğumuz onuncu kattaki sokağa çıkmıştık. Sokak gündüz gibi aydınlıktı. Bazı yerlerde ahali öteye beriye gidip gelmekteydi. Karşı tarafın tabaka tabaka görünen pencerelerinde, yollarında parlayan elektrik ışıkları o ileri dünyanın cahili olan benim gibi yabancıların akıllarına ziyan verecek derecede şaşırtıcıydı.

Naim Bey, "Nazım Efendi, siz pek bozuldunuz. Misafir olduğunuz yeri söyleyiniz de sizi hemen oraya götürelim. Şuradan elektrikli tramvaya atlayarak derhal gideriz," dedi.

Tahir Bey dedemin bulunduğu yeri haber verdikten sonra ben Naim Bey'in koluna girip yürümeye başladık. Naim durup hafif bir ıslık çalınca geçen tramvaylardan bir tanesi durdu. Hemen tramvaya atladık. Tramvay hareket etti. Bir dakikalık bir zaman bile geçmemişti ki Tahir Bey'in işareti üzerine tramvay durdu. Nasıl geldiğimizi anlayamadım. Binmemizle inmemiz bir oldu.

Orada arkadaşlarımla beraber gösterişli bir kapıdan içeri girdik. Gayet büyük ve yüksek olan bu binanın içerisi elektrik ışığıyla nurlara boğulmuştu. Tahir biraz ilerledi. Dedemi görmüş olmalı ki bize işaret etti. Biz de oraya giderek dedemi görünce sevindim. Biraz ferahladım. Güya senelerden beri hasret çekenler gibi gidip büyük bir sevgiyle elini öptüm. Yanında gösterdiği yere oturdum.

Dedem arkadaşlarıma da ayrı ayrı iltifat ettikten sonra: "Benim gibi bir ihtiyarı sofranızda bulundurmak

şerefiyle şereflendireceğiniz ümidiyle siz gelmezden evvel buranın yemekhanesinden telefonla üç kişilik bir sofra ısmarlamıştım." Naim Bey'e bakarak, "Müsaade ederseniz bir kişilik daha sipariş edeyim," demesi üzerine Naim Bey, Tahir Bey'in yüzüne baktı.

Tahir Bey de, "Hay hay efendim. Teşekkür ederiz. İyiliğinizden yalnız torununuzu faydalandırıp bizi mahrum buyurmayacağınıza emindik. O şereften elbette biz de hissedar olacağız," karşılığını verince dedem bu sözden pek memnun olduğundan, gülerek, "Öyleyse buyurunuz hem masamızın başında oturalım hem de tatlı tatlı konuşalım," dedi.

Bu teklif üzerine oradan kalkıp iki basamak aşağı indik. Bir koridordan biraz ileri gittik. Ötede beride birkaç kişi masaların başına oturmuş şen şatır yemek yiyorlardı. Dedem bir şey araştırır gibi bir tavırla etrafına bakınıyordu. Birdenbire bir numara gördü. Oraya doğru gitti. Kendisini biz de takip ettik. Dedem duvardaki düğmeye basar basmaz tıpkı Mor Koyun Süthanesi'nde gündüz gördüğüm dolap gibi bir dolap açılıp içinden dört sandalyeli bir masa meydana çıktı. Naim Bey ile dedem, Tahir Bey ile ben de bir tarafta karşı karşıya oturduk.

Dedem, "Haydi bakalım çocuklar, şu önümüzdeki listeye bakınız da her ne arzu ederseniz ısmarlayalım," teklifinde bulundu.

Ben listeyi gözden geçirdim. Cava'nın sütlü pilavı ile Bağdat hurma peltesi istediğimi söyledim. Tahir Bey yoğurtlu çoban sironu ile dağ çileği hoşafı yiyeceğini söyledi. Naim Bey de mantarlı arpa lapasıyla armut ezmesini seçti. Ve dedem de Selanik fasulyesiyle Edirne yerelması tatlısı arzu ettiğini söyledi, masadaki telefon düğmesine basarak hepimizin de istediğimiz yemekleri birer birer sipariş etti.

Beş dakika sonra yemekler dolaba gelmeye başladı.

Hep kalktık. Muslukta ellerimizi yıkayıp havlulara sildik. Dedem, geldikçe yemekleri dolaptan alıp masaya koymaklığımı emretti. Dolabın başına gittim. Küçük küçük elektrikli vagonlar içinde duvarın içinden çıkıp gelen yemekleri birer birer alıp sofraya koydum. Ben ellerimi tekrar yıkayarak masanın başına oturdum. Herkesin yemeği önüne konulmuştu.

Benim istemiş olduğum pilav beyaz kapaklı çini bir kuşhane, hurma peltesi de çini bir tabak içine konulmuştu. Derin ve yüksek bir çini kap içinde kaşar peyniri renginde ve o kıvamda beş dilim ekmek vardı. Üzerinde "lokantanın ikramı" yazılı ve dörde taksim edilmiş billur bir kapta da yağlı ve limonlu zeytin terbiyesi, turplu hardal, mevsim peyniri, oğul balı bulunuyordu.

Ben yemeklerimi açtım. Soframı düzenledim. Arkadaşlarım da yemeklerini düzenlemekle uğraşıyorlardı. Bununla beraber Tahir Bey bir tuhaflık olmak üzere dedeme dedi ki:

"Efendim, ben bu kabalığı her vakit yaparım. Bir kere her üçünüzün de seçtiğiniz şu yemeklerin güzelliğine, inceliğine, içine kondukları kapların zarafetine bakınız, bir kere de Hazret-i Nuh devrinden Kürtlere miras kalmış olan benim beğendiğim şu Türk yemeğine dikkat buyurunuz. Yufkaya yağ haşlanıp üzerine yoğurt dökülerek yapılan siron adı verilen bu mübarek yemek herhalde icat tarihinden beri hiçbir değişikliğe uğratılmamış. Hâlâ aynı usulle pişiriliyor."

Dedem Tahir Bey'in bu sözlerine iyice gülerek, "Tahir Bey oğlum, senin bu manidar sözün bende birçok hatıralar uyandırdı. Kabalık tabir ettiğin bu büyük duygu eski kabalıklarda sana kim bilir ne büyük hakikatler göstermiştir ki bu asrın inceliği bile seni gittiğin yoldan geri çeviremiyor," dedi.

Yemeklerimizi yemeye başladık. Bu kadar leziz, bu

kadar güzel pişirilmiş bir pilav ömrümde yememiş olduğumdan bu ilerleme devrinde mutfak sanatının da ilerilik derecesine hayret ettim. O âna kadar geçen ömrümüzün pek bedava geçip gittiğine esef ettim.

Dedem, Tahir Bey'e bakarak, "Ben sizi daha erken bekliyordum. Geç kaldınız. Nerelere gittiniz bakalım? Neler gördünüz?" der demez ben Tahir Bey'in kulağına, "Aman birader! Sakın benim atölyemden bahsetme," dedim.

"Biraz Yeni Cami-i Şerif taraflarını dolaştıktan sonra Rüstempaşa'daki Hezar-ı Hoş-elhan'a gittik. Orada Naim Bey'i bulduk. Faydalandık."

"Ya! Torunumu oraya da götürdüğünüze memnun oldum. Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin yardımıyla günden güne yükselen bu uyanış evi hakikaten faydalı manzaralar gösteriyor. O halde niçin erken çıktınız?"

"Efendim, uyanış evi bir aydan beri devamlı Büyük Osmanlı İnkılabı'nın aşamalarını gösteriyormuş. Bu geceden itibaren de kanlı Rumeli savaşlarının manzaralarını birbirini izleyen on gecede gösterecekmiş. Biz de tesadüfen bu gece gitmiş bulunduk. Bir köy hocasının Müslümanlardan imdat talebini dile getirdiği hararetli sözler ve savaşın kanlı manzaraları Nazım Efendi biraderimizin kanına dokundu. Sinirlerini bozdu. Onun için fazla oturmayıp kalkmaya mecbur olduk."

Tahir Bey'in sözleri üzerine dedem bana bakarak dedi ki:

"Nazım, sen ne kadar zayıf kalpliymişsin? Hiç şüphe yoktur ki bu gece orada en aşağı birkaç bin kişi olmak gerekir. Bu kadar seyircinin içinde yalnız senin dayanamayışın esef vericidir." Naim Bey'e bakarak: "Bu mesele üzerine birkaç söz söylemek isterim; fakat acaba görüşlerinize, fikirlerinize uyar mı?"

"Efendim, bu konuda bizim görüş ve fikirlerimizde

bir esas olsa bile yine onlar milletin sizin gibi büyüklerinin telkinleri, aydınlatması sayesinde elde edebildiğimiz şeylerdir."

Dedem: "Naim Bey, siz beni böyle milletin büyükleri arasında görmekle layık olduğumdan pek çok fazla önem vermiş oluyorsunuz. Bu güzel düşüncenize, iltifatınıza, bu nezaketinize teşekkür ederim. Bahsetmek istediğim mesele Nazım ve Nazım gibi yufka yürekli olanlar hakkındadır. Kalben zayıf olan kimseler ne kendilerinin ne de milletinin kurtuluşunu hiçbir vakit üstlenemezler.

Toplumlar içinde insanı sağlam yaşatan bir şey varsa o da insandaki mertlik özelliğidir. Mertlik kelimesinin içerdiği anlam birçok ilmin esasıdır. Mertlik, insanların vicdanlarında muhakeme ederek verdikleri kararı kuvvetiyle, servetiyle, icabında hayatıyla korumayı emreden bir önemli bir özelliktir.

Mertlik demek Hakk'a dayanarak hakkı korumak demektir. Mert bir adam yerine getiremeyeceği bir sözü ölür de ağzından çıkarmaz, eğer çıkarmışsa mutlaka yerine getirir. Sözünü kesinlikle geri almaz.

Mertlik İslam adabının emrettiği derslerin en mühimidir. Mert olan bir adamı koca bir ordu korkutamaz.

Bu Osmanlı İmparatorluğu'nun esası mertlik sayesinde kurulmuştur. Bu millet kendisinde mertlik var oldukça mükemmel yaşamıştır. Nazım gibi zayıf kalpli korkaklar bu millet arasında çoğaldıkça o muazzam millet bu gece gördüğünüz hallere düşmüştür.

Osmanlı demek mert oğlu mert demekti. Bizim asrımızda milletin namusuna saldırılsın, sancağı hakaret görsün de herkes bu hale bakıp yalnız kederlensin! Oturup kadınlar gibi ağlasın! Asıl oturup da ağlamaya layık olan bu hal, bizim asırlarımızda kesinlikle görülmemiştir. Ben size bir hikâye anlatayım: Bir savaşta büyük bir kumandanımız her nasılsa bir kişisel çıkar dolayısıyla bir haksız-

lık yapar. Mücahitlerden biri bu haksızlığın farkına varır. Savaş bütün şiddetiyle devam ettiği sırada o mücahit bütün subaylara başvurarak savaşa milletin namusu adına geçici olarak ara verilmesini talep eder. Talebi kabul edilir. Mücahit kumandanın çadırı önüne gelir. Yapmış olduğu haksızlığı söyleyerek ölümle pençeleşen bu kadar ümmet-i Muhammed'in talihini karartacak olan bu haksızlıktan haklı olarak şikâyet edince kumandan subayları toplar. Yapmış olduğu haksızlığın gerektirdiği cezayı onların huzurunda kendine verdikten sonra tekrar savaşa başlanılır. Onun üzerine ordu da muzaffer olur."

Dedem sözünü bitirdikten sonra uzun bir süre yüzüme baktı. Tavrındaki ciddiyet ve hiddetten korkmaya başladım. Birdenbire bana, "Nazım!" diye hitap etti. Sert ve kesin bir sesle bana yönelen bu hitaptan tüylerim ürperdi. Kendimi topladığım bir sırada tekrar, "Nazım!" dedi. "Ben dedelerimin evladı olmam itibarıyla zamanımda yapılan savaşların hiçbirinde kadınlar gibi evimde oturmadım. Savaş meydanlarına seve seve gittim. İcabında şehit olan din kardeşlerimi çiğneyerek ileri koştum. O dehşetli savaş felaketleri, facialarının içinde bizzat bulunduğum halde böyle senin gibi üzülmemiştim. Çünkü ben o vakit emindim ki milletimin felaketini ve talihsizliğini görmemek için vücudumu, hayatımı feda ediyordum.

Size kısa bir hikâye daha söyleyeyim de kendini ebediyen yaşatmak isteyen bir milletin nasıl davranması gerektiğini iyice anlayınız.

Bir savaş için asker toplandığı bir zamanda yüz on yaşında bir ihtiyar baba, yegâne erkek evladını kendi eliyle silahlandırdıktan sonra bu hali takdirle seyreden ahali önünde gözünden bir damla yaş bile akıtmaksızın oğluna hitaben, 'Oğlum Ahmet,' der, 'işte savaşa gidiyorsun. Şimdi kaldır başını da bir kere şu gökyüzüne bak. Sonra da bu dağlara, ovalara, şehirlere, kasabalara, köyle-

re, kadınlara, masumlara bak. Bir kere de şu ihtiyar babana dikkatle bak: Göreceksin ki ben de dahil olduğum halde bunların hepsi senden imdat bekliyoruz. Mutluluk kapımızın anahtarı bu dakikadan itibaren senin elindedir. İstersen bizi mesut, bahtiyar ederek şan ve şerefle yaşatırsın. Yine istersen dinimizi, ırzımızı, namusumuzu, vatanımızı düşmanların ayakları altında çiğneterek rezil rüsva edersin. Ahmet, biz Müslümanız. Müslümanlar hiçbir vakit dinlerine ihanet edemezler. Müslümanlar savaştan da korkmazlar. Savaşta kahramanlık göstermek namusun kıymetini yükseltmek demektir. Oğlum, cesur ol. Düşmana daima saldır. Eğer darda kalırsan itikadına, imanına sarıl. Eğer daha sıkılırsan Kuran'a sarıl. Rehberin, imdadın, sıhhatin, kurtuluşun ondadır. Gideceğin yol Allah yoludur. Cennet yoludur. Milletin varlık ve kurtuluş yoludur. Sen bu dinin, bu milletin, bu vatanın korunmasıyla görevli olduğunu asla unutma. Bizi hatırına getir. Allah'ın büyüklüğüne sığın. İcabında bir orduya bile karşı durmaktan çekinme. Ölümden hiçbir vakit korkma. Zira savaş meydanlarında şehit düşenlerin ruhları azap yüzü görmez. Onun için savaşta olmaktan daha tatlı bir şey yoktur. Hem, ölüm seni korkutacak kadar mühim bir şey değildir. Korkulacak şey, mertlikte, cesarette edilen bir kusur sebebiyle insanın ömrü oldukça duyacağı vicdan azabıdır. Kumandanların, subayların, üstlerinin emirlerine itaat et, din kardeşlerini sadakatle sev. Dünya işinden alakanı kes. Ancak Allah'la, din, millet, insanlık, vicdan, namusla haşır neşir ol. İşte sen savaşa gidiyorsun. Oğlum, biz Türk'üz. Türklerin ayırt edici özelliği mertliktir. Onun için sana, dinine, milletine düşmanlığı, kötülüğü bulunmayan isterse yılan bile olsa sakın ha! Nefsine uyup da ona zulüm ve haksızlık etme. Bizi ve arkanda kalanları Allah'a emanet et. Zaferle vatanına dönmedikçe bizi hatırına getirmemeye çalış. Eğer

savaş meydanından bize bir hediye getirmek istersen düşmanın elinden zapt edeceğin bayrakları getir. Pek makbule geçer. Haydi oğlum, git! Ben senden razıyım! Allah da senden razı olsun! Dinin, imanın, kitabın yardımcın olsun! Selametle git!'

Bizim zamanımızda bir baba oğlunu savaşa göndereceği zaman, işte böyle nasihat vererek gönderirdi. Nazım, sözüm sanadır. Atalarımın asırlardan beri koruyarak bizim zamanınıza kadar pak, nezih bir surette gelen soy zincirini nasıl temiz aldıksa onu vârislerimize, çocuk ve torunlarımıza da öyle pak, temiz olarak teslim ettik. Onlar da evlatlarına, ahfatlarına teslim ede ede soyağacı nihayet size ulaştı. Şimdi Molla Davut namını iftiharla taşıyan sizsiniz. Siz bulunduğunuz zamanın iyi bir adamı olsanız bile mademki asrınızın gerektirdiği işleri idare etme politikasını, kaçamak yollarını takip etmekle hakkı iptal ettiniz, bizim gözümüzde hiçbir vakit iyi adam olmazsınız. Soyağacımızı da lekelemiş sayılırsınız. Nazım, seninle konuşurken de biraz anlamış olduğum gibi, şimdi de iyiden iyi anlıyorum ki, Rumeli sahası kan deryası halini aldığı ve top tüfek gümbürtüleri de kulaklarınızı çınlattığı halde birçok korkak gibi sen de savaş meydanına koşmaktan çekindin. Bu Rumeli savaşı sana ve dolayısıyla bütün Türklere aitken düşman karşısına çıkmaktan, ölmekten korktunuz. Kadınlar gibi evinizde kapandınız. Bu ürkekliğinizden, vatanı umursamayışınızdan dolayı tarih sizi nefretle, vicdansızlıkla anacaktır. Fakat sizden sonra Türklük ölmedi, aksine dirildi. Olanca kuvvetini toplayarak ayağa kalktı. Saltanat merkezini yine şehirler şehri İstanbul'da kurdu. Az zaman zarfında, çalışma sayesinde işte böyle medeniyet âleminin en yüksek zirvesine ulaştı. Türklerin ilk ortaya çıkışından bu âna kadar tarihi olaylar zincirinde görülmüş en büyük hatalar çoğunlukla sizin görüp yaşadığınız zamanlara ait

olduğundan Osmanlı tarihi sizi hiçbir zaman affetmeyecektir."

Tahir Bey dedemin azarlarının uzayıp gittiğini görünce söze karışarak:

"Efendim, siz hep Nazım Efendi biraderimize hitap ediyorsunuz. Halbuki bu azarları, yalnız o hak etmiyor; biz de o asırda yaşadığımız için o azarlardan biz de payımızı almalıyız, bütün İstanbul ahalisi de. Zira Rumeli savaşı esnasında en serinkanlılığı İstanbul ahalisi göstermiştir. Taşra ahalisi onlara nispeten gerek mallarıyla gerek bedenleriyle daha büyük fedakârlıkta bulunmuştur. Her taraftan felaket, musibet, bela yağmuru yağarken İstanbul ahalisi kayıtsız bir tavırla biraz hüzün ve keder göstermekle yetiniyordular. Ne yapalım? Biz de onlar arasında bulunduğumuz için utanarak itiraf ederim ki onlar gibi hareket ettik."

"Tahir Bey, demek ki, arkadaşınızı savunmak için sen çıkıyorsun öyle mi? Senin deden de benim kardeşim olmak itibarıyla işte dedene vekâleten sana soruyorum: Mensup olduğunuz şanlı bir milletin namını, haysiyetini koruyamadığınız bir asırda, diğer milletlere karşı ne yüzle yaşadınız? İstanbul kapılarına kadar gelen düşmana karşı çıkmayıp da İstanbul'da birer cisim gibi hissiz, gayretsiz, ruhsuz, cansız bir halde titremekten hiç utanmadınız mı? Yalnız gazete havadislerinden üzüntü duymayı vatanperverlik mi zannettiniz? O savaşlarda malınızdan, bedeninizden ne gibi fedakârlıkta bulundunuz? Tahir Bey, niçin susuyorsunuz? Demek oluyor ki hiçbir fedakârlıkta bulunmadınız öyle mi? Gerçi bazınız biraz gözyaşı döktünüz; fakat onu da savaş işinize gücünüze, kazancınıza, sefahatinize mâni olduğundan, geçiminizin darlanmasına sebebiyet verdiğinden mahzun olduğunuz, kederlendiğiniz için döktünüz yoksa vatanınıza acıdığınızdan değil! Hiç düşünmediniz mi ki elinizde bulunan

bütün Osmanlı memleketinin dağları, dereleri, tepeleri, ovaları hepimizin kanıyla sıvanmıştır? Hep Türklerin kanı bahasına alınmıştır? İşte böyle bizim can vererek, kan dökerek fethetmiş olduğumuz o geniş yerleri siz korumayı bile beceremediniz. Düşmanlara bırakıp kaçıverdiniz. Böyle bir lekeyle lekelendiğiniz halde yaşamaktan utanmayacak mısınız?

Ey Tahir Bey! Bu bahsi uzatmayalım. Zira hissedişime göre söyleyeceğim hararetli sözler, sizi pek ziyade üzecektir. Şimdi bunun sırası değildir. Sizinle birkaç gün görüştükten sonra isterseniz bu bahsi tekrar açar, facialı kabahatlerinizi önünüze birer birer dökerim. Yaptığınız hataları anlayamadınızsa, tek tek anlatırım."

Yemeklerimizi hep yemiş, bitirmiş olduğumuzdan dedem, "Nazım, kalk, yemek bitti. Her takımı kendi tepsisi üzerine istif et de şu dolap içinde duran arabacıklara koy," dedi. Ben de emirlerine uygun hareket ederek arabacıklara koydum. Dikkat ettim: Buradaki yemek katarlarının düzeni daha mükemmeldi. Arabalar bir taraftan gelip diğer tarafa gidiyordu. Bizim masanın numarası 60 olduğundan yemekler mutfaktan 60 numaralı arabalara konularak gönderiliyordu. Ben tepsileri koyduktan sonra bir düğmeye basar basmaz arabalar hareket ederek gözümün önünden kaybolup gittiler. Bu işler hep kendi kendine olup bittiği için meydanda uşak, hizmetçi namına bir şey görünmüyordu. Ben bu işi gördükten sonra gidip tekrar yerime oturdum.

Dedem, Naim Bey'e bakarak, "Naim Bey," dedi, "ne düşünüyorum biliyor musunuz? Bugün Nazım'la birçok yerleri gezdik dolaştık. Fakat benimle beraber gezmekten sıkılıyor. Çünkü her gördüğünü sorup anlamak istiyor. Her şeyi bana sormaktan ise çekiniyor. Onun için sizinle böyle rastlaşması büyük bir nimet oldu. Düşündüm de sizi yalnız başınıza bırakayım, üç ahbap istediği-

niz gibi serbest serbest geziniz, dolaşınız, her şeyleri görünüz, öğreniniz. Size numaramı da vereyim. İstediğiniz zaman bana bir kart yazar yahut telefonla haber edersiniz, ben gelirim. Yahut siz bana teşrif edersiniz, yine görüşürüz. Olmaz mı?"

"Efendim, biz zatıâlinizden her vakit faydalanmak isteriz."

"Bu sözünüzü birkaç şekilde yorumlayarak benden faydalanmanız ihtimalini kabul ederim. Yine de bunu kabul ederken kendime önem vererek gururlanıyorum zannolunmasın. Öyle bir hal benden pek uzaktır. Ancak şu kadar diyebilirim ki yaşça sizden büyük olduğum, görgüm, tecrübem de sizden fazla olduğu ve ihtiyarların gençlere evlat gözüyle baktıkları için, evlatlarının ufuklarını genişletme ve bilgilerini artırma yolunda her türlü fedakârlığı yapmaya vicdanen mecbur olmaları bakımından sözünüzü kabul ederim."

Bu esnada Tahir Bey söze karışarak, "Efendim," dedi, "malum ya, ben biraz kabaca söylerim; fakat söylediklerim daima doğrudur. Bir milletin ihtiyarları babası demektir. Babalar evlatlarının hatalarını, kabahatlerini tamir etmek ve zamanın gereklerini kendilerine göstermekle babalık vazifesini yerine getirmiş olurlar. Nazım Efendi sizin evladınızdır. Biz de müminlerin torunu olmak bakımından sizin evladınız sayılırız. Sizinle daha bugün tanışmış olduğumuz halde, hemen siz bizden kaçıp kurtulmak istiyorsunuz."

"Tahir Bey, fikrimi izah etmediğim için ihtimaldir ki layıkıyla anlayamadınız. Nazım benimle gezmekten sıkılıyor. Yaradılışça sıkılgan olanlar ise gördüklerinden hakkıyla faydalanamazlar. Sizin gibi genç, dinç üç kafa dengi arkadaşın arasında devamlı benim gibi bir ihtiyarın bulunmasının yalnız Nazım'ı değil, sizi de sıkacağını iyi bildiğimden sizi serbest bırakarak, kendi işimin başına dö-

nüp sizi daima uzaktan takip etmeyi, ara sıra görüşerek tatlı tatlı sohbetler etmeyi kendimce uygun gördüm. Ben çalışmadığım zamanları çoğunlukla kütüphanelerde, tartışma salonlarında, Erike-i Ezher [Parlak Taht], Maşrık-ı İdrak-ı Üdeba [Yazarların Anlayış Bahçesi], Esrar-aver-i Âşıkan [Âşıkların Sırlarını Taşıyan], Ravza-i Fazl-ı Mürgân [Kuşların Fazilet Bahçesi], Ravzatü's-Safa [Safa Bahçesi], Mübahase-i Asr-ı Ulema [Asrın Âlimlerinin Sohbetleri] ve daha başka bunlara benzer okuma salonlarında geçiririm. Beni her ne vakit görmek arzu ederseniz, şayet işyerimde bulamazsanız, mutlaka bu dediğim yerlerin birisinde bulursunuz."

Bunun üzerine ben dedeme, "Efendim, bu saydığınız mahaller ne gibi yerlerdir?" diye sormam üzerine dedem, "Oğlum," dedi, "bu saydığım yerler en büyük eğlence yerleridir. Bu sözümün yanlış anlaşılmaması için biraz açıklayayım: Bu dediğim yerler her türlü mükemmelliği kendinde toplamış olan kişilerin devam ettikleri yerlerdir. Biz oralara devam ederek bu gibi mükemmellik alameti kişilerin sohbetlerinden faydalanırız. Bizim eğlencelerimiz bu yolda edindiğimiz faydalardır. Sırası geldikçe ben sizi de oralara götürüp faydalandırırım."

Naim Bey: "Efendim, ortaya koyduğunuz meseleyi ben zihnimde muhakeme ettim. Teklifinizi pek makul buldum. Siz bizi koruyup kolladıkça ve bizim de dayanak noktamız, ümitlerimiz size bağlı bulundukça biz üç arkadaş bu imkânlar âlemini döner dolaşır, yine sizinle buluşuruz."

Dedem: "Naim Bey, öyleyse işte her üçünüze de numaramı veriyorum. Bu numara ile istediğiniz zaman beni arar bulursunuz."

Dedemin verdiği numaraya dikkat ettim. 18, 47, 104, 26'ydı. Bunlardan başka bana küçük bir defter vererek, "Nazım, bu da senin adına havale ettiğim Millet

Bankası'nın itibar defteridir. Bu defteri nasıl kullanacağını, parayı ne şekilde hesap edeceğini ve harcayacağını Tahir Bey ile Naim Beyler sana öğretirler. Bundan başka ikametin için Rehgüzar-ı Meserret'te [Sevinç Geçidi] özel bir daireyi numarana kaydettirdim. Bu ikametgâh senin namına polis, telefon ve posta merkezlerine kaydolunmuştur. Siz gelmezden evvel ben bu işlemleri telefonla yaptırdım," dedikten sonra Tahir Bey'e hitaben, "Sen bir defa söz sırasında Nazım'ın biraz cimri olduğunu bana örtük olarak zımnen anlatmıştın. Bu âlemde meşruiyet çerçevesinde gezip görmek, yemek içmek gibi konularda cimrilik olamayacağını sırası geldiğinde kendisine anlatırsınız. Bu âlemde insanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda serveti olduktan sonra serveti ölçüsünde almış olduğu kredi veya havale ve itibar cüzdanlarından makul ölçülerde istediği gibi harcamayıp kendine zulmetmenin doğru olmadığını da sırası geldikçe söylersiniz. Artık bundan sonra siz istediğiniz gibi gezer, konuşur, tartışırsınız. Yalnız şunu ilaveten söylerim ki Nazım'a havale edilerek verilmiş olan itibar defteri hayli yüklüdür. Bir pederin üç kardeşe verdiği harçlık gibidir. Artık bunun nasıl harcanacağı size aittir," deyip dedem kalktı ve, "Müsaadenizle ben gidiyorum. İnşallah yine görüşürüz. Şimdilik Allah'a emanet olunuz," deyip çıktı gitti.

Elimdeki defteri açıp bakıyorken Naim Bey istedi. Birinci sayfasının üstüne bakınca, "Nazım Efendi, deden sana önemli bir itibar defteri vermiş, bahtiyarsın," dedi.

O esnada bulunduğumuz lokantanın tavanından doğru bir ses işitildi. Bu ses Müdafaa-i Asr-ı Müstakbel'de [Gelecek Asrın Savunması] siyasetçi hatiplerin nutka başlamak üzere bulunduklarını haber veriyordu. Ben bunu işitince arkadaşlarımın yüzüne baktım.

Tahir Bey, "Anladım Nazım Efendi, oraya gidelim de bu siyasetçi hatiplerin sözlerini dinleyelim demek isti-

yorsun. Oraya başka bir gece gideriz. Biz bu akşam burada biraz daha oturalım da kalkıp Rehgüzar-ı Meserret'teki dairene gidelim. Naim Bey'le benim dairem arasında olduğu gibi bizden senin dairene de birer telsiz telgraf koydurarak istediğimiz zaman uzun uzadıya konuşuruz," demesi üzerine ben, "Peki ama," dedim, "bu kadar kalabalık bir yerde bizim telsiz telgrafımızı başka bir kimse almaz mı?"

"Hayır, alamaz. Çünkü her iki makinedeki elektrik cereyanları aynı numaralarda birbirine açık olmakla bizim makinelerimizdeki elektrik cereyanı başka makinelerin farklı numaralarına rastlayacağından diğer makineler tarafından yakalanamaz. Bir yerde otuz tane telsiz telgraf aleti olsa bu otuz makinede elektrik akımı bir dalgadan ibaret kalır. Ancak numarası numarasına rastlayanda söz anlaşılır. Bu yeni bulunmuş icatlardandır."

Tahir Bey'in bu açıklamasından sonra ben dedemin verdiği defterdeki yazıları ve rakamları gözden geçirmeye başladım. Yazılarda gördüğüm tabirlerden ve rakamların kıymetlerinden bir şey anlayamadığımdan Tahir Bey'e, "Yahu, bu defterde yazanlardan ben bir şey anlayamadım," deyince Naim Bey elimden defteri alarak, "Nazım Efendi, bu defterdeki yazıları ve hesapları anlayabilmek için evvela esasını anlamak lazım gelir. Şimdi ben sana anlatayım," deyip elinde bir kâğıtla cebinden acayip mürekkepli bir kalem çıkardı. Kâğıdın üstüne 1, 10, 100, 1000 rakamlarını yazdıktan sonra:

"Şu rakamları gördün mü?"

"Gördüm."

"Şimdi iyi dikkat et. 1, 10, 100, 1000 rakamlarına bu ileri âlemde başka isim vermişler. 1 rakamına pin, 10 rakamına lâpin, 100 rakamına dalpin, 1000 rakamına da pinan demişler. Bu şekilde pin: 1, lâpin: 10, dalpin: 100, pinan: 1000 olmuş oldu. Şimdi meseleyi senin anlayaca-

ğın tarzda açıklayayım: İki buçuk kıyye saf altına bir değer koy, yine tam iki buçuk kıyye saf gümüşe de ayrı bir değer koy. Esası iki buçuk kıyye ağırlığındaki bir şeye pinan diyoruz. Mesela bizim anlayacağımız hesap üzerine dört yüz lirayı iki buçuk kıyye farz etsek bu altının pinan'ının değeri kırk bin kuruş olmuş olur. Çünkü her ne şey olursa olsun iki buçuk kıyyelik oldu mu, ismine pinan demişler. Bu hesaba göre altının bir pinan'ı kırk bin kuruş olmuş olur. Keza iki yüz mecidiyeyi iki buçuk kıyye farz etsek bu gümüşün pinan'ının değeri dört bin kuruş olmuş olur. Bu şekilde şu âlemde dolaşımda olan paranın değerinin esasını anlamış oluruz.

Şimdi pin dediğimiz zaman kırk bin kuruşluk altının binde biri kırk kuruş ve keza dört bin kuruşluk gümüşün binde biri dört kuruş ettiği anlaşılır. Lâpin dediğimiz zaman da kırk bin kuruşluk altının binde onu dört yüz ve dört bin kuruşluk gümüşün binde onu kırk kuruş ve keza dalpin dediğimiz vakit o altının binde yüzü dört bin ve gümüşün binde yüzü dört yüz kuruş ve pinan dediğimizde yine o altının binde bini kırk bin ve gümüşün binde bini dört bin kuruş yapmış olduğu meydana çıkar.

Yukarıda söylediğim hesap üzere, şimdi iki buçuk pin bizim bildiğimiz yüz kuruş, bir lira olduktan sonra bu pinlerin gümüşü altın değerlerinin yirmi misli ucuz takdir edilmekle altın ve gümüş pinler aynı ağırlıklarda ve fakat başka şekillerde olarak basılmışlardır.

Bir de pek küçük hesaplar için pin, lâpin, dalpin, pinan olduğu gibi, bir pin'i pinan'ın yerine ikame ederek nasıl ki bir pin, pinan'ın binde biri olduğu gibi tekrar bu hesabı küçültmek için de yine bir pin'in değerini pinan yerine çıkaracağız. Yani pin'in kırk kuruş değeri olduğunu farz edip çalpin dediğimiz zaman bir pin'in yani kırk kuruşun binde onu bir buçuk para kadar bir şey eder.

Ondan sonra malpin gelir ki binde yüze bölünmesi demektir. Bu da aynı hesap üzere dört kuruş eder. Pin ise malum.

Bu altın değeri üzerine yürütülmüş bir hesap olduğu gibi aynı bu hesap gümüş üzerine yapıldığında iki kuruşu yine böleceksin. Artık anla ki ne kadar büyük, küçük, ince hesaplar var ise, bu âlemde mevcut pinlerin bölünme oranlarını öğrendikten sonra ne derece kolaylıkla yapılabilecektir.

Bunlardan başka saç telinin de bir adedine dalpin, on tanesine çalpin, yüz tanesine malpin, bin tanesine de pin denilmiştir ki yüz ince saç teli yan yana dizildiği vakit yüz saç telinin sırayla işgal ettiği mesafeye bir malpin denilir ki bir santim uzunluğunda bir ölçü tayin edilmiş olur. Bu son derece ince ve nazik hesaplar içindir.

En büyük, en kaba hesaplar için de keza iki metre, bir pin denildiğine göre yirmi metreye bir lapin, iki yüz metreye bir dalpin, iki bin metreye de bir pinan denilmiştir.

Bu pinler önce söylendiği zaman herhangi bir şeye ait olduğu anlaşıldıktan sonra o şeyin pin'i dikkate alınır. Mesela arazide dönüm tabir ettiğimiz hesaplarda bu pinleri kullanacağımız zaman yukarıda söylendiği gibi ölçeği bin misli daha büyütürsek o zaman da karadaki ve denizdeki mesafeler tayin olunmuş olur. Şimdi sen bu hesaptan bir şey anlayabildin mi?"

Naim Bey'in sorusuna cevaben ben de sordum ki:

"Naim Bey, bu pin tabiri hangi dilden alınmadır?"

"Hiçbir dilden alınma değildir. Türkçemizde manası olmayıp fakat söylenmesi kolay olan kelimelerdendir. Esasen paraya, ölçüye, tartıya ait kelimelerin hangisinde bir mana vardır ki? Bu vaktiyle Tevzin-i Hakikat [Hakikatin Ölçülmesi] Komisyonu'nun bulduğu bir kelime ve usuldür."

"Demek oluyor ki bizim senelerce okumakla bitiremediğimiz hesaplar; bayağı kesirler, ondalık kesirler, oranlar, kökler, ölçüler, sabitlerin hepsi de bir yere toplanarak beş tür pin'den ibaret olmuş. Sizin şu özet anlatımınızdan anlaşıldığına göre bizim zamanımızda anlaşılması pek zor olan bu hesap meselesi de bu âlemde pek sadeleşmiş. Şimdilik esası biraz öğrendim ya! Sonra bu konuda sizden daha birçok bilgi almak isterim."

"Bu mesele münasebetiyle sana şunu da ilaveten söyleyeyim ki biz okullarda tahsilde bulunduğumuz zaman öğretmenlerimiz bize her şeyi öğretebilmek için aklımızı adeta törpülerlerdi. Burada ise gerek doğumevlerinde gerek okullarda çocukların düşünme kuvvetini yoracak derecede zor bir usulle hiç ders vermezler. Gereksiz şeylerle çocukları asla meşgul etmezler."

"Naim Bey, azizim bu pinler hesabı pek hoşuma gitti, bunu yine bir gün ayrıca tartışırız. Bu gece bu kadarla yetinsek de gideceğimiz yere gitsek olmaz mı?"

Benim bu teklifim üzerine Tahir Bey, "Hazır pinler defteri elindeyken lokantanın hesabını gör de öyle gidelim," deyince ben Tahir Bey'e uzatarak, "Buyurun," dedim, "sahip olduğum servetin pin usulünce henüz hesabını bilmiyorum. Siz veriniz."

"Öyleyse hesabını bilmeyen adamın ekmeği yenir mi?"

"Tahir Bey, sen daima böylesin. Böyle her yerde birtakım uğursuz sözlerle insanı âciz bırakmaya çalışırsın. A birader. Bizim can cana, baş başa vererek yaşadığımız âlemde bile yemek hesabını incelemeye önem vermediğimizi unuttun mu!"

"Önem vermezdik de sanki iyi mi yapardık? Bu âlemde bilhassa bugün on milyondan fazla nüfusu olan şu İstanbul içinde zannetmem ki kendi aile fertlerinden başka ahbapları, dostları için gereğinden fazla cömertlik

gösteren ve bir başkasına ikram olarak para harcayan binde beş kimse bulunsun."

"Aman, ne diyorsun Tahir Bey! Bu âlemde yaşayanlar birbirlerine ikram, iyilik etmezler mi?"

"Evet, ahbaplarının, dostlarının, akrabalarının, kısacası her kimlerin ise ihtiyaçlarını görmedikçe ikram etmezler. Hatta yirmi kişi bir lokantaya giderler, beraber yerler, içerler, muhabbet ederler. Çıkıp gidecekleri zaman herkes kendi masrafını kendi öder. Şayet içlerinden birisi çıkıp da masrafınızı ben ödeyeceğim diyecek olsa berikiler gözünde değeri kalmaz. Hem de ona ondan sonra kendi servetini kötüye kullanmış gözüyle bakarlar."

"Acayip! Sebep?"

"Çünkü herkesin her gün için bir masraf bütçesi vardır. Herkes kendi parasını kendine harcamakla memnun olur. Bir yemek masrafı için ahbabının o günkü bütçesini bozmayı hiç kimse arzu etmez. Bununla beraber eğer ahbaplardan birinin ihtiyacını hissedecek olurlarsa o zaman hepsi birden seve seve yardıma koşarlar. O kimsenin sıkıntısını, ihtiyacını gidermek için herkes kesesine göre para harcamaktan çekinmez. İşte bunun için bizim senin pinler defterine ihtiyacımız yoktur."

"Tahir Bey, rica ederim, çelik gibi sert olan itirazlarını bari burada olsun biraz yumuşat. Bir kusursuz âlemde bulunuyoruz."

"Haydi, artık bu bahse son verelim de kalkın gideceğimiz yere gidelim."

Tahir Bey'in bu teklifi üzerine kalktık. Gayet şık bir vezneye gittik.

Tahir Bey gülerek, "Haydi bakalım, yediğimiz yemeklerin bedelini ver," dedi. Ben sıkıldım. Defteri veznedara uzattım. Veznedar mütebessim ve nazik bir tavırla, "Efendim, afiyet olsun! Hesabınız ödenmiştir," dedi.

Veznedarın bu nezaketine hayran oldum. Hesabın dedem tarafından ödenmiş olduğunu anladım. Tahir Bey kıs kıs gülüyordu. Adeta canım sıkıldıysa da beni kızdırmak için yaptığı aklıma gelerek bir şey söylemekten vazgeçtim. Vezneden ayrıldık. Bu dairede yemek yenilen yer, okuma, sinema salonları hep ayrı ayrı yerlerdeydi. Türlü renkli elektrik ışıklarıyla o ilerleme çağının daha nice nice ilerlemeye sahne olabilme becerisinin hedeflerini tasvir eden tablolar gösteriliyordu.

Nihayet o büyük daireden çıktık. Balkon yollarındaki kalabalığa karıştığımız zaman havada görünen renk renk yazılar, reklamlar gözüme çarptı. Bu âna kadar gördüğüm güzelliklerin hepsinden fazla garibime giden bu güzel manzaralar karşısında şaşırdım kaldım. Türlü güzel renkler birbirleriyle gayet ustalıklı bir şekilde uyuşturularak göğe doğru yansıtılmış olan bu güzel tablolar ve bunlarda pırlanta gibi parlayan yazılar ile çiçekler zarafetin de, sanatların da artık en ileri düzeye erişmiş olduğunu gösterdiğinden insan bu görüntülerden gözlerini asla ayırmak istemiyordu.

Ben bunun nasıl olabildiğini düşünmeye başladım: Havaya yansıtılıp da birer tablo halinde gösterilen bu güzel manzaralar hiç şüphe yoktu ki her biri insanı hayrete düşüren bu koca koca binaların taraçalarına kurulmuş olan makineler vasıtasıyla vücuda getiriliyor.

Ben bu makineyi zihnimde şu şekilde tasavvur ederek kendi kendime, "Kuvvetli bir elektrik projektörünün ışığı gayet parlak madenî bir levhaya yansıtılıyor. O levhadan yansıyan ışık da karşısına konulan uzun bir borunun içerisine toplanarak önce borunun içinde üzerleri yazılı ve resimli levhacıklara ve sonra da borunun ucundaki madenî aynaya çarptırılıyor. O aynadan da ışık dürbünlerin içerilerindeki boğum boğum çok sayıda mercek aracılığıyla büyütülerek havada dört-beş yüz metre ka-

dar yüksekliğe yansıyarak gördüğümüz bu güzel tablolar vücuda getiriliyor," hükmünü veriyorken Naim Bey kolumdan tutarak, "İşte birader. Rehgüzar-ı Meserret burasıdır. Buyurun içeri girelim. Sizi dairenize kadar götürelim de biz de yerlerimize gidelim," deyip büyük bir kapıdan içeri gayet geniş bir meydanlığa girdik. Meydanlığın etrafında çepeçevre zarif zarif berber, lokanta, kıraathane, şerbetçi, tatlıcı, yemişçi gibi dükkânlar görülüyordu. Meydanlığın bir başından ta öbür başına kadar gittik. Yine geniş ve büyük kapıdan içeri girdik. Bir adam bir masada oturmuş yazı yazmakla meşguldü.

Naim Bey numaramı aldı. Yazıhanenin üstüne koydu. O adam numarayı alıp önündeki deftere bakınca birdenbire telaşla ayağa kalktı. "Efendim," dedi, "saat üçte telefonla kiralamış olduğunuz daireniz saat altı buçuğa kadar gelmemiş olduğunuz için boş kalmış olduğunu on dördüncü daire memuru tam haberini verdiği zaman söyledi. Esasen iç tüzüğümüz gereğince misafirlerimizin saat altı buçuğa kadar her türlü rahatları teminat altında olduğundan o saatten sonra gelecek olan misafirlerin kiraladıkları dairenin başkalarına kiralanmasından dolayı yönetimimizi eleştirmeye hakları yoktur. İşte iç tüzüğümüz de budur," deyip memur masanın gözünden basılı küçük bir tüzük çıkarıp Naim Bey'e verdi.

Naim Bey'in, "O halde ne yaparız?" demesi üzerine memur masanın bir tarafında duran üzerleri yazılı bir deste karton alıp içinden bir tanesini çıkarıp baktıktan sonra, "Mutlaka bir daire isterseniz 20 pin verirsiniz. Oda görevlisi vazifesi olmadığı zamanların her bir yarım saatini 20 pin üzerinden isteyene satıyor. Eğer isterseniz çağırttıralım," deyince Naim Bey yüzüme baktı. Onayım üzerine, "Peki, kabul ederiz," dedi.

Memur kalktı. Duvardaki yüzlerce telefon düğmelerinden birine bastıktan ve telefona, "Yarım saat süreni-

zi 20 pin üzerinden sattım. Cevap," dedikten sonra bize dönüp, "Beş dakikaya kadar gelir efendim," dedi.

Bunun üzerine Naim Bey, Tahir Bey'e, "Yahu vakit gereği gibi gecikti. Sonra biz de zorda kalacağız. Artık memur gelir, Nazım Efendi'yi dairesine götürür. Rahat eder. Müsaade buyursun da biz de yerimize gidelim. Sonra yine görüşürüz," deyip her iki arkadaşım bana veda ederek çıkıp gittiler. Ben de memurun yazıhanesinin dışında bir duvardan yaylı bir sandalye alıp üzerine oturdum. Baktım ki bana doğru birisi geliyor. Yakınlaştıkça simasını tanımaya başladım.

Bunun kim olduğunu zihnimde düşünüp dururken, "Vay! Nazımcığım! Sen burada mısın?" diyerek boynuma sarıldı. Yüzüne iyice dikkat ettim. Bizim Feylesof Memduh Bey olduğunu anlayınca pek memnun oldum. Heyecanlı bir sesle bana dedi ki:

"Nazım, buralarda sen ne geziyorsun?"

"Vay! Bu edep âlemini sen yalnız kendi tekeline mi aldın?"

"Kendi tekelime almadım ama bu heriflerin edebiyatını okuyup öğrenmek zannolunduğu kadar kolay bir şey olmadığını anlamanız lazım gelir."

"Bu herifler tabiriyle alaycı bir şekilde bu âlemde yaşayanların sanat ve meslek sahibi olduklarını mı anlatmak istiyorsun? Halbuki edebiyat kitabı hakaretle iltifatı bir araya getirememiştir."

"Nazım, sen bu adamların öyle uzun uzadıya ilim ve gelişme yolunda çalıştıklarını zannediyorsan yanılıyorsun. Birader, bunlar dünyaya geldiklerinin altıncı ayından itibaren doğumevlerinde, okullarda eğitim ve terbiye görmeye başlıyorlar. Beş-altı yaşına geldiklerinde her biri ayrı ayrı ilim ve fenlerde adeta büyük kudret sahibi birer uzman oluyorlar. Onların öğrenmiş oldukları hüner ve bilgiler bize nispeten o kadar fevkaladedir ki fen

usul ve kurallarını, medeni bilgilerini öğrenmeye canla başla gayret eylesek bile buna ömrümüz yetmez. Dolayısıyla hayatımın şurada kalmış olan az bir kısmını da ahlak terbiyesi ve medeni ilimler eğitimi taklitçiliği uğrunda boş yere tüketmek fikrinde değilim."

"Yanılıyorsun birader. Senin tuttuğun hesapların içine yüzde elli oranında hava karışmış olmalıdır ki toplamında pek çok abartı hissediyorum."

"Bu sözünüzde bir mana, bir münasebet bulamadım. Hesaplarıma hava karışmış, abartı varmış nereden anladınız?"

"Her sözde mana ve münasebet olmaz ya? İnsan bir şeyi söylemek için anlamaya muhtaç mıdır?"

"Nazım, sen benimle eğleniyor musun?"

"İnsanlar birbirlerinin eğlencesi olmasaydı toplumlar nasıl meydana gelirdi?"

"Nazım, demek oluyor ki sen insanın insanlarla eğlenmesi rezaletini takdir ediyorsun, öyle mi?"

"Memduh Bey, sözümüz eğlenmek hakkındadır. Şimdi eğlenmenin manasını incelemeye lüzum yok. Eğlenmenin ne demek olduğunu hep biliriz. Bizim bildiğimiz manayla söylersek eğlenmek insanın vaktini hoş geçirmesi demektir. Her ikimiz de karşı karşıya olduğumuz halde vaktimizi hoş geçirmemiş olsak hiç böyle konuşur muyuz? Demek oluyor ki şimdi biz birbirimizle eğleniyoruz."

"Bu sözüne hak vereceğim ama sen beni eleştirmek cesaretinde bulunuyorsun."

"Nasıl eleştirmeyeyim ki sen her sözü gayet kapsamlı olarak söylüyorsun: Senin sözlerin birçok manaları içeriyor. Halbuki ben tek bir manayı kastederek söz söylüyorum. Sen kendi varlığının hâkimi, âlimi, feylesofuyken senin vicdan muhakemene ben nasıl müdahale edebilirim? Benim bu konudaki yaklaşımım senin kanaatini

aydınlatıyorsa bu bahsi uzatalım. Yok, eğer aydınlatmıyor da fikrine aykırı geliyorsa fikrimi çürütecek sağlam deliller göstermek lazım gelir."

"Nazım, ben bu bahisten vazgeçtim."

"Sen beni ihtimal ki sözümde ısrarlı bir inatçı farz ederek bahisten vazgeçiyorsun. Zaten bu bahis başta bir şaka olarak başlayarak ciddi bir mesele rengini aldı. Fakat bu mesele hakkındaki dayanak noktamı ben biraz daha ayrıntılı açıklamak isterim. Sen demiştin ki: 'Bu adamların öyle uzun uzadıya ilim ve gelişme yolunda çalıştıklarını zannediyorsan yanılıyorsun.' Ben senin bu sözü vicdanında tartmaksızın söylemiş olduğuna inanıyorum; çünkü böyle yapmış olsaydın bu sözü bana söylememek lazım gelirdi. Ben dünyaya insan olmak için geldim. Şimdiye kadar daima insanlık çerçevesinde hareket ettiğimden dolayı bana insan diyorlar. Temasta bulunduğum insanların terbiye ve ahlak görgüleridir ki bana rehberlik ederek insanlığa yöneltiyor.

Kendi akıl ve idrakim dahilinde bağımsız olarak kendimi idareye çalışsaydım ihtimal ki doğuştan gelen zekâm sayesinde bunu başarabilirdim. Fakat insanların birbirlerine yardımları sayesinde ortaya çıkan bu medeniyetin, ilerlemenin, birlikte yaşama ilminin, ticari ilimlerin mutlaka cahili kalacaktım. Benim eğer biraz akıl ve mantık dairesinde fikirlerim varsa o da sırf insan olmaklığım itibarıyla insanlığın oluşum yolunda benim de pay sahibi olmaklığımla kazanılmıştır.

Azizim Memduh Bey, insanlar doğdukları günden ölünceye kadar insanlık çerçevesinde bildiklerini yapmak ve bilmediklerini öğrenmekle yükümlüdürler. Bu sözümü akıl ve mantığa uygun olarak muhakeme edersen, böyle olmadığı takdirde insanların yaşamasının mümkün olmayacağını anlarsın. İşte azizim, bahse burada son veriyorum. İtirazın varsa cevap vermeye hazırım."

"Benim böyle fikir gemisinin akıntısına kapılıp da engin sohbet denizinde boğulmaya vaktim yoktur. Ben elime geçmiş olan geçici bir hayatın iyi idaresini düşünmekle yükümlüyüm. Benim o kadar yüksek ilmî bahislere girişmek gücümün üstündedir."

"Öyleyse bu bahsi burada kapayalım. Başka bir sohbet kapısı açalım: Azizim Memduh, bu yenilik ve ilerilik âleminde ne gibi fevkaladelikler görüyorsun?"

"Nazım bana ters bir soru sordun. Ne gibi fevkaladelikler görüyorsun diyeceğine ne gibi işlerde fevkaladelik görmüyorsun diye sormalısın!"

"Azizim, her işin, her şeyin insanlar için görülebilir bir gayesi vardır. Mesela bir yazıhane üzerindeki hokka ile kalemin yazı yazmak için kullanılacağını herkes bilir. Fakat bu hokka ile kalemin insanlara bir imkân âleminin keşfine yardım edeceğini görecek olursa insan hayret etmez mi? İşte ben de senden böyle şaşılacak derecedeki ilerlemeleri soruyorum."

"Öyleyse dinle. Şu söyleyeceklerimi bana söyleyenleri ben önce veresiye dinlemiştim. İstersen sen de dinle de benim gibi merak edip aslını anladıktan sonra hak ver. Düşünce kuvveti yorgun, kör balta gibi iş görmez olanların tedavileri için bir akıl tedavihanesi olduğunu işittiğim zaman bunun nasıl olabileceğini aklım havsalam bir türlü kabul edememişti. Bu ileri âleme geldiğim günden beri her şeyi çok mümkün görüp dururken bunu aklen ihtimal dahilinde göremediğimden bunu bu yükselme devrinin bizim görüp geçirdiğimiz devrin yalancı üfürükçüleri gibi aldatıcı bir sanatı olması lazım geleceğini farz ederek, o düşünceyle işi incelemek için arkadaşım Cemal Bey'le akıl tedavihanesine gitmiştik. Akıl doktorunun ameliyathane kapısı üzerinde, 'Saat iki buçuktan üçe kadar olan yarım saatlik boş vaktim satılıktır,' ibaresinin yazılı olduğunu görünce hemen yanımdaki tele-

fonla, 'İki buçuktan sonraki yarım saat boş vaktinizin bir çeyreğine biz müşteriyiz. Bu kadar vakti bize kaça satarsınız?' diye sordum. 'Yirmi pin'e,' cevabını alınca hemen, 'Kabulümdür,' deyip Türk Bankası'nın yirmi pinlik bir banknotunu çıkarıp kartımla beraber gelen bir uşağa verdim. Uşak levhadan 'yarım saat' ibaresini silip yerine 'bir çeyrek saat' ibaresini yazarak gitti. Biz de saat iki buçuğu elde etmek üzere ötede beride biraz vakit geçirdik. Tam saat iki buçukta gittik. Kapıyı çalıp içeri girdik. Ayak üstünde duran doktora selam verdik. Doktor selamımızı aldıktan sonra beni bildiğimiz yaylı ve hareketli dişçi sandalyelerine benzeyen bir sandalyeye oturttu. Ben doktor önce beni muayene edip görüşümü aldıktan sonra ameliyat yapacağı zannında bulunuyordum. Halbuki buna asla hacet görmeyerek derhal sandalyeye birtakım işlemler yapmaya başladı. Ben başımda bir karıncalanma belirtisi hissettim. Sonra ta kafatasımda bir ameliyat yapmakta olduğunu verdiği ıstıraptan değil, yalnız başıma soğuk bir şeyin değmesinin ardından şakağımda ve boynumdaki damarlara varıncaya kadar başımın her tarafında hissettiğim pire ısırması gibi küçük karıncalanmalardan anladım. Ameliyatın ardından başımın serinlediğini ve kanın akış hızının azalmaya başladığını hissediyordum. Bu esnada bir elektrik akımı bütün vücudumu sarstı. Bunun üzerine muhakeme kuvvetimde bir durgunluk olduğundan artık bir şey düşünemez hale gelmekle beraber gözümün önünde beliren birtakım hoş hayaller beni eğlendirmeye başladı. Son bir ameliyat daha yaptıktan sonra bana, 'Kalk,' dedi. Kalktım. Ya birader! O vakit zihnimde, düşünce kuvvetimde öyle bir keskinlik hissetmeye başladım ki tarif edemem. Bu ameliyatı bizzat kendim tecrübe ettiğimden bundan böyle bunlardan ne işitirsem doğru ve bu zamanda her şeyin mümkün olduğuna inanmaya karar verdim."

Memduh Bey beynini tedavi ettirdiğini şu şekilde hikâye ettikten sonra kendisine sordum ki:

"Memduh Bey, beni nasıl oldu da geldin burada buldun?"

"Bugün Cemal Bey köprü başından Refahiye Çarşısı'na doğru gelirken seni uzun boylu kavuklu bir zatla beraber döner aynada görmüş olduğundan seni görüp görmediğimi bir kartla benden sordu. Ben de senden haberim olmadığını yine bir kartla cevaben bildirdim. Cemal Bey öğlen paydosunda bana geldi. Yine senden bahsetti. Ben, 'Benzetmişsin,' dedim. 'Hayır, Nazım Efendi mutlaka İstanbul'a geldi. Zira gördüğüm ondan başka bir kimse değildi,' deyince merak ettim. Onun üzerine kalkıp döner aynaya gittim, baktım. Gördüm ki hakikaten sen uzun boylu ve koca kavuklu bir zat ile Refahiye Çarşısı'na doğru geliyorsun. Senin öyle bedevi çocukları gibi alık alık etrafına hayretle bakınarak geldiğini görünce kalbimde bir sevinç hissettim. Fakat hemen öyle aynada geçtiğini görmekle seni bulmanın zor olacağını anladıktan sonra o aleti icat edene bile canım sıkıldı. O can sıkıntısıyla kim bilir nasıl bir telaş göstermişim ki o aletten sorumlu memur nezaketle, 'Galiba sevdiğiniz bir ahbabı gördünüz ki birdenbire telaş ettiniz,' dedi. Aynanın sağ tarafında oturmuş olan diğer bir memurun elinde bir kurşunkalemle bir defter bulunduğu halde saate bakarak aynada gördüklerinden bir şeyler yazmakta olduğunu gördüm. Memura, 'Evet, pek sevdiğim bir ahbabı gördüm fakat şimdi onu nasıl bulmalı?'

'Beni değiştirecek olan arkadaşımın gelmesine daha dört dakika var. O geldikten sonra ümit ederim ki size doğru dürüst bir cevap verebilirim.'

Memurun vazifesini ihlal ettiğimi anlayarak oradan uzaklaştım. Oralarda biraz vakit geçirdiğim sırada arkadaşı gelmiş olmalı ki memurun bana doğru geldiğini gör-

düm. Ben de kendisine yaklaştım. Memur, 'Gel, aradığın kişiyi bana göster,' dedi. Aynanın yanına gittik. Memur 11 numaralı kovanın zembereğine dokunur dokunmaz kovan dönmeye başladı. Bir süre sonra uzaktan iri kavuklu birisiyle seni gördüm. Bize doğru yaklaştıkça büyüyordunuz. Memura seni gösterdim. Memur, 'Bu kişiyi mutlaka bulup görmek istiyor musunuz?' diye sordu. Benden evet cevabını alınca gidip aynanın arka tarafındaki hususi bir odadan getirdiği bir aleti açarak dürbün gibi gözüne koyup aynaya bakmaya başladı. Biraz sonra aleti gözünden ayırıp bir taraftan uzun bir kâğıt çıkardı. Ucundan birazını kesip bana verdi ve, 'Senin istediğin zatın resmi işte budur,' dedi. Kâğıda baktım. Üstünde öyle dediği gibi bir resim olmadığını görünce memurun yüzüne baktım. Memur kâğıttan bir şey anlayamadığımı hissedince, 'Şimdi bu kâğıdı götürüp köprü başındaki Polis Merkezi'ne verirsiniz. Orada aradığınız kişi hakkında ne gibi bilgi verebileceklerini size söylerler. Fakat anlaşılıyor ki siz bu âlemin pek acemisisiniz. Buyurunuz beraber gidelim,' deyip yürüdü. Ben de kendisini takip ederek Polis Merkezi'ne girdik. Asansörle yukarı çıktık. Memur elindeki kâğıdı bir polise verdi. Polis kâğıdı alıp hiç bakmaksızın beyaz çini kapaklı bir kabın kapağını açarak içindeki suya batırdıktan sonra altı siyah üstü kırmızı bakır bir levhanın ortasına koyup bir makinede sıkıştırdı. Makineyi açtığında buğulanmakta olduğu görülen kâğıdı alıp üzerine baktı. Sonra bir mikroskopla da iyice inceledi. Meğerse kavuklu ihtiyarın göğsünde asılı bulunan kimlik işaretindeki numarayı anlamak için bakıyormuş. Numarayı anladıktan sonra bir kâğıda yazıp bana vererek, 'Aşağıda telefona götürünüz,' dedi. Memurla beraber yine asansöre binerek aşağıya indik. Kâğıdı telefon memuruna verdim. Telefon memuru benim de numaramı aldı. O kavuklu ihtiyarın bilinen adresini telefonla haber aldı. Benim de

numaramı bildirmiş olmalı ki memur, 'Üç pin veriniz, çabuk ikametgâhınıza gidiniz. Şayet bir haber gelmemişse yine bize telefon ediniz,' dedi.

Ben üç pin'i verip yardımından dolayı döner ayna memuruna teşekkür ettikten sonra daireme geldim. Dairemin posta kutusunda bir kart buldum. Üzerinde, 'Aradığınız adam bulunamadı. Numaranızı bir karta yazarak Molla Davut namına olan posta kutusuna bıraktım,' diye yazılmıştı. Molla Davut, Molla Davut diye düşünmeye başladım. Kendi kendime, 'Bu mutlaka Nazım Efendi'nin dedesi olacaktır,' dedim. Dairemden çıkıp işime gittim. Gecenin tam saat altısıydı ki daireme döndüm. Posta kutusunda adıma gelmiş bir kart buldum. İmzasına baktım. Molla Davut numarasına dikkat ettim, 18, 27, 104, 26'ydı. Kartta, 'Beni aramışsınız. Eğer önemli bir iş içinse telefon yolu açıktır. Konuşalım,' deniyordu.

Bunun üzerine hemen telefon dairesine gittim. Yolu açtırdım. 'Hazır,' cevabını alınca seni sordum. Rehgüzar-ı Meserret'te bulunduğunu haber verdi. Rehgüzar-ı Meserret daireme pek yakın olduğundan hemen koşarak geldim."

"Memduh Bey, beni bulabilmek için epeyce zahmet çekmişsin. Teşekkür ederim. O köprü başındaki döner ayna dediğin makine nasıl şeydir?"

"Efendim bu makine, üzerine birkaç yüz metre uzunluğunda fotoğraf çekmeye mahsus eczalı ince muşamba kâğıtları sarılmış olduğu halde tam bir saat boyunca devamlı dönen birer silindirden ibarettir. Bu silindirler döndükçe eczalı kâğıtlar köprü üzerindeki o müthiş kalabalığın resmini aldığından bu makine köprü üstünde her an gerçekleşen her türlü olayın en adil şahidi durumundadır. Köprüden her gün gelip geçen bir buçuk milyon kişinin içinden bu makine sayesinde bugün seni bulup çıkardım."

"Memduh Bey, peki ama bizim bildiğimize göre birtakım eczalı fotoğraf camları fotoğraf makinesine konulduktan sonra kuş gözü kadar küçük bir delikten gelen ışık dışarıda her ne varsa hepsini camın üzerine aynen yansıtırdı. Sonra o camlar karanlık bir yerde makineden çıkarılıp kuvözler içinde bir süre eczalı sular içinde yıkandıktan sonra resim meydana çıkar ve sonra eczalı kâğıtlara basılırdı. Halbuki sen eczalı kâğıtlar sarılı silindirler döndükçe aynaya aksediyor ve ayna da köprünün bütün kalabalığını mükemmel bir şekilde gösteriyor diyorsun ki bu görülmemiş bir şey demektir."

"Nazım Efendi, bu fotoğraf makinesi şimdi o kadar sadeleştirilmiştir ki bir tek memur bu makine vasıtasıyla köprü üzerinden geçen trenlerin, otomobillerin, arabaların, insanların, hayvanların kısacası her ne varsa her şeyin resimlerini tamamen çekiyor. İnsan bu makineyi bir defa görmekle en acemi bir kimsenin bile kullanabileceğini derhal anlıyor. Bu makine hakkında sonra ben sana daha fazla ayrıntı veririm." Memduh Bey saatine bakarak gitme vaktinin geldiğinden bahisle, "Şimdilik müsaadenizle ben gideyim de inşallah yarın uzun uzadıya yine görüşürüz," deyip veda etti gitti.

Meğerse bizim Memduh Bey'le epeyce uzayan sohbetimiz esnasında dairemin memuru gelmiş, bizi rahatsız etmemek için, bir çeyrek saatten beri bekliyormuş. Memduh Bey'in gittiğini görünce yanıma gelip tekrar numaramı isteyerek, "Buyurunuz efendim," dedi. Evvelce geldiğimiz yolun sağ tarafında enli bir sofaya geçip bir süre yürüdükten sonra geniş bir merdivenden yukarı çıktık. 185 numaralı odanın kapısı önünde durduk. Memur anahtarla kapıyı açar açmaz içerisi karanlık olan oda birdenbire parlak bir aydınlık içinde kaldı.

İçeriye girdik, memur önce gidip duvarın içine yerleştirilmiş ve üzeri duvar renginde boyanmış olduğun-

dan yabancı bir kimsenin farkına varamayacağı bir kasayı anahtarla açıp içini bana gösterdi. Küçük bir defter ile telefon görüşmelerine mahsus bir liste verdi. Yine bir dolap açıp içinde üzerleri yazılı altı adet çekmece gösterdi. Çekmecenin birisinde iki bohça bulunduğu gibi, dolap kapağının iç tarafında asılı bir kartonda da dolabın içinde ne varsa isim ve miktarı yazılıydı.

Ondan sonra memur ileri doğru yürüdü. Odanın sağ ve sol taraflarında ikişer kapı vardı. Sağdaki kapıyı açtı. Beyaz çiniden yekpare gibi yapılmış keskin ve temiz bir apteshane olduğunu gördüm. Onun yanındaki kapıyı açıp içeri girince kendimi keza zemini, duvarları, kubbesi tamamen beyaz çiniden yapılmış geniş, güzel bir hamamın içinde buldum. Tam karşıya rastlayan bir çini kurnanın üstünde sıra ile yerleştirilmiş üç musluktan en üstündekini göstererek, "Verdiğim defteri okuduğunuz zaman göreceksiniz ki sabah ve akşam belirli saatlerde bu musluklara sıcak su verilir. O saatlerden başka zaman bu musluklarda sıcak su bulunmaz. Bu ikinci musluk da soğuk su musluğudur. Üçüncü musluğa gelince: Birtakım zayıf bünyeli kimseler vardır ki hamam vücudunun istediği dereceden soğuk veya sıcak olursa dayanamazlar. Bu gibi kimseler hamamı istedikleri sıcaklık derecesinde bulundurmak için hamamın duvarları içinden kalorifer boruları geçirilmiştir," deyip memur duvardan hiç belli olmayan bir kapak açarak içinde bir musluk gösterdi.

"İşte bu musluğu açtığınız zaman şu kazana dolan suyu (bir çark göstererek) bu çarkın üzerindeki rakamlardan otuz beş ile kırk beş arasındaki derecelerden hangi derece sıcaklığında olmasını isterseniz manivelasını çevirip o derecenin üzerine getirdikten ve kalorifer musluğunu da açtıktan yedi dakika sonra ısınmış bulursunuz. Bu esnada hamam da istediğiniz derecede ısınmış olur," dedikten sonra tavana bağlı bir boru ağzı gösterdi ve altında-

ki kapı topu şeklinde bir topu tutup hamamın içine şiddetli bir hava gelmeye başladı. Hamamın kapısı karşısında zemine yakın bir yerde, yukarıdaki topa benzeyen bir topu çevirmesi üzerine yukarıdan gelen rüzgâr hamamın içinde birkaç defalar devrettikten sonra o borudan gittiği gibi hamamın rutubetini de alıp götürdü. Bunları da anladıktan sonra hamamın kapısına bitişik yassı ve yüksek tekne biçimindeki şeye dair de şu açıklamayı yaptı:

"Kirli çamaşırlarınızı eğer isterseniz burada yıkarsınız. Bu tekneye doldurduğunuz suyun içine bir paket sabun özü atıp karıştırırsınız. O güzelce erir. Kirli çamaşırları batırırsınız. İki-üç saat kadar kalır. Sonra birer defa iyice çitilersiniz. O vakit bütün kirlerin suya çıktığını görürsünüz. Teknenin alt musluğunu açar, kirli suları boşaltırsınız. Üzerindeki musluktan tekrar tekneye temiz su doldurursunuz. Çamaşırları o sudan geçirdikten sonra şu tele asıp kurutursunuz," deyip duvarda gözüken bir halkayı çekerek bağlı olduğu bir teli hamamın karşı duvarındaki bir kancaya bağladı. Sonra teli kancadan çıkarınca berideki makara yaylı olduğundan kendi kendine çekip topladı. Bunun çamaşır asmak için mükemmel bir tel olduğu anlaşıldı.

Hamamdan çıktık. Memur sol taraftaki kapıların birisini açtı. Mor Koyun Süt Lokantası'nda gördüğüm gibi duvara dikkat edilmezse belli olmayan karyola genişliğinde bir dolabın düğmesine basar basmaz bir kapı açıldı. İçinde portatif bir karyola vardı. Bu düğmesine basınca karyola da kendi kendine meydana çıktı. Kapı da yine kendi kendine kapandı. Karyolanın ayak tarafında yer alan bir hava tulumbasına birkaç kere basınca şiltesi ve yastığı derhal şişiverdi. Anladım ki şilte hava basıncıyla şişirilen lastik şiltelerdendi, üzerindeki ve etrafındaki şık ve süslü çarşaflarını düzeltti. Yorganıyla battaniyesini de düzeltince fevkalade mükemmel ve dinlendirici bir ya-

tak oldu. Karyolanın biraz ötesinde bir sandalye ile etrafı yüksek pervazlı ve dört köşeli bir masa vardı. Yatak odasından çıktık. Yanındaki odaya girdik. Burası gayet düzgün ve pek zarif ve şık döşenmiş bir odaydı. Bir tarafına baştan aşağı cam madeninden yekpare olarak dökülmüş fevkalade zarif bir yazıhane yerleştirilmişti. Yazıhanenin orta yerinde yine gayet göz alıcı bir yazı takımıyla sol tarafında üstlerinde Rehgüzar-ı Meserret adresi basılı birtakım kâğıt ve zarflar bulunuyordu. Yazıhanenin sağ tarafında telefon aleti konulmuştu. Önünde güzel ve rahat bir yazı sandalyesi vardı. Odanın tavanında gramofon borusuna benzeyen iki boru görünüyordu. Memur burasını da gösterdikten sonra bana hitaben:

"İç tüzüğümüzü okursanız Rehgüzar-ı Meserret'e yolu olan dört lokanta ile bir sütçü, bir tatlıcı, bir yemişçinin bu misafirhaneyle ne yolda anlaşmaları olduğunu anlarsınız. Bunların her hangisinden yemek isterseniz lokantalara kendi numaranızı tanıttırıncaya kadar, misafirhanenin aşağıdaki temsilcisine telefonla söyleyiniz. İstediğiniz yemek derhal gelir. Numaranızı tanıttırdıktan sonra buradan doğrudan doğruya lokanta ve dükkânları arayarak istediğiniz yemeği getirttirirsiniz. Yarın tekrar görüşmek üzere şimdilik müsaadenizi temenni ederim."

"Sizinle görüştüğüme teşekkür ederim. Hizmetinizden memnun oldum."

Memur veda edip gitti. Ben de pek yorgun olduğumdan hemen namazımı kılıp soyunduktan sonra yatağıma yattım ve derin uykuya daldım.

Sabahleyin uyandığım zaman henüz şafak atıyordu. Tamamıyla uykumu almıştım. Vücudumda bir zindelik, kalbimde bir rahatlık hissediyordum. Hemen kalktım.

Dairemin her tarafı aydınlıktı. Gidip dolabı açtım. İçindeki bohçaların birinde gayet temiz, kar gibi beyaz ve hoş kokulu bir hamam takımı vardı. Bunu görür gör-

mez soyundum. Hemen bohçayı alıp hamam kapısının önündeki masanın üzerine koydum.

Hamamdan içeri girdim. "Kalorifer" hava musluğunu açtım. Hamamın içi buharla dolunca bir hata ettiğimi anladığımdan derhal onu kapayıp bu defa kazanın musluğunu açtım. Müteakiben sıcak hava musluğunu da açtım. Filhakika memur da bana öyle tarif etmişti. Kurna başında sert ağaçtan gayet ihtimamlı yapılmış, kısa ayaklı bir iskemleye oturup ikinci musluğu da açtım. O zaman suyun buharla karışık aktığını görünce elimle suyun sıcaklığına baktım. Pek sıcak olduğundan aşağıdaki soğuk su musluğunu da açarak suyu istediğim kadar ılıştırdım. Temiz yıkamış olduğum kurna artık doluyordu. Bir parça sabuna ihtiyaç vardı. Etrafı araştırdım. Öyle bir şey göremeyince dışarı çıktım. Orada da sabuna benzer bir şey yoktu. Nihayet apteshane musluğuna gittim. Musluğun yanında üzerinde "sabun" kelimesi yazılı ve duvara asılı küçük bir dolabı açtım. Orada gördüğüm üç nevi sabundan bir tanesini alıp üşümemek için alelacele hamama koştum. Kurna dolmuş, taşmaya başlamıştı. Hemen iskemleye oturup kulplu bir hamam tasıyla suyu dökünerek birkaç defa sabunlandım. Güzelce yıkandıktan sonra aptes alarak dışarı çıktım. Güzel kokulu hamam takımlarına sarınıp silindikten sonra yazıhaneme çekildim. Gayet rahat oturulan bir koltuğa kuruldum. Yirmi dört saatten beri sigara içmediğim için canım pek ziyade sigara istiyordu. O derece ki sigarasızlıktan adeta huzursuz oluyordum. Dairemde görülen düzen sigarasız beni memnun edemiyordu. Bir süre ne yapacağımı, sigarayı nereden bulacağımı düşündükten sonra dışarı çıktım. Akşamdan pek dikkat etmemiştim. Burası öyle küçük bir misafirhane olmayıp pek büyük bir daireymiş. Biraz ileri gittim. Öteye beriye gidip gelenler arasında bir kişinin sigara içtiğini görünce hemen yanına gidip selam verdim.

Tütünün nerede satıldığını sordum. Beş dakika sonra nikotini çıkmış on pinlik tütün getireceğini nezaketle söyleyip dairemin numarasını sordu. Ben de 185 numaralı dairede oturduğumu haber verdim. O zat çekilip gitti. Ben de odama döndüm. Gerçekten de beş dakika sonra elinde kâğıda sarılı bir miktar tütün ile bir deste sigara kâğıdı getirdi. Bana verdi. Para vermek istedimse de bunun bir ikram olup çarşıdan ısmarladığı tütünün henüz gelmediğini söyledi. Onun bu ikramı pek ağırıma gitti ise de teşekkür ederek almaya mecbur oldum. Yazıhanemin başına oturarak yaptığım bir sigarayı kibritlikten bir kibrit yakıp tellendirdim. Artık hamam külhanını yakmış da karşısına geçip oturmuş bir külhanbeyi keyfiyle sigaramın dumanlarını savurmaya başladım.

Tam böyle keyif çatıştırmaya başlamıştım ki dairemin dış kapısının zili çaldı. Gidip kapıyı açtım. Elinde bir paket bulunan bir zat mahcup bir tavırla dedi ki:

"Tütün istiyormuşsunuz!"

"Evet," deyip elindeki paketi aldım. Acemiliğimi belli etmemek için pinler defterimi çıkardım. Baştan aşağıya doğru bir göz gezdirdim. Elli pinlik bir kâğıt verdim. O zat aynı bankanın onar pinlik kâğıtlarından dört adedini yani toplam kırk pinlik kâğıt iade ettikten sonra adresini de verip veda etti. Şimdi anladım ki o tütün paketini on pin'e almış oldum. Bu eksiğimi de tamamladıktan sonra gelip yazıhanemin başına oturdum. Pinler defterini açtım. En büyüğünden en küçüğüne kadar inceledim. İncelemem sonucunda defterimin oldukça önemli bir değere sahip olduğunu anlayınca adeta gururlandım. Hiç çalışmaksızın büyük bir servete konmuş mirasyediler gibi mutlu bir hayat geçireceğimi, bu pinler bitse bile dedem sayesinde böyle birkaç deftere daha sahip olacağımı düşündükçe fevkalade seviniyor, kendimi adeta zengin zannediyordum.

İkinci bir ihtiyaç –ki yemek meselesiydi– hatırıma gelince Rehgüzar-ı Meserret'in iç tüzüğünü alıp okumaya başladım. Okudukça hayretim arttı. Tüzüğe bakılırsa bulunduğum dairede üç türlü yaşanıldığı anlaşılıyordu:

Rehgüzar-ı Meserret, misafirlerinin dairelerine ait bütün ihtiyaçlarını birinci derecedeki listeye göre karşılamak için yirmi dört saatte yirmi pin ücret alır. Yalnız hizmet için ayrıca bir adama ihtiyaç hissederse o adama hizmette bulunduğu her çeyrek saat için ayrıca bir pin verilmek lazımdır.

Rehgüzar-ı Meserret, misafirlerinin dairelerine ait ihtiyaçlarını ikinci derecedeki listeye göre karşılamak için on iki pin ücret alır.

Üçüncü derecedeki misafirlerine gelince: Bir geçerli mazereti olan veyahut para kazanamayıp da belediye tarafından kendilerine bir iş bulununcaya kadar beklemeye mecbur kalan misafirlerinin dairelerine ait her ihtiyacını üçüncü derecedeki listeye göre karşılamak için hesaplarına günlük beş pin borç kaydeder.

Bu defteri okudukça hayretim arttı.

Yazıhanenin sağ tarafında duvara asılı şık ve yaldızlı bir kartonun üzerindeki Resepsiyon, Komi, Telefon Merkezi başlıklarının altında da şu açıklama vardı:

"Daireye ait her ne istenilirse resepsiyona haber verilir. İstenilen şey dairenizin taşıma arabası merkezinde emrinize hazır bulundurulur. Komiye ait görüşmeler Rehgüzar-ı Meserret'in yetkisi dışındaki işlere mahsustur. Telefon Merkezi'yle İstanbul'un her tarafıyla görüşme için yol açtırılır. Görüşeceğiniz hangi yönse telefon makinesi üzerindeki o yöne ait düğmeye parmağınızla basıp düğmeye doğru söyleyeceğinizi söyleyiniz. Emriniz derhal yerine getirilir."

Bu tarifeyi de okuduktan sonra hemen üzerinde "resepsiyon" yazılı düğmeye bastım. Ve, "Numarayı nasıl kaydettiniz?" diye sordum.

"Yeni numaranızın muamelesi başladı. Defterinize şu numaraları kaydediniz: 175, 8, 13, 41..." cevabını aldım.

Maslahatgüzarın, "Numaraları defterinize kaydediniz," sözüne başka mana vererek tekrar, "Dediğiniz numaraları tamamıyla defterime kaydettim. Ancak usul ve kaidelerinizin acemisi olduğumdan idarenizce ne gibi tekliflere maruz bulunduğumu bana hatırlatmanızı rica ederim," sorusunu sormaya mecbur oldum.

Maslahatgüzardan, "Rehgüzar-ı Meserret'in size hiçbir teklifi yoktur. Misafirhane müdüriyetinden bize verilen emir üzerine defterlerimizde ikinci sınıfa kaydolundunuz. Dairenizin yemekle beraber olan masrafı Türkiye Bankası'na havale olunmuştur," cevabını alınca hesabımın dedem tarafından bankaya havale edilerek büyük bir lütufa daha kavuştuğum anlaşıldı. Fakat buna memnun olacak yerde bir şekilde mahzun oldum; çünkü dedemin hakkımda göstermiş olduğu şu lütufkâr muamelelere ne şekilde karşılık vereceğimi zaten bir türlü kararlaştıramıyordum.

Bu sırada kapımın zili çaldı. Kalkıp kapıyı açtım. Kendimi birdenbire Doktor Talat'ın karşısında bulunca vücudumun elektrik çarpmış gibi sarsıldığını hissettim. Adeta şaşırmıştım. Tokalaşmak için elini uzatmış ve içeri girmeye hazır olan bu zata karşı şaşkınlığımdan ne yapacağımı bilemediğimden önüne durarak içeri girmesine engel oluyordum.

Talat Bey kolumdan tutarak birlikte içeri girdik. Masamda karşı karşıya oturduktan sonra yüzüme dikkatli dikkatli bakarak, "Ey Nazım," dedi, "nasılsın bakalım? İyi misin?"

"Nasıl olacağım? Pek iyiyim."

"Evet, ben de öyle görüyorum. Burada talihsizlikten kurtuldun, serbestliğe kavuştun. Bundan böyle elbette iyi olursun."

"Bugünkü serbestliğim bana asla gurur vermez, ahlakımı da bozamaz. Fakat doktor, galiba bu âlem senin uzmanlığını iptal etmiş. Artık iyi teşhis edemiyorsun."

"Nazım. Bu âlem bir kusursuz bir âlemdir. Özünle sözün arasında ikiyüzlülük eseri bulunmamalıdır."

"Eğer bende biraz ikiyüzlülük eseri varsa bende o hastalığa doktorumun vermiş olduğu ilaçlar sebep olmuştur. Onun için o hastalıktan ben utanacağıma doktorumun utanması lazım gelir."

"Çalkantı bulaşıklığıyla kirlenmiş bir âlemden gelmiş senin gibi bir adamda bundan ziyade nezaket mi olur?"

"Sanki sen de şu içinde bulunduğumuz toplumun usul ve adabının, güzel ahlakının güya âlimi olarak doğmuş, büyümüşsün gibi şimdi kalkmış bana ahlak ve edep dersi veriyorsun öyle mi?"

"Nazım, galiba senin aklında, düşünme gücünde bir hastalık var!"

"Kendini beğenmiş doktorlar modası geçmiş tüccar gibi kendisinden başkasını hep hasta görürlermiş."

"Fakat hiç düşünmüyor musun ki vaktiyle dikkatine sunduğum birçok hakikatler nihayet gerçekleşip hamam tokmağı gibi başına vurduğu zaman, 'Hakikatli doktorum,' diyordun."

"Ah, sevgili koruyucum! Diğer aşağı âlemin tenha köşelerine çekilip de hayatın her türlü lezzetinden mahrum, ağır sabır ve tahammül yükü altında güçsüz ve âciz kalmış olan benim gibi bir biçarenin vaktiyle şunun bunun sözüne bakarak yaşamış olduğu hataları şimdi hamam tokmağı gibi başına vurmak o zaman yaşadığımız asrın ikiyüzlülük perdesi arkasına gizlenmiş bulunan sahte hakikat tacirlerinin işiydi."

"Nazım, mazi öldü mü ki şimdi son acı hutbesini acı mazmunlarıyla beraber tarih minberinden okumaya çalışıyorsun?"

"Doktor, gönlün yine o cesaret meydanına çıkmak mı istiyor? Hiçbir şeyle temizlenmeyecek derecede pislikler ve vicdan azapları ve gamlı bir karanlık içinde hasret kaldığın medeni cesaretini bu ileri âlemde taşımaktan hoşlanmıyor musun? Eski âdetlerimizden olan bu dokundurma eğlencesinin bugünkü sayfasını artık burada kapatalım."

"Peki, bu bahsi kapatalım da hangi bahsi açalım?"

"Beni burada nasıl buldun? Bana şunu anlat bakalım."

"Naim Bey bir kart yazmış. Gönderdiği kartı vereyim de bak seni bana nasıl tanıttırdı," deyip kartı verdi.

Dikkat ettim: kartın üzerinde 17, 43, 9, 38 numaraları yazılıydı. Adeta kart küçük cep takvimleri büyüklüğünde ikiye katlanmış, kitap kapağı şeklinde bir şey olup üstünün bir tarafı yazıyla yazılacak adreslere, diğer tarafı da postanın tarifesine mahsus ve içi de kartı gönderecek zatın yazacağı kısımlara aitti. Kartın içerisinde Naim Bey, Talat Bey'e şöyle yazmıştı:

"İhtimaller sahrasının ücra bir köşesinde, ümitsizlik ve mahrumiyetin dayanılmayacak derecede ağır yükü altında nöbet bekleyen, beyni sulanmış, zihni bulanmış, hakikati haykıran, refah ve mutluluktan mahrum Mustafa Nazım'ın eğer bu yeni devirde neşe ve serbestliğe kavuştuğunu görmek istersen kendisini Rehgüzar-ı Meserret 185, 9, 13, 41 numarasında bulursun."

Kartı okuduktan sonra Talat Bey'e vererek dedim ki:

"Peki. Naim Bey'in bu kadar zalimce bir merhameti, merhametli bir zulmü içeren iğneleyici diline sen nasıl karşılık verdin?"

"Azizim, Naim Bey'in kalemindeki iğnelemenin maksadını sen onun dilinde arama, kendi gönlünde ara."

"Doktor, sen bir uğursuz vaktin yaprakları arasında mikrop ararken dilimle gönlüm arasında çelişki olduğunu söylemiştin. Şimdi şu mutlu zamanda da aynı fikirde bulunuyorsun. Öyle mi?"

"Eğer gönlünün hakkımda pak olduğunu vicdanım telkin etmemiş olsaydı mertliğime karşı yaptığın bu saldırıdan dolayı sana hakaretle karşılık vererek çıkıp giderdim."

"Galiba sen mertlik zannettiğin kayıtsızlık ile hâlâ çocuk oyuncağıyla oynar gibi oynuyorsun, fakat ben Talat gibi ciddi ve hakiki bir dostumun muhteşem kalp binasını temelinden bile yıkmış olsam, o binayı yeniden tamir edip diriltmek için en birinci mimar yine benim."

"Nazım! Bu söylediğin ister hakiki olsun ister mecazi, ben onu hakikat saydığımdan vicdan mahkememden çıkan karar sana bir rütbe daha verdi."

"Vicdan mahkemenin bu lütfunu unutup da bir daha hakkımda merhametsizce hareket etme. Her dostumun kalp iklimi benim için pek kutsal bir yer, muhabbeti de hayat kadar gerekli bir sermayedir. Şimdiye kadar bana yöneldiği, meyil ve muhabbet gösterdiği halde tarafımdan reddolunmuş hiçbir kalp yoktur."

"Böyle samimi bir muameleye âşıkane bir karşılığın lezzetleri içinde bu bahsi kapayalım."

"Ey koca feylesof! Şimdi gelelim bu ileri âlem hakkındaki düşüncene. Sen bu âlemi nasıl buluyorsun?"

"Nasıl bulacağım? İnsanlar için pek tabii bir âlem."

"O halde bizim evvelce görüp geçirdiğimiz o âlem için ne tabir kullanacaksın?"

"Ona da tabii bir âlemdi der geçerim."

"Acayip! Demek ki iyiyi, fenayı birbirinden ayırmaktan âcizsin."

"Biraz evvel sen bana, 'Mertlik zannettiğin kayıtsızlık ile hâlâ çocuk oyuncağıyla oynar gibi oynuyorsun,' demiştin. Şimdi karşılık olarak ben de sana, 'Gördüğün herhangi yeni bir şeyi derhal beğenip eskileri reddedecek kadar cahilsin,' diyeceğim.

Nazım, darılma ama ben senin şu halini bir çocuğun

alfabeyi okuyup bitirdikten sonra, 'Ben âlim oldum,' demesine benzetiyorum. Evet, biz zamanımızda henüz okula başlamıştık. Şimdi daha okula yeni başlamış olan bu asrın adamlarına alfabeyi henüz bitirmiş olmakla gelişmenin son haddine varmışlar mı diyeceğiz?"

"Öyleyse sen okyanusu insanların havsalasına sığacak geniş bir sermaye farz ediyorsun?"

"Evvelki bahsi kavga çıkmasın diye tadı kaçmadan kapamıştık. Şimdi sen öyle bir bahis açmak istiyorsun ki beni her bir okyanusun girdapları içinde boğmak istiyorsun."

"Doktor, dedem beni zayıf kalplilikle suçlamıştı. Ben de seni bir bardak suda boğulacak kadar güçsüz olmakla mı suçlayayım?"

"Nazım, sen çok değişmişsin! Meğerse biz senin şerrinden, iğnelemelerinden ancak o geçmiş zamana ait uğursuz kâbusun rezilce sıkıntıları ve ağır sefalet yükü sayesinde kurtulabiliyormuşuz."

"Doktor, söylediğin bu sözden şunu anlıyorum ki beni, esaret zinciri altında sefil ve ümitsiz yaşatan zalim kuvvetin mahkûmu olduğum zaman her arzunuza boyun eğen bir alet sayıyor, bir çocuk gibi istediğiniz yere çekiyormuşsunuz. Halbuki zaman bukalemun gibi değişkendir. Bir halin öyle kalması, değişmemesi mümkün değildir. İşte bu kesin kaide yerine geldi. Şimdi hal değişti. Hakikat mahkemesi tamamen özgür olmama karar verdi. Bundan böyle beni susturacak Hak'tan başka bir kuvvet yoktur. İstediğim gibi söyler, istediğim gibi hareket ederim."

"Hakikat mahkemesi sade senin değil, bizim de tamamen özgür olmamıza karar verdi. Fakat tamamen özgürlüğe kavuşmakla başkasının özgürlüğünü çiğnemeyi emretmedi. Evet, gerçekten de özgürsün. Ancak bu özgürlüğün kendi düşüncelerinin, kendi kanaatlerinin çer-

çevesinin dışına çıkmamak, kimsenin haklarını çiğnememek şartlarıyla geçerlidir."

"Öyleyse kavuştuğum özgürlüğün sınırını sen belirle. Özgürlüğüm neleri yapmama izin verir?"

"Ya sen özgürlüğü Köroğlu'nun canının istediği gibi kesip biçmesi, herkesin haklarını çiğnemesi gibi bir şey mi zannettin! Eğer öyle zannediyorduysan emin ol ki aldanıyorsun."

"Benim gibi Köroğlu'nu mert oğlu mert bir eşkıya olarak tanıyanlar mertlik kıymetiyle eşkıyalık cinayetini karşı karşıya koyarak muhakeme edince iyilikle fenalığı kendisinde birleştirmiş olan öyle bir adamı ne överler ne yererler. Benim özgürlük anlayışımı Köroğlu'nun siyasetine benzetmekle sen bana büyük bir hakaret etmiş olmazsın. Eğer özgürlüğü kendi özel menfaatlerine alet ederek âlemi aldatanlara benzetmiş olsaydın o vakit gönlümü kırmış ve bana pek büyük bir hakaret etmiş olurdun."

"Nazım, bugün ben buraya geçmiş zamanların hatıra defterini açıp da olmuş bitmiş işleri tartışmaya gelmedim. Seni ziyarete geldim."

"Talat, o geçmiş zamanların hatıra defterinin toplam hanesinde senin de benim de birçok hatamız olduğundan alakadar olduğumuz o zamanın sorumluluk yükü altında inlemekten biz de kendimizi temize çıkaramayız."

"Ben bahsi burada kapıyorum. Bugün Yakacık'a gitmek niyetindeyim. Bana arkadaşlık edersen memnun olurum."

"Bu uzun seyahate bugün neden karar verdin!"

"Yakacık seyahati neden uzun bir seyahat olsun? Buraya ancak yarım saatlik bir mesafe."

"Yarım saatlik bir mesafe mi! Tamam bu âlem ilerlemiş, harikalar vücuda getirmiş ama bu zamanın insanları artık yerin damarlarını da çekip büzmediler ya!"

"Gerçi yerin damarlarını çekip büzmediler ama ulaşım araçlarının düzeni sayesinde şehirleri kasabalara, kasabaları köylere örümcek ağı gibi trenle bağlayarak fevkalade yaklaştırmakta da kusur etmediler."

"Peki, şimdi Yakacık'a hangi vasıtayla gideriz?"

"Avrupa treniyle."

"Talat, Avrupa treniyle Yakacık'a gidilebileceğini sen kendi kendin mi uydurup icat ederek söylüyorsun? Yoksa simya ilmi kuvvetiyle mi gidilecek?"

"Ne kendimden icat ettim ne de simya ilmi kuvvetiyle gideceğiz. Şimdi kalkar, benimle beraber gelirsen simya ilmi kuvvetiyle değil, belki mantık kuvvetiyle; söylediğim gibi Avrupa treniyle Yakacık'a büyük bir hızla ve kolaylıkla gideceğimizi anlarsın."

"O halde size arkadaşlık ederim. Fakat herhalde akşama dönmek şartıyla çünkü şu sırada dışarıda kalmayı münasip görmüyorum."

"Elbet, akşama döneriz."

"Talat, biraz yemek yesek de öyle gitsek olmaz mı?"

"A birader! Yakacık'a gidecek olan adam hiç burada yemek yer mi?"

"Aç acına Yakacık'a gidip de orada yiyecek hazır bir şey bulabileceğimizden emin misin?"

"Nazım, sen bugün mutlaka kızdırmak için mi böyle söylüyorsun? Kalk gidelim de orada istediğimiz yiyecekleri bulup bulamayacağımızı o vakit görürsün. Hem bundan sonra bu âlemde yaşadıkça bir daha böyle boş fikirlerde bulunmayasın. Çünkü mümkün olan her şey bu âlemde mevcuttur."

"Peki öyleyse," deyip kalktım. Talat Bey'le dairemden dışarı çıktık.

Dairemin kapısını kapadığım zaman Talat, "Dur," dedi, "nereye gideceğimizi kapıya yazalım da öyle gidelim."

Ben evvelce farkına varmamıştım. Meğerse kapının üstünde bir çerçeve içinde bir mektup kâğıdı büyüklüğünde beyaz çiniden yapılmış bir yazar bozar tahtası mevcut ve altında da ince bir zincirle o taşa mahsus siyah bir kalem bağlıymış. Talat Bey kalemi alıp tahtaya, "Saat on bir. Yakacık'a gidiyorum. Beşte veya sekizde yahut da on birde geleceğim," ibaresini yazdıktan sonra altına "Nazım" imzasını koydu.

Ben bunu görünce, "Talat Bey," dedim, "numaramı ne için yazmadın?"

Hayretle yüzüme bakarak, "Aman birader! Sen iyi terbiye görmedikçe, buranın usul ve adabını iyice öğrenmedikçe bu âlemde yaşayan kimselerle sakın görüşme. Zira bizim görüp geçirmiş olduğumuz asrın bir cehalet asrı olduğunu iyiden iyiye ispat etmiş olursun. Numarası kapısına yazılmadıkça insana bu âlemde hiç daire verirler mi? Na işte kapının sağ tarafındaki kanadında yazılmış olan numaranı görmüyor musun!" deyince dönüp baktım. Gerçekten de bizim numara kalın siyah yazı ile beyaz çini bir levha üzerine yazılmıştı.

Talat Bey'le oradan yürüdük. Hiç görmediğim bir yoldan caddeye yani onuncu katın balkonlu sokağına çıktık. Biraz ilerledikten sonra solumuzda kalan bir köşeyi döndük. Bulunduğumuz yerden karşı tarafa geçmek için bir köprünün başına geldik. Dikkat ettim: Bu köprü üç kat olarak inşa edilmişti. Köprünün birinci katı bizim taraftaki binaların üçüncü katından karşı taraftaki binaların üçüncü katına ve ikinci katı yine altıncı kattan karşıdaki altıncı kata, üçüncü katı da bulunduğumuz onuncu kattan karşıdaki onuncu katın balkonlu caddesine gidiyordu. Köprünün üstüne çıkarak yürümeye başladık. Tam ortasına geldiğimiz zaman sağa ve sola bakılınca koca İstanbul şehrinin nasıl bir plana göre düzenlenmiş olduğu anlaşılıyordu. Bir süre dü-

şündükten sonra bu planın şöyle olması lazım geldiğine karar verdim:

İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar taraflarının bütün semtleri dama tahtası gibi kare bölümlere ayrılmış. Bu bölümlere mahalle namı verilmiş. Mahallelerden birbirine geçmek için böyle köprüler yapılmış. Sağ ve sola bakıldığı vakit de görülen köprüler sayılırsa insanın kaçıncı mahallede bulunmakta olduğu derhal anlaşılıyordu.

Sağıma baktığımda bulunduğumuz katın sırasında bize gelinceye kadar her yüz metre mesafede bir olmak üzere on kadar köprü saydım. Sol tarafıma baktığımda yine on kadar köprü bulunduğunu gördüm. Köprülerin üzerlerinde cilasız beyaz çini renginde asfalt gibi düz bir madde döşenmişti. İki tarafındaki yaya kaldırımları da aynı madde ile yapılmıştı. Ortalarında dar yollu elektrik tramvayları işliyordu. Köprünün tam orta yerine geldiğimiz zaman kapağı açılmış olan bir yerde ve köprünün alt tarafında birçok demiryollarının; demir tellerin, eşya nakline mahsus küçük elektrik arabalarının durmakta olduğunu gördüm. Meğerse burası bu gibi şeylerin merkeziymiş. Akıllara hayret verecek derecede çok olan demir, bakır, platin tellerle İstanbul'un haberleşmesinin, aydınlatmasının birbirine karıştırılmaksızın ne şekilde idare edilmekte olduğuna hayret ettim. Galiba iyi ve adi sulara mahsus inceli kalınlı demir su boruları, hava boruları, yüzlerce demir teller köprünün bir başından diğer başına kadar içine bir adam girecek derecede yüksek ve etrafı kapalı olan bu yere yerleştirilmişti. Hele eşya taşımaya mahsus küçük elektrik arabaları buradan devamlı gidip geliyorlardı. Burada bir memur vazifesini yapmaya çalışıyordu. Bunu gördükten sonra köprüyü geçtik. Karşıki mahalleye dahil olduk. Büyük bir kapıdan içeri girdik. İçeride geniş bir avluda birçok ahali birikmişti. Bir dakika sürmedi. Bir zil çaldı. Herkes elindeki pinler defterin-

den birer yaprak çıkarmakla meşguldü. Bizim Talat Bey de birer pinlik iki yaprak hazırladığı sırada burasının ne olduğuna dair soruma cevaben dedi ki:

"Burası tüneldir."

"Tünel mi?"

"Evet."

"Haniya bunun vagonları nerede?"

Yüzüme bakarak:

"Benden başka bir kimseye böyle acemice sorular sorma. Zira ayıplarlar. İşte şu bulunduğumuz zemin tüneldir. Şimdi böyle olduğumuz gibi aşağıya ineceğiz."

"Talat Bey, bizim bildiğimiz tünel biri aşağıya inerken diğeri yukarıya çıkar ve biraz da makine kuvvetinden faydalanan birkaç vagonun yeraltında geniş bir boru gibi yapılmış dik bir yokuştan inip çıkmasından ibaret bir yerdir."

"Bu da öyledir. Yalnız şimdi evvelki gibi vagon kalabalığı yoktur. Bulunduğumuz bu taraf erkeklere mahsustur. Şimdi biz aşağıya inerken kadınlar tarafı yukarıya çıkacaktır."

Bu sırada büyük bir gramofon borusundan gelen bir ses, "Efendiler! Ellerinizi kollarınızı korkuluklardan dışarı çıkarmayınız!" uyarısında bulununca herkes kendi vaziyetini aldı. Ben etrafıma bakmaktayken bulunduğumuz yerin etrafındaki duvarların sanki yürümeye başladığını gördüm. Halbuki duvarlar yerinde duruyordu. Biz hareket ediyorduk. Aşağıya indiğimize göre bulunduğumuz yerin ön tarafı biraz meyilli olması lazım gelirken öyle bir diklik de hissolunmuyordu. Hızla gidiyorduk. Tünel o kadar dengeli yapılmıştı ki ne bir sarsıntı ne de bir gürültü duyulmuyordu. İki dakika geçmemişti ki herkes bulunduğumuz yerden ileri gitmeye başladığından biz de ilerledik. Talat Bey vezne gibi bir yere gidip onar pinlik iki kâğıt vererek iki defter aldı. Birini bana

verdi, diğerini de kendinde alıkoydu. Ben bu defterlerin ne olduğunu sordum. Cevaben dedi ki:

"Bu defterlerin her biri yirmişer adet yarım pinlik biletlerden oluşur. İstanbul dahilindeki tramvaylara, otomobillere, el ve ayak arabalarına, tünellere, kayıklara, makineleri elle çevrilen çatanalara, kısacası şehir içinde her nereye gidersen mesafesi bir çeyrek saat süren yollar için bu biletlerden bir tanesini verirsin. Eğer yol bir çeyrek saatten fazla devam ederse iki tanesini verirsin. Trenlerin deniz geçenlerine ve İstanbul civarına gidecek diğer ulaşım vasıtalarına da dört tane yani iki pinlik bilet verirsin. Hangi ulaşım vasıtası olursa olsun birinci mevkilerde gelip gidenler mevki ücreti olmak üzere bu biletlerden bir tane fazla vermeye mecburdur."

Talat Bey bu açıklamayı yaptıktan sonra yürümeye başladık. Yeraltında bulunduğumuzu anlıyordum. Çünkü bulunduğumuz yerler gayet aydınlık olmakla beraber ışığın ne taraftan geldiği de belli değildi. Gerçi süt gibi beyaz bir ışık bizi aydınlatıyordu, fakat bu ışık güneşin ışığına, lamba aydınlığına asla benzemiyordu. Özellikle etrafımız ve üstümüz tamamen kapalıydı. Büyük bir tünelin içinde bulunuyorduk. Biraz yürüdükten sonra birtakım güzel ve süslü vagonların bulunduğu yere geldik. Burası bir tren istasyonuydu. Bir gişenin önüne gidip defterlerimizden beşer kâğıt kopardık. Talat Bey kâğıtları verip iki bilet aldığından hemen birinci mevki vagonlarından birine atladık. Bir dakika sonra düdük öttü. Tren de hareket eyledi.

Pek az bir süre sonra tren yeraltından dışarı çıktı. Dikkat ettim. Vagonlarımız iri iri dubalar üstünde olduğu halde denizde gidiyorduk. Ne iç açıcı, ne hoş, ne güzel bir seyahat? Bu hali gördükçe zevkimin, neşemin sınırı olamazdı. Fakat ne çare ki bu deniz seyahati pek az süre devam etti. Kartal'ın önüne gelmiştik. Orada

tren durdu. Anadolu treniyle yan yana geldi. Yolcu alıp verildi.

Dubaları denizde bırakarak Yakacık'a doğru hareket ettik. Trenimiz iki tarafı sık beyaz yapraklı kavak ağaçları arasında gidiyordu. Beş dakika sonra Talat Bey, "Birader, işte Yakacık'a geldik," dedi.

Hatırlatma

Bu kitabımızın birinci cildini burada sona erdirdik. Seçtiğimiz yazı tarzından, buraya kadar geçen ifadelerimizden maksadımızın ne olduğu anlaşılacaktır. Biz bu kitapta Müslümanların çalıştıkları halde ne gibi harikalar meydana getirebileceklerini anlatmak, onlarda bu yönde istek uyandırmak ve teşvik etmek istedik. Eğer birinci cilt değerli okurlar tarafından rağbet görürse ikinci ve üçüncü ciltlerin de basılıp yayımlanmasını vicdan borcu sayacağız; minallahi't-tevfik.

Kendi zihninde bir âlem tahayyül eden
Sonsuz denizde fikrini serbest izah edemez
İhtimal denizi geniş, onda her şey var
Şeylerin sırrını anlar ama açıklayamaz